

Turizmas žmonėms ir apie žmones

*Užsakovas: Marijampolės vietos veiklos grupė
Vykdytojas: UAB „Eurointegracijos projektai“*

2021 m., Marijampolė

Turinys

Įvadas	4
Santrumpos	5
1. Projekto naujumas ir aktualumas	6
1.1. Turizmas kaip viena iš svarbiausių ūkinės veiklos šakų	7
2. Lėtojo turizmo ištakos	8
2.1. Lėtojo turizmo judėjimo pradžia – lėtas maistas	8
2.2. Lėtas miestas	8
2.3. Lėtasis turizmas	9
3. Lėtojo turizmo samprata	10
3.1. Lėtojo turizmo koncepcija ir raida pasaulyje	11
3.2. Lėtasis turizmas Slovėnijoje	12
3.3. Lėtasis turizmas Austrijoje.....	17
4. Turizmo sektoriaus teisinė bazė	20
4.1. Lėtojo turizmo diegimo reikalavimai (galima įstatyminė bazė).....	23
5. Marijampolės savivaldybės situacijų analizė	46
5.1. Demografinė situacija.....	46
5.2. Ekonominė ir verslo aplinka.....	49
5.2.1. Ekonominiai rodikliai	49
5.2.2. Darbo rinka.....	51
5.2.3. Nekilnojamojo turto rinka, gyvenamasis būstų fondas.....	52
5.3. Turizmas ir rekreacinė aplinka	53
5.4. Sportas, kultūra	56
5.5. Jaunimas ir nevyriausybinės organizacijos.....	60
5.6. Socialinė aplinka.....	61
5.6.1. Sveikatos priežiūra	61
5.6.2. Socialinė apsauga	64
5.7. Aplinkos apsauga.....	68
5.7.1. Aplinkos apsauga.....	68
5.7.2. Atliekų tvarkymas	68
5.8. Infrastruktūra.....	70
5.8.1. Transportas ir susisiekimas	70
5.8.2. IT plėtra.....	73
6. SSGG	75
7. Lėtojo turizmo prasmė, potencialas, motyvai ir tipai	76
8. Lėtojo turizmo perspektyvos Lietuvoje	79

9. Lėtojo turizmo galimybių įvertinimas.....	85
9.1. Turizmo išteklių pritaikymo visuomenės edukacijai ir poreikiams.....	85
9.1.1. Marijampolės miesto ir kaimiškų teritorijų turizmo ištekliai ir autentiškumas	86
9.2. Lėtojo turizmo galimi paslaugų teikėjai ir jų bendradarbiavimo galimybės.....	98
9.3. Turizmas ekonominės plėtros aspektu	100
10. Plėtros prioritetai, priemonės ir veiksmų aprašymas.....	102
11. Išvados ir pasiūlymai	109
12. Priedai	111

Lėtas gyvenimas – kokybiškas gyvenimas

Turizmas yra apibūdinamas kaip idealus būdas užsiimti tvaria veikla, o lėtasis lėtas turizmas (*angl. slow tourism*) vis dar yra paslaptingas, keliantis naują susidomėjimo bangą tarp pačių turistų, turizmo paslaugų teikėjų ar net mokslininkų¹². Ryškiausias išskirtinumas yra tas, jog lėtasis turizmas dažnai yra išsiskiriantis erdvės, kultūros samprata bei psichologiniu ir infrastruktūriniu aspektais.³

Šiuo metu vis dar pernelyg yra sutelktas dėmesys į turistinės paskirties vietas, pasiūlos demonstravimą, praktiką, o ne į turistų pojūčių tobulinimą, pačio lėtojo turizmo sampratos suvokimą kaip itin patrauklų fenomeną.

Lėtasis turizmas atsirado iš pasaulinio socialinio judėjimo, siekiančio atremti greito maisto vartojimo tendencijas ir sulėtinti gyvenimo tempą⁴. Todėl būtina atsigręžti į vietinę, tradicinę gastronomiją, ekologiškai pastatytus pastatus, ekologines transporto priemones, aplinką, kulinarius renginius, muzikos festivalius ir iniciatyvas, kurių tikslas ir yra – pagerinti vietos gyventojų gyvenimą. Apskritai, žvelgiant per filosofinę prizmę, lėtasis turizmas reiškia unikalų požiūrį į keliones ir gyvenimą.⁵ Lėtasis turizmas tai požiūris į keliones, pabrėžiantis ryšį su vietiniais žmonėmis, kultūra, maistu, muzika. Remiantis idėja, kad kelionė yra skirta augti ir mėgautis, kartu išlaikant vietos bendruomenių ir aplinkos tvarumą. Tai ne tik būdas keliauti, tai ir mąstysena, kad jūsų patirties kokybė yra svarbesnė nei patirtis.⁶

Manoma, kad lėtasis turizmas turi svarbų poveikį apie platesnę ekonominę ir socialinę aplinką⁷, todėl vis labiau lėtasis turizmas yra vertinamas, nes manoma, kad dabartiniai turizmo modeliai nėra tvarūs dėl pernelyg didelio turistų skaičių kai kuriose vietovėse, o tai sukelia ne tik aplinkos, bet ir socialinę žalą. Nors lėtasis turizmas nėra panacėja problemų sprendimui, su kuriomis susiduria turizmo sektorius, tačiau toks turistinis modelis yra vertinamas kaip alternatyvus požiūris į turizmą ir aplinkos apsaugą.⁸

Įdomu tai, kad vartojamas terminas lėtasis turizmas, įvairiose pasaulio vietose suprantamas skirtingai. Jungtinėse Amerikos valstijose lėtasis turizmas reiškia “patirtį paskirties vietoje: (*angl. experience at a destination*), Europoje – supratimas yra daugialypis ir apima kelionę bei jos galimą poveikį aplinkai.

Taigi, šiuo projektu bus siekiama įvertinti turimus resursus: aplinkos, kultūrinius, kulinarius, etnografinius, gamtinius, tinkamus naujųjų paslaugų plėtrai bei išsiaiškinti, ar yra pakankami žmogiškieji ištekliai, galėsiantys ir norėsiantys teikti tokio pobūdžio paslaugas Marijampolės savivaldybėje.

¹<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09669582.2014.924954>

²<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09669582.2010.519438>

³<file:///C:/Users/G8FD9~1.GRY/AppData/Local/Temp/Robbins,%20D.%20and%20Cho,%20J.%20-%20Slow%20travellers%20-%20Who%20are%20they%20and%20what%20motivates%20them.pdf>

⁴<https://www.cabdirect.org/cabdirect/abstract/20113005513>

⁵<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2211973614000415>

⁶<https://www.remoteyear.com/blog/what-is-slow-travel>

⁷<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14616688.2011.610112>

⁸https://www.researchgate.net/publication/337761198_17_Reflecting_Upon_Slow_Travel_and_Tourism_Experiences

Santrumpos

Ekskursija – trumpiau kaip parą trunkantis objektų ar vietovių lankymas pagal nustatytą maršrutą arba išvyka pažintiniais tikslais, dalyvaujant gidui.

Eroziniai kalvynai (raguvynai) – giliai į pagrindinius šlaitus įsirežusios, tankiai juos suskaidžiusios vandens erozijos išgraužtos žemės paviršiaus formos, vietomis sudarančios painius labirintus.

Gamtiniai ištekliai – natūralūs žmogaus aplinkos komponentai, kuriuos jis naudoja savo poreikių patenkinimui. Jiems priskiriama vertė susijusi su medžiagos/energijos paplitimu ir jos paklausa. Pvz., šiems ištekliais priskiriama saulės energija, oras, vanduo, dirvožemis, miškai, naudingosios iškasenos (pvz., nafta, metalų rūdos, durpės), kraštovaizdis, kt.

Gidas – asmuo, vedantis ekskursijas, vadovaujantis kelionėmis.

Informacijos paieška, kaupimas, naudojimas – tikslinių žinių, duomenų, perduodamų žodžiu, raštu (tekstu, lentelėmis, brėžiniais, sutartiniais ženklais ir pan.) arba kitais būdais paieška (internete, spausdintoje literatūroje ir pan.), atranka, sisteminimas ir naudojimas.

Išteklis, resursas – riboto prieinamumo priemonė veiksmui atlikti, procesui pradėti, kuri yra sunaudojama ir gali išsibaigti.

Kelionių vadovas – asmuo, kuris suteikia kelionės informaciją ir lydi pavienius ar žmonių grupes kelionėse šalies viduje arba užsienyje.

Maršrutas – numatytas vykimo kelias, kelionės planas.

Poilsinis turizmas – tai tokia turizmo rūšis, kai žmonės vengia sudėtingos veiklos, siekia pailsėti, pakeisti aplinką.

Pristatymas – glaustas, informatyvus ir vaizdus gaminio/paslaugos pateikimas pasirinkta forma ir būdais: pranešimas naudojant informacines technologijas, interneto svetainė, plakatas, stendinis pranešimas, filmukas, lankstinukas, straipsnis sienlaikraštyje ir pan. Pristatoma projektinė idėja, jos realizavimo etapai, svarbiausi momentai ir rezultatai, nurodoma ir argumentuojama sukurto produkto / paslaugos nauda. Pristatymo trukmė 5-15min

Problemų sprendimas – įvairių sprendimo variantų numatymas, tinkamo pasirinkimas ir pagrindimas.

Reklama – yra žinių, duomenų apie ką nors skleidimas, norint išpopuliarinti, išgarsinti ką nors, padidinti paklausą.

Rekreacinė veikla – aktyvus laisvalaikis, kai norima kur nors realizuoti savo energiją. Tai aktyvi rekreacija, hobis, atostogos, sportas savo malonumui.

Turistas – asmuo, kuris pažintiniais ar specialias tikslais keliauja po šalį ar į kitas šalis ir apsistoja bent vienai nakvynei už savo nuolatinės gyvenamosios vietos ribų.

Turistinis žygis – organizuotas aktyvus keliavimas gamtinėje aplinkoje nauju ar žinomą maršruto pažinimo, sveikatingumo ir (ar) sporto tikslais.

Turizmas – kelionės siekiant pailsėti, patirti naujų įspūdžių ar pasilinksminti. Nors pastaruoju metu terminas labiau reiškia išvykimą iš savo gyvenamosios ar darbinės aplinkos ribų.

- Kulinarinis turizmas (dar kitaip *gastronominis turizmas*) – autentiškų regiono patiekalų bei gėrimų siūlančių restoranų, barų lankymas.
- Ekoturizmas - turizmo šaka, orientuota į ekologiją; gamtos, kultūros vertybių lankymas, stengiantis kuo mažiau paveikti natūralias vietovės sąlyga.

Turizmo ištekliai – atitinkamos teritorijos gamtos, kultūros, socialinės, ūkio, bei valdymo paskirties objektų vertybės ir galimybės tenkinti turistų poreikius.

Žygio vadovas – asmuo, turintis atitinkamą pasirengimą, organizuojantis pasiruošimą žygiui ir šiam žygiui vadovaujantis.

1. Projekto naujumas ir aktualumas

Visuomenėje vis didesnę prasmę atranda tausaus, atsakingo ir draugiško aplinkai turizmo kryptys – ekoturizmas, atsakingasis turizmas, agroturizmas bei lėtasis keliavimas. Visos sritys panašios sąmoningo keliavimo idėja, tačiau siūlo į poilsį pažvelgti šiek tiek kitu kampu.

Lietuvoje lėtojo turizmo atšaka žengia pirmuosius žingsnius – 2020 m. rugpjūtį įkurta Lėtojo turizmo asociacija. Tuo tarpu Vakarų Europos šalyse lėtojo turizmo produktai ir paslaugos sulaukia nemažo populiarumo, nes tai yra alternatyva masinėms turizmo paslaugoms, produktams, kurie jau nebedomina šiuolaikinio keliautojų poreikių. Vis dažniau keliautojai ieško autentiškų, tikrų ir tik tai vietai būdingų paslaugų ar produktų, kurie padėtų jiems geriau pažinti kraštą ar šalį, suvokti tradicijas ir kultūrą.

Lėtasis turizmo judėjimas turi savo gerbėjų visame pasaulyje ir yra suprantamas ir interpretuojamas įvairiai. Nėra vienos pagrindinės organizacijos ar lyderio, kuris nustatytų lėto keliavimo „taisykles“, tačiau yra keletas kertinių vertybių kurios būdingos judėjimui: pirmoji – neskubėjimas, antroji – tam tikros kelionės vietos pasirinkimas.

Darbo naujumas ir aktualumas: šis projektas-strategija gali būti suprantamas kaip *konceptija* ir kaip *procesas*. Henry Mintzberg strategiją kaip koncepciją nusako penkiomis sąvokomis: planas, gudrybė, veiklos modelis, pozicija, *procesas* (angl. *plan, ploy, pattern, position, perspective*).⁹

Šiame darbe išnagrinėsime lėtojo turizmo gaires per kiekvieną iš penkių strategijos punktų (1 lentelė).

1 lentelė. Henry Mintzberg strategijos sąvokos

Strategijos sąvoka	Aprašymas
Planas	Kaip planas, strategija yra sudaroma prieš veiksmo pradžią ir atsiranda ją aptariant ir turint aiškius verslo tikslus, uždavinius, finansinius ir kitus išteklius
Gudrybė	Stengiamasi pergudrauti varžovus ar konkurentus, ir užimti tam tikrą rinkos dalį
Veiklos modelis	Tai yra nuoseklaus ir sėkmingo verslo metodo atradimo rezultatas. Rezultatas dažnai gali vystytis palaipsniui, remdamasis priimtais, rastais sprendimais
Pozicija	Pozicija paprastai rodo, kaip organizacija orientuojasi į rinkos aplinką. Atlikdama išsamią aplinkos ir jos teikiamų galimybių analizę, organizacija gali palengvinti tvaraus konkurencinio pranašumo vystymąsi priimdama pagrindinius strateginius sprendimus ir planuodama.
Procesas	Apima vizijos ir ateities uždavinių apibrėžimą, dabartinės situacijos įvertinimą, strateginių alternatyvų pasirinkimą, veiklos plano parengimą bei įgyvendinimą

Nors Henry Mintzberg penkių punktų strategijos metodus galima naudoti kaip nepriklausomus vienas nuo kito, tačiau šiuos punktus geriausia vertinti kaip skirtingus požiūrius ar perspektyvas, į kuriuos reiktų atsižvelgti, kuriant lyderiaujančią strategiją. Strateginio planavimo procese vertinga atsižvelgti:

⁹<https://www.businessballs.com/strategy-innovation/5ps-of-strategy/>

- Renkant pradinę informaciją ir atliekant duomenų, reikalingų tiksliam strateginiam sprendimui priimti, analizę, būtina įsitikinti, kad buvo atsižvelgta į visas reikalingas perspektyvas;
- Parengtomis pradinėmis strateginėmis idėjomis yra siekiama užtikrinti, kad jos būtų išsamios, įgyvendinamos ir tvirtos bei kad nebūtų palikta kliūčių – strategijos įgyvendinimui;
- Kaip galutinis patikrinimo punktas – pašalinti visus neatitikimus ir problemas strateginiame plane ir dar kartą įsitikinti, kad nėra galimybių ar kliūčių, kurios galbūt buvo neapgalvotos.

1.1. Turizmas kaip viena iš svarbiausių ūkinės veiklos šakų

Turizmas tampa viena iš prioritetinių daugelio šalių ūkio šakų. Pasaulio turizmo organizacija (toliau – PTO) pabrėžia, kad 10 proc. bendrojo vidaus produkto pasaulyje sukuria būtent turizmas, be to, viena iš vienuolikos darbo vietų yra sukuriama turizmo sektoriuje (1 paveikslas). Turizmas yra trečias pagal dydį ekonominis sektorius pasaulyje.

1 pav. Turizmo ekonominė ir socialinė nauda

Šaltinis: UNWTO, 2015¹⁰

Pajamos iš turizmo paslaugų eksporto 2017 m. sudarė 30 proc. pasaulinio paslaugų eksporto bei 7 proc. pasaulinio prekių ir paslaugų eksporto. Jungtinių Tautų PTO duomenimis fiksuojamas tarptautinių kelionių augimas per 2018 metus sudarė 6 proc. ir pasiekė 1,4 mlrd.

Turizmas 83 proc. pasaulio šalių yra vienas iš penkių pagrindinių pajamų šaltinių. Sparčiam turizmo augimui didžiausią įtaką padarė globalizacijos procesas, sustiprintas šių socialinių-ekonominių veiksnių: didėjančios gyventojų pajamos ir paveldimas turtas, prailgėjusi gyvenimo trukmė, greitesnis ir pigesnis susisiekimas oro transporto priemonėmis, pagerėjęs įvairių turistinių vietovių pasiekiamumas, intensyvus informacinių technologijų panaudojimas. Sparčią turizmo plėtrą taip pat įtakojo ir bendrosios visuomenės vystymosi tendencijos – turizmas tapo viena iš populiariausių laisvalaikio veiklų. Turizmo plėtra aktuali ir Lietuvoje. Remiantis Lietuvos viešbučių ir restoranų asociacijos 2018 m. ataskaita, 2017 metais visos pajamos iš turizmo sektoriaus

¹⁰<https://www.frh-europe.org/unwto-tourism-can-protect-and-promote-religious-heritage/>

Lietuvoje sudarė 2 mlrd. 33,4 mln. eurų ir 4,9 proc. BVP, o turizmo paslaugų dalis visame prekių ir paslaugų eksporte sudarė 4 proc.

2. Lėtojo turizmo ištakos

2.1. Lėtojo turizmo judėjimo pradžia–lėtas maistas

Per pastaruosius dešimtmečius „lėtasis judėjimas“ tapo socialinis fenomenas prieš greitą gyvenimo tempą moderniam pasaulyje. Originaliai šis judėjimas prasidėjo su „Lėtas maistas“ (angl. *Slow Food*) ne pelno siekiančia organizacija, įkurta 1989 metais Italijoje, kuomet 1990 metais Romoje buvo surengtas protestas prieš greito maisto restoraną „McDonald’s“. „Lėtas maistas“ yra filosofija, kuri yra visiškai priešinga skonio, kultūros standartizavimui bei netvariai greito maisto pramonės industrijai.¹¹ „Lėto maisto“ principo esmė yra visų piliečių teisė turėti geros kokybės maisto, kuris yra vietos kultūros dalis, identiteto dalis; maistas yra draugiškas, nekenksmingas aplinkai ir teisingas kainos paskirstymas tarp vartotojo ir gamintojo.¹² Tokiu požiūriu siekiama išsaugoti vietines maisto/ gastronomijos tradicijas, skatinti žmones domėtis vartojamu maistu.¹³ „Lėtas maistas“ metams bėgant tapo sėkmingu tarptautiniu judėjimu, kuriame daugiau nei 10 000 maisto tiekėjų iš daugiau nei 150 pasaulio šalių.

2.2. Lėtas miestas

„Lėtas miestas“ yra „lėto maisto“ filosofijos dalis. Sąvoką „lėtas miestas“ pradėjo naudoti trys Italijos miestų merai, kurie savo miestams vadovavo, besiremdami pavadinimu „*Cittaslow*“ (liet. lėtas miestas). Taigi, nuo 1999 metų „lėto miesto“ filosofija buvo pripažinta visame pasaulyje kaip miesto socialinis judėjimas ir vietos valdymo pavyzdys.¹⁴ Kad taptų sertifikuotu „lėtu miestu“, miestas turi turėti mažiau nei 50 000 gyventojų ir turi atitikti šešis kriterijus¹⁵, kurie inicijuoja tvarią miesto plėtrą. Šie kriterijai apima: aplinkosaugos įstatymus ir valdymą, eismo mažinimą ir privatus vietos maisto, kultūros ir kitų gabenimą, išsaugojimą ir populiarinimą, pavyzdžiui, per kultūros paveldą.

Šios gairės parodo, kaip lėti miestai daugiausia dėmesio skiria socialiniam tvarumui, gyventojų sveikatai ir gerovei ir tuo pačiu metu užtikrina tvarų vietos ekonomikos augimą.¹⁶ Vietinė bendruomenė, valdymas, privatus sektorius ir turistai dalyvauja kuriant lėtą miestą, kur abu šie suinteresuoti asmenys, gyventojai ir lankytojai, gali sulėtinti gyvenimo tempą ir pagerinti gyvenimo kokybę.

2021 metų duomenimis¹⁷ pasaulyje yra 272 lėtieji miestai (2 pav.).

¹¹SlowFood. (2014). *SlowFoodphilosophy*. Retrieved May 1, 2014, www.slowfood.com/international/2/our-philosophy

¹²SlowFood. (2012). *The central role of food: congress paper 2012-2016*.

Retrieved May 1, 2014, www.slowfood.com/filemanager/official_docs/

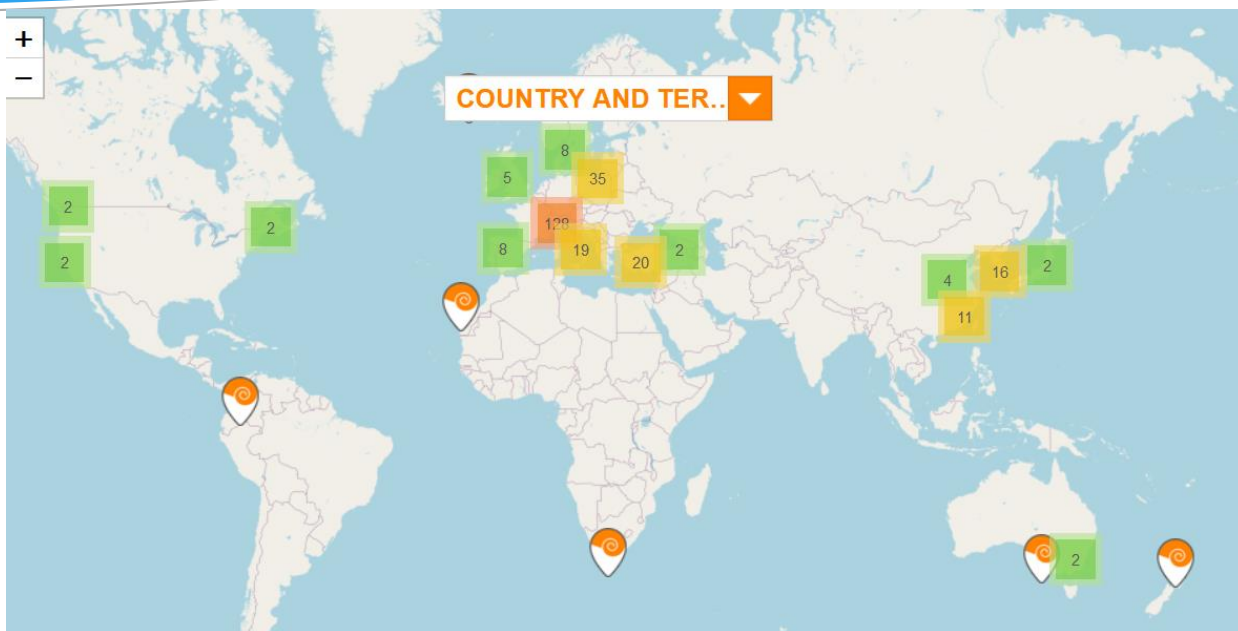
¹³Petrini, C. (2006). *Slowfoodrevolution: A new culture of eating and living*. (F. Santovetti, Trans.) Milan: Rizzoli International Publication.

¹⁴Pink, S. (2008). Sense and sustainability: The case of the Slow City movement. *Local Environment*, 13, 99-106.

¹⁵http://www.cittaslow.kr/eng/eng_sub01_02_01.php

¹⁶Mayer, H., & Knox, P. L. (2006). Slow cities: Sustainable places in a fast world. *Journal of Urban Affairs*, 28 (4), 321-334.

¹⁷<https://www.cittaslow.org/>

2 pav. Pasaulio lėtieji miestai

2.3. Lėtasis turizmas

Natūraliai, kartu su augančiu susidomėjimu „lėtu maistu“ ir „lėtu miestu“, atsirado siekis ir filosofija, kuri būtų pritaikyta turizmo sektoriuje, todėl terminas „lėtasis turizmas“ grindžiamas nauja alternatyvia kelionės forma.

Žvelgiant iš akademinės perspektyvos, lėtas turizmas laikomas požiūriu į atostogas, kurios skiriasi nuo pagrindinės turizmo reikšmės.¹⁸ Lumsdonas ir McGrathas (2011)¹⁹ Kai kurie mokslininkai teigia, kad lėtas turizmas yra holistinis požiūris į atostogas, kai kelionė, kelionės tikslas ir grįžimas atgal padaro įtaką kelionės išpūdziams. Tačiau pagrindinė lėto turizmo idėja yra ta, kad šiuo atveju siūloma galvoti apie „sulėtėjimą“ ir ką tai gali atnešti, reikšti atostogų prasmei. Kartu įnešamos, įtraukiamos įvairios perspektyvos, tokios kaip kelionės patirtis, laiko patyrimas, vertė, bendradarbiavimas su vietine vietoje ir aplinkos sąmonė.²⁰

Tam tikra prasme tai yra priešinimasis greitam šiuolaikiškam turizmo kelionių modeliui; lėtasis turizmas nėra laikinas, neskubus, o kelionės patirtys yra labiau vertinamos.²¹

Žvelgiant iš paslaugų sektoriaus ar turizmo pramonės perspektyvos, lėtas turizmas traktuojamas kaip kylančios rinkos segmentas. Heitmannas, Peteris ir Povey (2011)²² siūlo pasinaudoti etikete „lėtas“, kuris atspindi kokybišką vietovės teikiamų paslaugų pasiūlą ir tai naudoti kaip efektyvią rinkodaros priemonę, kuri pritraukia turistus, kuriems aktuali kultūrinė ar aplinkosauginė sąmonė. Todėl, dėl didėjančio susidomėjimo lėtojo turizmo koncepcija, yra

¹⁸Fullagar, S., Wilson, E., & Markwell, K. (2012). *Slow tourism: Experiences and mobilities*. Salisbury: Chanel View Publication.

¹⁹Lumsdon, L. M., & McGrath, P. (2011). Developing a conceptual framework for slow travel: A grounded theory approach. *Journal of Sustainable Tourism*, 265-279.

²⁰Dickinson, J., & Lumsdon, L. M. (2010). *Slow Travel and Tourism*. London: Earthscan.

²¹Lumsdon, L. M., & McGrath, P. (2011). Developing a conceptual framework for slow travel: A grounded theory approach. *Journal of Sustainable Tourism*, 265-279.

²²Heitmann, S., Robinson, P., & Povey, G. (2011). Slow Food, Slow Cities and Slow Tourism. In P. Robinson, S. Heitmann, & P. Dieke (Eds.), *Research Themes for Tourism* (pp. 114-127).

skatinami privatūs asmenys, kurie prekiauja savo gaminama unikalia produkcija, siūlo įdomias nakvynės paslaugas (pvz., Airbnb).

3. Lėtojo turizmo samprata

Šiame skyriuje aptarsime 3 aspektus, kurie paaiškins žodžio „lėtas“ prasmę termine „lėtasis turizmas“. Kuo geriau įsisavinsime lėtojo turizmo sampratą, tuo bus efektyvesnis tolimesnis temos nagrinėjimas, ieškant plėtos galimybių Marijampolės savivaldybėje.

Lėtumas

Iš pirmo žvilgsnio žodis „lėtas“ gali pažodžiui reikšti kelionės būdą – lėtumą arba apskritai judėjimo, mobilumo sulėtėjimą. Tačiau kiti autoriai Honoré (2004)²³ teigia, kad „sulėtink“ (*angl. slowing down*) reiškia pakeisti veiksmo tempą į „tinkamą“ greitį, siekiant pagerinti kelionės kokybę. Taigi, pasirinkus sulėtėjusį tempą, atsiranda dėmesys ritmui ir tempui, t.y. atsiranda ryšys tarp keliautojo ir pasaulio.²⁴

Lėtėjimas sukuria turistui pasitenkinimo, gerovės jausmą. Kelionės tempas turėtų sukelti atsipalaidavimą, sumažinti stresą ir nutolinti keliautoją nuo kasdieninio gyvenimo. Todėl kelionė trumpesniu atstumu ir mažiau įtemptu grafiku – yra lėtojo keliavimo dalis. Todėl akivaizdu, kad kelionės tikslas, kelionės vietovės pasirinkimas yra labai aktualus. Turistai praleidžia naudingą laiką, norėdami atrasti, bendrauti ir užsiimti būtent tai vietai būdinga veikla – ne tik reginti vaizdus, bet ir naudojant visus penkis pojūčius ir išgyvenant harmoniją su vieta ir jos gyventojais.

Lumsdonas ir McGrathas (2011) pateikia gerą santrauką, kad lėtumas keliaujant reiškia – kelionės greitis nėra toks svarbus; svarbu atpalaiduojanti ir patirtis praturtinanti patirtis, kuri įgyjama, taikant kitokį požiūrį į atostogas.

Keliavimo patirtis

Lėtojo turizmo srityje kelionių patirtis yra glaudžiai susijusi su „lėtumu“. „Lėtėjimas“ suteikia geresnę kelionės patirtį, nes keliautojo dėmesys perkeliamas nuo kiekio link kokybės, kas reiškia mažiau, bet realių, prasmingų ir įsimintinų kelionių išpūdžių.²⁵ Lėtieji turistai keliauja su tikslu, jie nori mokytis, sužinoti, atrasti ir įgyti, ką nors iš kelionių patirties.

Todėl labai akcentuojama, jog kelionė, mobilumas, judėjimas – patirties dalis. Tuo būdu, pasirenkant „lėtesnes transporto rūšis“, pvz., vietinis traukinys, ėjimas, važiavimas dviračiu, susilieja su gamta, o tai keliautojui suteikia galimybių pasimėgauti kraštovaizdžiu. Iš to seka, kad kelionės veiksmas tampa ne tik nuolatinis veiksmas, bet ir neatsiejama kelionės dalimi.

Sąmoningumas aplinkai

Lėtasis turizmas vertinamas ir dėl turizmo ryšio tarp ekologiškumo, tvarumo ir minimalaus poveikio aplinkai. Lėta kelionė vertinama kaip alternatyva „greitam“ transporto naudojimui, kuris palieka teršalus (anglies dioksidas, azoto oksidai, kietosios dalelės ir kt.) aplinkoje. Pavyzdžiui,

²³Honoré, C. (2004). *Inpraiseofslow: Howtheworldwidemovementischallenging the cult of speed*. London: Orion.

²⁴Cresswell, T. (2010). Towards a politicsofmobility. *EnvironmentalandPlanning : Society and Space*, 28 (1), 17-31.

²⁵Heitmann, S., Robinson, P., &Povey, G. (2011). Slow Food, Slow Cities and Slow Tourism. In P. Robinson, S. Heitmann, & P. Dieke (Eds.), *ResearchThemes for Tourism* (pp. 114-127).

tarptautinės aviacijos išmetamų teršalų kiekis per pastaruosius dešimtmečius išaugo daugiau nei dvigubai. Vertinant viso ES išmetamo šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekio, tarptautinės aviacijos ir laivybos išmetami teršalų kiekiai buvo sparčiausiai augantys klimato kaitai įtaką turintys išmetamųjų teršalų šaltiniai.²⁶

Vis dėlto, pastaraisiais metais atsiranda lėtojo keliavimo koncepcijos, dedamos pastangos, kurios leistų suprasti žodžio „lėtas“ esmę lėtame turizme, žvelgiant per kultūrinį ar judėjimo kontekstą.

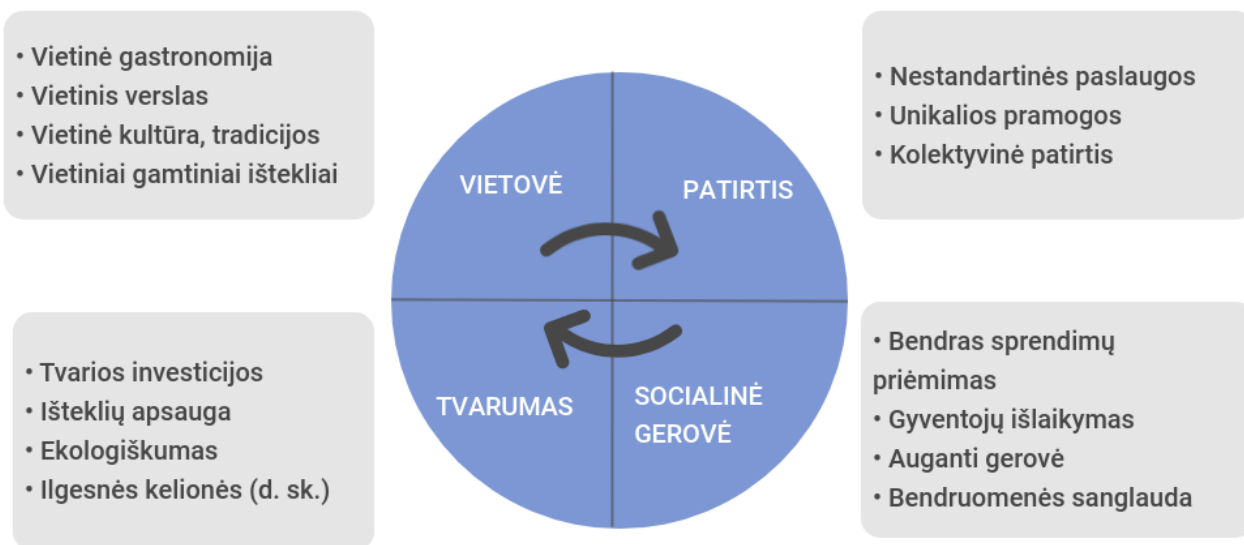
3.1. Lėtojo turizmo koncepcija ir raida pasaulyje

Lietuvoje lėtasis turizmas dar mažai girdėta sąvoka, tačiau Europoje jau keletą dešimtmečių gyvuoja lėtojo maitinimo, lėtų pinigų, lėtojo vaikų auklėjimo, lėtojo miesto, lėtojo gyvenimo būdo idėjos ir jų koncepcijų įgyvendinimas. Visa lėtojo judėjimo esmė – vartoti tik tai, kas užaugo tame krašte, maistą gaminti iš to, kas žaliuoja tuo metu darže, prekes pirkti tik iš vietos ūkininkų ir paslaugų teikėjų, vaikus auklėti pagal natūralius jų poreikius, tiesiog gyventi ir mėgautis gyvenimu.

Lėtasis maistas, lėti miestai, lėtas gyvenimas ir lėtos kelionės. Atrodo, kad šiai dienai, priešdėlis „lėtas“ pridedamas prie kiekvieno sektoriaus, reiškiniu ar pramonės. Lėtumas kažkada buvo neigiamas terminas, reiškiantis nesugebėjimą „atsilaikyti“ konkurencingoje darbo ar laisvalaikio leidimo aplinkoje. Tačiau šiuolaikiniame pasaulyje lėtumo reikšmė dabar pradeda kisti – lėtumas šiandien yra naudojamas kaip patikima metafora, padedanti rasti žmogui pusiausvyrą tarp profesinio ir asmeninio gyvenimo, paverčiant tai privalumu. Ir nors dėl tikslaus lėto turizmo apibrėžimo yra vis dar diskutuojama, turizmo ekspertai, mokslininkai, tyrėjai, mano, kad lėtasis turizmas yra nauja turizmo forma, kuri apima ilgesnį laiką keliaujant lėtai, suteikiant turistui gilią, autentišką ir kultūrinę patirtį. Pastaraisiais metais lėtojo turizmo dėmesys buvo nukreiptas ne tik į aplinkos tvarumą, bet į laiko ir erdvės praktiką, tokiu būdu skatinant asmeninį pasitenkinimą ir gerovę. Bendrai lėtą turizmą galima apibūdinti kaip lėtesnį keliavimą, lankymąsi turistiniuose objektuose bei pasinėrimą į vietinį kraštovaizdį.

Teoriniame lygyje lėto turizmo koncepciją sudaro keturi pagrindiniai modelio elementai: vietovė, patirtis, tvarumas ir socialinė gerovė (3 pav.). Taip yra dėl to, kad pagal naujos koncepcijos vystymąsi turistai ir vietiniai gyventojai yra tame pačiame lygmenyje. Pagrindinių elementų sudedamosios dalys keičiasi (yra pritaikomos) pagal skirtingas šalis, miestus ar bendruomenes.

²⁶<https://www.europarl.europa.eu/news/lt/headlines/society/20191129STO67756/lektuvu-ir-laivu-ismetami-teršalai-faktai-ir-skaiciai>

3 pav. Lėto turizmo modelis

Šaltinis: sudaryta autorių

Apibendrinimas
 Šiai dienai, skirtingose pasaulio šalyse vyksta intensyvūs dialogai dėl lėto turizmo koncepcijos apibrėžimo. Todėl kyla problemos dėl sudedamųjų elementų įtraukimo bei lėto turizmo klasifikavimo. Neturint aiškios koncepcijos bei reglamentavimo yra sunku aiškiai apibrėžti turizmo rinkos segmentą, kuriam skirta ši turizmo forma, ir todėl yra problematiška sukurti plėtros modelį. Šiuo atveju tikslinga yra atsivėlgti į šalių, kurios jau yra sukūrusios lėto turizmo koncepcijos, teisinius pagrindus, praktiką.

3.2. Lėtasis turizmas Slovėnijoje

Globalių tendencijų poveikis žmonių elgesiui vis labiau plečiasi, sukelia tam tikrus turizmo įvykių elgsenos pokyčius ir padeda pagerinti naujų tendencijų įtaką turizmui. Dėl padidėjusio visuomenės supratimo apie tvarumo svarbą, lėtasis turizmas tapo nauja tendencija, prieštaraujanti iki šiol vyravusiai masinio arba greito turizmo tendencijai bei yra svarbesnis nei bet kada anksčiau.

2 lentelė. Lėtojo turizmo koncepcija Slovėnijoje

<p>Gamtinis išskirtinumas</p>	<p>Slovėnijos šiaurėje ir šiaurės vakaruose ištįsę Rytų Alpių kalnų masyvai. Karstiniai dariniai (stalaktitų ir stalagmitų urvai, poljės, karstinės įgriuvos, šuliniai, požeminės upės) yra labiausiai paplitę Dinarų kalnyne (Karsto plynaukštėje). Slovėnija yra Viduržemio jūros seisminėje zonoje.</p> <p>Upių tinklas tankus. Beveik visos Slovėnijos upės priklauso Juodosios jūros Dunojaus intakų Savos ir Dravos baseinams. Turi daugiau kaip 250 krioklių. Saugomos teritorijos užima ~60% Slovėnijos sausumos ploto. Yra Triglavo nacionalinis parkas (įkurtas 1981 m., plotas 880 km²), 3 regioniniai parkai, 44 kraštovaizdžio parkai, 52 gamtos draustiniai, ~1200 gamtos paminklų.</p> <p>Į Pasaulio paveldo sąrašą įtraukta Škocjano urvų regioninis parkas (1986 m.) ir Slovėnijos relikviniai bukų miškai. Slovėnijoje yra 4 UNESCO pripažinti</p>
--------------------------------------	---

	<p>biosferos rezervatai: Julijos Alpių (nuo 2003 m.), Karsto (2004 m.), Kozjako ir Obsoteljės (2010 m.), Muro upės (2018 m.) bei 3 Ramsaro konvencijos (įsigaliojo 1991) saugomos vietovės (plotas 82,05 km²) – Cerčniško ežeras, Škocjano urvai, Sečoveljske soline gamtos parkas.</p> <p>Turi Europos ekologinio tinklo <i>Natura 2000</i> saugomos teritorijos statusą (31 teritorija turi paukščių apsaugai svarbios teritorijos statusą).</p>
Šalies įvaizdis	<p>Pagal Geros šalies indeksą²⁷ šalis užima 7 vietą tarp 149 šalių pagal teigiamą indėlį į planetą bei klimatą</p>
Požiūris į darnų turizmą	<p>Pastarąjį dešimtmetį Slovėnija aktyviai plėtojo įvairias darnaus turizmo formas ir sukūrė žaliąją Slovėnijos turizmo schemą²⁸ -pagrindinį tvariojo turizmo plėtros ir skatinimo Slovėnijoje mechanizmą, kuris tapo pavyzdžiu visam pasauliui</p>
Orientacija/ kryptis	<p>Slovėnija ieško nišinių produktų, įtraukiant natūralias ir aplinkosaugines teritorijas: parkus, saugomas teritorijas, ieško naujų upių trasų, taip pat vysto ekologinę lėtojo turizmo sampratą</p>
Lėtojo turizmo praktika	<p>Slovėnija per skirtingus turizmo produktus (aplinkos, maisto, kaimo, kultūros, socialinius, bei sporto) įtvirtina atostogų patirties įvairovę ir originalumą, skatina žmones įsitraukti į kultūrinę patirtį. Slovėnija yra glaudžiai susijusi su Europos turizmo vietovių tinklu, skirtu plėtoti turizmą taip, kad būtų užtikrintas socialinis, kultūrinis ir aplinkos tvarumas, gerbiant tradicijas, kuriant autentišką patirtį ir naudojantis vietos ištekliais²⁹</p>

Žalia – tokia yra Slovėniją reprezentuojanti spalva. Slovėnijoje yra dedamos didelės pastangos tvaraus vystymosi srityje, todėl nenuostabu, kodėl Slovėnija patenka į tvariausių pasaulio šalių sąrašą.

Lėtąjį turizmą galima laikyti veiksmingiausia tendencija (forma), kuri keičiaturistų vartojimo įpročius. Lėtasis turizmas skatina naudoti produktus, kurie atspindi vietos kultūrą, sustiprina bendravimą su vietos žmonėmis, atkreipia dėmesį į tvarumą, išteklius ir kt.

Slovėnija reaguoja į žmonių poreikius, kurie patiria šiuolaikinės socialinės ir ekonominės aplinkos spaudimą, stresą, laiko stoką, greitą gyvenimo tempą, bendravimo ir tikro kontakto nebuvimą žmonių santykiuose – dar 2007 metais pradėjo įgyvendinti strateginį projektą orientuotą į turistų gerovę – lėto keliavimo skatinimą.³⁰

Projektu buvo siekiama padidinti ir skatinti lėtų turistinių maršrutų skaičių Slovėnijos teritorijose, ypač įtraukiant natūralių ir aplinkosauginių ypatumų turinčias teritorijas, pavyzdžiui, parko zonas, saugomas teritorijas, upių trasas.

Lėtojo turizmo programa siekiama remti ir plėsti lėto turizmo formas ir sisteminti ekologiškus turizmo nišinius produktus per intervencijas, nukreiptas į integraciją ir telkiant aplinkos ir kaimo išteklius bendram ir integruotam turizmo potencialo plėtojimui. Projekto orientuoto į lėtąjį turizmą pagrindas – suteikti turistams patirtį, užmegzti ryšį su žmonėmis, šeima, bendruomene ir draugais, suteikti galimybę iš naujo atrasti vietas, maistą, kultūrą ir galiausiai poreikį gyventi prasmingą gyvenimą. Pagal Slovėnijos apibūdinimą, lėtojo turizmo turistiniai produktai pasižymi pagrindiniais elementais, kuriais remiantis šalyje yra vystomos turizmo paslaugos (4 pav.).

²⁷<https://index.goodcountry.org/>

²⁸Visi programos tikslai atitinka tvarų vystymąsi per ekonominius, socialinius, kultūrinius, gamtinius aspektus. Vietos verslas yra skatinamas įgyti tvarumo ženklumą, tokiu būdu yra skatinamas verslo ekologiškumas.

²⁹https://www.slovenia.info/uploads/zelena_shema/slovenia_green_brochure_2015_.pdf

³⁰GuidelinesfortheSlowTourismItaliaSloveniaProgramme (2011), TheSlowTourismStrategic Project, Italy-Slovenia, 2007-2013

4 pav. Slovėnijos lėto turizmo dimensijos

Šaltinis: sudaryta autorių

Į lėtąjį turizmą orientuotos paslaugos yra susijusios su:

- krašto vietovėmis;
- aplinka;
- poilsiu lauke.

Šiose vietose galima sportuoti bei mėgautis natūraliu kraštovaizdžiu. Žvelgiant per kultūrinio turizmo prizmę, orientuojamasi į gastronomicinį turizmo potencialą – vyno, autentiško maisto maršrutus. Per šiuos maršrutus susipažįstama su krašto maisto tradicijomis, domimasi maisto, amatų gamybos vietomis, meno ar religiniais paminklais. Tuo būdu išlaikomas svarbiausias aspektas – santykis su vietiniais krašto gyventojais.

Lėtasis turizmas yra grindžiamas tempo matavimo požiūriu, t. y. lėtumas yra lėtojo turizmo veiklos pagrindas ir esmė. Lėtasis turizmas turi atitikti du pagrindinius principus: tinkamą greitį ir realų ryšį su vieta.³¹ Tinkamas greitis susijęs su sąmoningu mėginimu greito gyvenimo tempo sulėtinimu. Tai yra noras savo kasdienesius įpročius pakeisti, kuriems įtaką daro greitas gyvenimo tempas. Lėtasis turistai mokosi suvokti laiką ir pakeisti laiko valdymą bei požiūrį į gyvenimo tempą.

Realus ryšys su vieta, reiškia efektyvios komunikacijos plėtrą ir dalyvavimą vietos gyventojų kasdieniniame gyvenime, giliau susitapatinant su vietos kultūra ir jos unikalumu.

Taip pat, lėtas turizmas yra susijęs su ekologija ir darnia plėtra. Darnus vystymasis (ekonominis, socialinis, kultūrinis ir aplinkos) laikomas svarbiu lėto turizmo filosofijos ramsčiu.³²

³¹ Moira, P., Mylonopoulos, D., & Kondoudaki, A. (2017). The application of slow movement to tourism: is slow tourism a new paradigm?. *Journal of Tourism and Leisure Studies*, 2(2), 1-10.

³² Matos, R. (2004). Can slow tourism bring new life to alpine regions. *The tourism and leisure industry: Shaping the future*, 93-103.

Slovėnija vystydama lėtąjį turizmą, savo paslaugas orientuoja į veiklų sumažinimą atostogų metu, kad būtų galima sutelkti dėmesį į kokybę.

Turizmo organizatoriai skatinami orientotis į kitokių patirčių pateikimą turistui, t. y. į lėtus maršrutus, keliones, neįprastus renginius ir lankytinus objektus. Ši patirtis turi būti lengvai pasiekiamą, turi būti išplėtotas paslaugų tinklas, kuris būtų prieinamas senyvo amžiaus žmonėms, žmonėms su negalia ar bet kokio amžiaus vaikams.

Lėtojo turizmo koncepcijai yra svarbi susitikimų su kitais žmonėmis aspektu, kuri reiškia asmeninį tobulėjimą. Todėl sukurtos mainų galimybės tiek gyvai, tiek internetu, turistai skatinami keistis patirtimi, pasiūlymais, išpūdžiais, sprendimais. Turizmo paslaugų tiekėjai yra skatinami palaikyti ryšį su klientais pasibaigus viešnagei, naudojantis tiek internetinėmis priemonėmis (blogai, socialiniai tinklai ir kt.), tiek palaikant tiesioginius ryšius.

Autentiškumo sąvoka reiškia teritorijų, produktų, tradicijų ir išskirtinių kultūrinių objektų atradimą, todėl labai svarbus yra nestandartinių, galinčių pabrėžti skirtumus bei autentišką, paslaugų pateikimas. Turistams suteikiama informacija apie vietos kultūrą, tradicijas ir aplinką, prieinamas daugelio sričių (kultūros, aplinkos, istorijos) ekspertų sąrašas, kad būtų galima susisiekti, siekiant pagerinti autentiškas veiklas.³³

Nepaisant lėto turizmo apibrėžimo įvairiapusiškumo, yra sutariama dėl jo pranašumų:

- Turistai gali įgyti vertingesnės ir autentiškesnės patirties sulėtindami tempą, pasinerdami į vietas ir gyvendami kaip vietiniai;
- Lėtasis turizmas patenkina tvaraus ir ekologiško turizmo keliamus reikalavimus;
- Lėtasis turizmas padeda susitapatinti (prisirišti) su vieta – pagrindiniai su lėtojo turizmu susiję dalykai yra lėtas tempas, kokybė ir tvarumas.

Lėtasis judėjimas – kultūra, gamta Slovėnijoje

Slovėnijos sostinė Liubliana yra pavyzdys visiems, norintiems organizuoti gyvenimą gamtoje, jo gyventojams ir lankytojams draugiškame mieste – pagrįstą lėtojo miesto principais. Pastaraisiais metais Slovėnijos sostinė buvo akivaizdžiai pertvarkyta į miestą, kuriame galima mėgautis aukštais aplinkos apsaugos standartais, užtikrinant tvarų judumą. Liubliana, turinti daugiau nei 542 m² viešųjų žaliųjų plotų vienam gyventojui, yra viena žaliausių Europos sostinių, visiškai apsupta miškų ir kalvų. Šios sostinės išskirtinumas atitinka pagrindinius lėtojo turizmo koncepcijos elementus: lėtumą ir tvarumą – ją galima tyrinėti tik pėsčiomis, dviračiu ar elektriniu traukiniu ar plaukiant baidarėmis bei laivu. Motorinių priemonių eismas yra draudžiamas.³⁴

Žalioji Slovėnija yra kupina unikalių pramogų lėtojo turizmo gerbėjams. Tai apima pėsčiųjų žygius, paukščių stebėjimą, urvų sportą, važiavimą dviračiu ar slidinėjimą slidėmis. Beveik 10 000 kilometrų gerai pažymėtų pėsčiųjų takų kerta Slovėniją. Taip pat yra vykdomos programos skatinančios keliauti po šalį traukiniais, dviračiais ar pėsčiomis. Įgyvendinant lėtojo turizmo programą buvo sukurti turistiniai paketai, leidžiantys susitapatinti su vietine gamta ar kultūra. Turizmo paslaugų teikėjai, kurie palaiko lėtojo turizmo principus, paslaugų pasiūlai suteikė pridėtinę vertę – praturtino standartinį pasiūlymą, kad šis tiktų šiuolaikiniam lankytojui ir turistui.³⁵

³³GuidelinesfortheSlowTourismItaliaSloveniaProgramme (2011), TheSlowTourismStrategic Project, Italy-Slovenia, 2007-2013

³⁴<https://www.sustaineurope.com/slovenia-feeling-the-green-beat-20190420.html>

³⁵<https://www.slovenia.info/en/press-centre/news-of-the-tourism-press-agency/6006-slow-tourism-in-slovenia>

60% žaliųjų teritorijų

22000 gyvūnų ir augalų rūšių

44 saugomi gamtos parkai

52 gamtos draustiniai

1200 saugomų gamtos objektų

87 natūralios terminės versmės

10000 km pėsčiųjų takų

8000 urvų

5 pav. Slovėnijos gamtiniai ištekliai³⁶

Šaltinis: sudaryta autorių

Lėtasis maistas/gastronominis turizmas

Vietovės pažinimas skatinamas per maisto pažinimą, t.y. vietos autentiškumas gali būti pažįstamas per ragaujamą ar gaminamą maistą. Tuo tikslu Slovėnijoje yra sukurtas gastronominio turizmo plėtros ir rinkodaros 2019-2023 metų veiksmų planas³⁷, kurio tikslas – nustatyti pagrindines priemones ir iniciatyvas, kurių reikia, norint Slovėniją paversti unikalia gastronominių potyrių vieta.³⁸

Lėtasis maistas (*angl. slow food*) savo filosofijoje grindžiamas per ekologinį-gastronominį suvokimą, kurio ašyje – malonumas, lengvas pasiekiamumas, visas dėmesys teikiamas vietinių gamintojų maisto produktams. Tuo pačiu atsižvelgiama į kultūros paveldo išsaugojimą ir sveiką mitybą.³⁹

Slovėnija turi savo prekės ženklą (6 pav.), kuris atstovauja vietinius produktus, tradicinę ar regioninę virtuves. Vadovaujantis principu „nuo sodo iki stalo“, Slovėniją vis labiau įtraukė į Europos gastronominių žemėlapių.

³⁶<https://www.travelettes.net/lessons-from-the-worlds-most-sustainable-country-slovenia/>

³⁷https://www.slovenia.info/uploads/gastronomija_b2b/ang_ang_low_res.pdf

³⁸Action plan for the development and marketing of gastronomy tourism 2019 – 2023.

³⁹Repnik, S., & Divjak, A. (2015). Slow food and gastronomic tourism in Slovenia. *Quaestus*, (6), 178.

6 pav. Slovėnijos gastronominio turizmo prekės ženklas

Šaltinis: www.visitljubljana.com

24-iuose gastronomijos regionuose galima pasirinkti renginius, susijusius su vietinėmis gastronomijos tradicijomis, todėl šalis išlaiko aukštą lygį ir pozicijas kaip viena iš lėtąjį turizmą palaikančių pasaulio krypčių.⁴⁰

3.3. Lėtasis turizmas Austrijoje

Austrija esanti Rytų Europoje, šiaurėje ribojasi su Čekija, rytuose - Slovakija ir Vengrija, pietuose – Slovėnija ir Italija, vakaruose – Lichtenšteinu. Austrija gali pasigirti istorinėmis ir kultūrinėmis vietomis, šalia unikalaus šiuolaikinio meno. Austrija taip pat turi unikalią kulinarinę istoriją. Tipiškas lėto turisto profilis pagal Austrijos ekspertus⁴¹ yra: aukštesnio išsilavinimo, orientuotas į kokybę, mažai jautrus kainoms, besidomintis kultūra ir istorija.

3 lentelė. Lėtojo turizmo koncepcija Austrijoje

Gamtinis išskirtinumas	Austrija – Alpių valstybė. 63 % jos teritorijos užima Rytų Alpių sistemos jauni raukšliniai kalnai. Priešalpiuose ir Alpėse yra apie 600 ežerų (dauguma jų ledyninės kilmės), didžiausi – Attersee (46 km ²), Traunas (24 km ²). Vakaruose Austrijai priklauso Bodeno ežero rytinė dalis, rytuose – Neusiedlio ežero šiaurinė dalis. Miškai užima 39 % Austrijos teritorijos. Saugomos teritorijos užima 29 % Austrijos ploto. Gamtosaugai skiriama 1,1 % Austrijos BVP (daugiausia iš visų Europos valstybių). Yra 26 nacionaliniai parkai, 3 UNESCO pripažinti biosferos rezervatai – Didžiojo Walsero (įtrauktas 2000), Vienos Miško (2005), Zalcburgo Lungau ir Kärntner Nock kalnų (2012). Austrijoje yra 23 Ramsaro konvencijos (įsigaliojo 1983 m.) saugomos vietovės (plotas apie 1250 km ²).
Šalies įvaizdis	Pagal Geros šalies indeksą šalis užima 22 vietą tarp 149 šalių pagal teigiamą indėlį į planetą bei klimatą.
Požūris į darnų turizmą	Austrijoje yra trys miestai atitinkantys „Cittaslow“ reikalavimus: Enns, Horn ir Hartberg. „Cittaslow“ yra tarptautinis miestų tinklas, kurį vienija įsipareigojimai išsaugoti vietos identitetą, gerinti gyvenimo kokybę ir skatinti tvarią plėtrą.
Orientacija/ kryptis	Austrija yra šalis toli pažengusi lėtojo turizmo atžvilgiu – joje yra trys miestai atitinkantys „Cittaslow“ reikalavimus: Enns (aukštutinė Austrija), Horn

⁴⁰Slovenia - crossroadsofgastronomicworlds. Prieiga: <https://www.slovenia.info/en/stories/slovenia-a-crossroads-of-gastronomic-worlds>

⁴¹Arikan, I., Dündar, A. P. D. A., Edlinger, L. S., & Krems, I. M. C. F. H. (2015). Is Cittaslow an Effective Model in Destination Development for Sustainable Tourism? A Case Study in Austria. In *Proceedings of the*.

	(žemutinė Austrija), bei Hartberg. „Cittaslow“ yra tarptautinis miestų tinklas, kurį vienija įsipareigojimai išsaugoti vietos identitetą, gerinti gyvenimo kokybę ir skatinti tvarią plėtrą.
Lėtojo turizmo praktika	Austrija gręžiasi ne tik į vietovės kultūrinių, gastronominių, tradicinių bruožų nagrinėjimą ir gilinimąsi, bet ir turi itin stiprų ryšį ir suvokimą, susijusį su klimato kaitos, krašto tvarumo išsaugojimo problemomis. Lėtieji miestai orientuojasi į tradicinius, tautinius rankų darbo dirbinius, ekologiškų ūkių, šeimos verslų palaikymą, regioninius parkus, ir visa tai susiję su identiteto išsaugojimu, puoselėjimu.

Austrija yra šalis toli pažengusi lėtojo turizmo atžvilgiu – joje yra trys miestai atitinkantys „Cittaslow“ reikalavimus: Enns (aukštutinė Austrija), Horn (žemutinė Austrija), bei Hartberg. „Cittaslow“ yra tarptautinis miestų tinklas, kurį vienija įsipareigojimai išsaugoti vietos identitetą, gerinti gyvenimo kokybę ir skatinti tvarią plėtrą. Ši filosofija labiausiai paplitusi Europoje, kur šalys dalinasi idėjomis, geria patirtimi, organizuoja vietiniams gyventojams skirtus renginius.

Kaip jau minėta ankstesniuose skyriuose, lėtų miestų filosofija gręžiasi ne tik į vietovės kultūrinių, gastronominių, tradicinių bruožų nagrinėjimą ir gilinimąsi, bet ir turi itin stiprų ryšį ir suvokimą, susijusį su klimato kaitos, krašto tvarumo išsaugojimo problemomis. Lėtieji miestai orientuojasi į tradicinius, tautinius rankų darbo dirbinius, ekologiškų ūkių, šeimos verslų palaikymą, regioninius parkus, ir visa tai susiję su identiteto išsaugojimu, puoselėjimu.

Iš viso yra 60 „Cittaslow“ bendrų tikslų ir strategijų. Miestai norintys tapti judėjimo dalimi turi atitikti bent 50 procentų iškeltų reikalavimų iš kurių 25 procentai yra privalomi⁴² (4 lentelė).

4 lentelė. Pagrindiniai „Cittaslow“ keliami reikalavimai

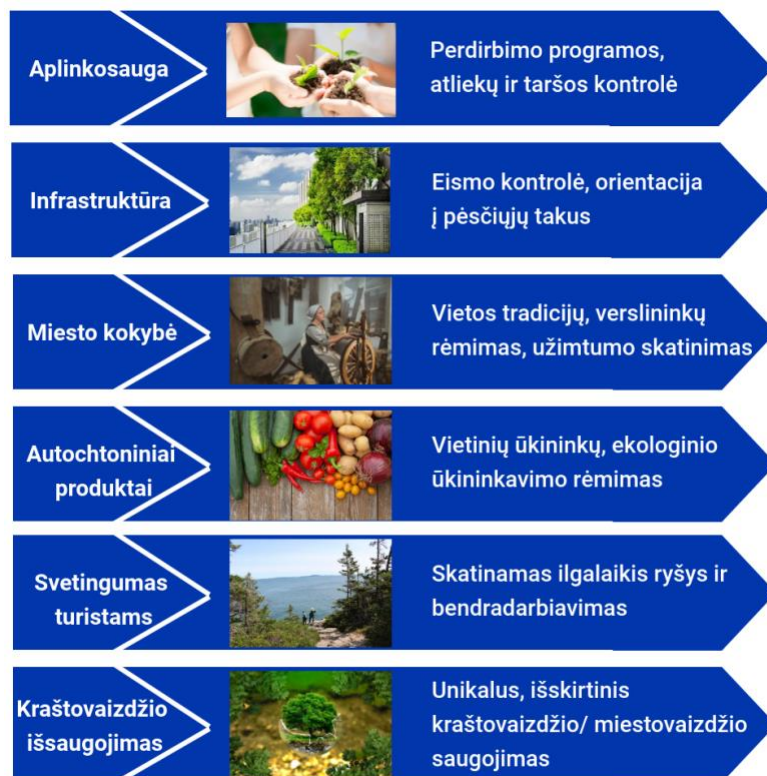
Politika	Kriterijai
Energetikos ir aplinkos politika	<ol style="list-style-type: none"> Galiojantys oro, vandens ir biologinės įvairovės kokybės reglamentai ir jų laikymasis. Buitinių atliekų perdirbimo ir specialių atliekų šalinimo skatinimo ir platinimo planai. Pramoninių ir buitinių atliekų kompostavimo sklaida ir skatinimas. Komunalinio buitinio vandens valymas. Savivaldybės energijos taupymo planas, ypatingą dėmesį skiriant alternatyvių energijos šaltinių naudojimui ir termovaliorizacija iš kietųjų komunalinių atliekų ir biomasės. Triukšmo taršos kontrolė ir mažinimo planai. Miesto apšvietimo sistemos ir programos (apšvietimo taršos prevencija).
Infrastruktūros politika	<ol style="list-style-type: none"> Dviračių takai, skirti palengvinti keliones į mokyklas ir sujungti viešuosius pastatus. Planai, skirti apriboti automobilių naudojimą asmeniniais tikslais, skatinti viešąjį transportą ir palengvinti patekimą į pėsčiųjų zonas (pvz., eskalatoriai, lynų keltuvai, specialūs dviračių takai į mokyklas ir kt.). Projektų, užtikrinančių neįgaliųjų patekimą į viešojo intereso vietas, įgyvendinimas ir architektūrinių kliūčių panaikinimo planai. Šeimos gyvenimo palengvinimo ir tvaraus prekių paskirstymo miesto centruose planų skatinimas.
Miestų kokybės politika	<ol style="list-style-type: none"> Intervencijos miesto centrui atkurti ir pagerinti. Želdynų atkūrimas / statyba. Gyvenimo kokybė mieste (laiko trukmė į darbą ir atgal, įmonės, darželiai ir kt.) Ribinių zonų pertvarkymas ir pakartotinis naudojimas. Informacijos ir ryšių technologijų naudojimas, kuriant interaktyvias paslaugas piliečiams ir turistams.

⁴²<https://sci-hub.do/10.1080/21568316.2015.1037929>

	<p>17. Tvarios architektūros biuras. 18. Optinių ir belaidžių sistemų diegimas. 19. Teršalų (triukšmo, elektromagnetinių srovių ir kt.) monitoringas ir stebėjimas. 20. Nuotolinio darbo skatinimas. 21. Tvaraus privataus būsto skatinimas. 22. Socialinės infrastruktūros skatinimas (pvz., nemokamo perdirbimo projektai ir kt.). 23. Tvaraus miesto planavimo skatinimas. 24. Produktivių žaliųjų zonų atkūrimas ir realizavimas. 25. Vietinių produktų komercinių erdvių sukūrimas. 26. Tradicinių prekybos vietų ir produkcijos apsauga bei stiprinimas.</p>
Žemės ūkio, turizmo ir amatų politika	<p>27. Ekologinio ūkininkavimo plėtros ir skatinimo planai. 28. Gaminių ir amatininkų prekių bei dirbinių kokybės sertifikavimas. 29. Tautinio paveldo produktų, tradicinių amatų ir amatininkų sertifikavimas. 30. Tradicinių kūrinių vertinimas. 31. Kaimo vietovių vertinimas. 32. Ekologiškų ir (arba) vietinių / tradicinių produktų naudojimas mokyklos maitinimo sistemoje. 33. Skonio ugdymo ir teisingos mitybos programos. 34. Vietos kultūros renginių vertinimas ir išsaugojimas.</p>
Svetingumo, informuotumo ir žinių visuomenės politika	<p>35. Turizmo informacijos ir personalo mokymo planai, skirti geram svetingumo ugdymui, tobulinimui. 36. Turistinių paslaugų teikėjų ir mažmenininkų jautrumas kainų skaidrumui ir išsami informacija apie produktų ir paslaugų kainą prekybos vietose. 37. Lėtų miesto maršrutų aktyvavimas (lankstinukai, informacijos sklaida internetu, specialūs tinklalapiai ir kt.). 38. Veiksmų, leidžiančių efektyviai dalyvauti administraciniuose sprendimuose „iš apačios į viršų“, priėmimas. 39. Sveikatos ugdymas. 40. Sveikinimo politika lankytojams ir planai, kaip palengvinti jų įsitraukimą į miesto veiklą (automobilių stovėjimo aikštelės, lankstus/ ilgėsnis viešųjų įstaigų darbo laikas), ypatingą dėmesį skiriant ypatingiems, vietovei būdingiems renginiams.</p>
Socialinės sanglaudos politika	<p>41. Diskriminuotų mažumų integracija. 42. Neįgaliųjų integracija. 43. Jaunimo politika. 44. Skurdo mažinimas. 45. Priklausymas asociacijoms. 46. Partnerystė. 47. Parama lėto maisto kampanijoms ir veiklai. 48. Bendradarbiavimas su „Slow Food“ ir kitomis organizacijomis, skatinantis natūralų ir tradicinį maistą. 49. Parama vietovių bendradarbiavimo projektams, susijusiems su „Cittaslow“ ir „Slow Food“ filosofijomis.</p>

Šie principai verčia miestus ieškoti savo identiteto. Pagrindiniai lėtųjų miestų tikslai yra: gyvenimo kokybės gerinimas, naudojant naujausias technologijas, sąlygų sudarymas tvariai plėtrai, atsižvelgiant į vietos (regiono) vertybes, siekis remti vietos ekonomiką, saugoti gamtą ir istorines vietas. Todėl turizmo veikla miestuose turėtų būti suplanuota taip, kad būtų sumažintas galimas neigiamas poveikis aplinkai ir visuomenei.

Norint pasiekti „Cittaslow“ nustatytus tikslus yra svarbu įgyvendinti pagrindinius reikalavimus, kurie gali būti traktuojami kaip lėtųjų miestų koncepcijos dimensijos (7 pav.):

7 pav. Lėtojo miesto koncepcijos dimensijos

Šaltinis: sudaryta autorių

Apibendrinimas

Išnagrinėjus Slovėnijos ir Austrijos lėtojo turizmo vaizdą, pastebima, jog išryškėja labai panašūs supratimo aspektai. Šalys siekia išlaikyti autentiškumą, itin didelį dėmesį skiria kulinarinio paveldo puoselėjimui, gamtinio turizmo vystymui, kaimo turizmui. Lietuva taip pat galėtų pritaikyti šių šalių gerąsias praktikas, siekiant sutelkti dėmesį į kitokio – lėtojo turizmo, skatinimą, vystymą, pritaikymą Lietuvos turistui.

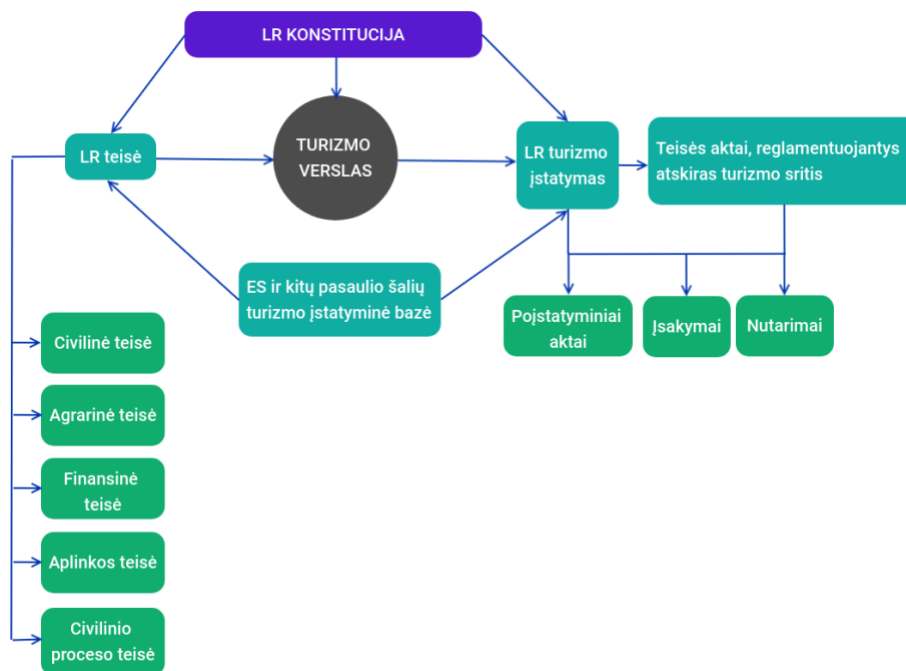
Turizmo vystymasis itin glaudžiai siejasi su kitų ūkio šakų plėtros galimybėmis, ir su jose numatytais priemonėmis. Pavyzdžiui, turizmo vystymas(is) yra tiesiogiai priklausomas nuo atitinkamos infrastruktūros plėtojimo, kuri skatinama arba ribojama kitų sričių teisės aktais (pvz., turizmo plėtojimas saugomose teritorijose, apribojimai kaimo turizmo, kempingų, golfo laukų įrengimui, reikalavimai kultūros paveldo objektų restauracijai, kt.) bei turizmo pasiekiamumo (transporto rūšių infrastruktūros išvystymu, vizų formalumais).

Todėl didelė dalis turizmo funkcijų tiesiogiai ar netiesiogiai patenka į daugelio ministerijų ir kitų institucijų kompetenciją. Dėl to iškyla subalansuotos visų organizacijų struktūros, gerų koordinavimo ryšių būtinybė, įgyvendinant įvairias priemones, susijusias su turizmo plėtra.

4. Turizmo sektoriaus teisinė bazė

Turizmo verslo plėtotė, turizmo politikos ir strategijos įgyvendinimas yra paremtas atitinkamais įstatymais ir normatyviniais dokumentais.

Turizmo sritį tiesiogiai reglamentuoja LR turizmo įstatymas, kuriame apibrėžiamas turizmo verslas, reglamentuojamas kelionių organizavimas, turizmo informacijos bei apgyvendinimo paslaugų teikimas, ginamos vartotojo teisės ir sudaromos prielaidos formuoti normatyvinę bazę.

8 pav. Turizmo verslą reguliuojanti teisinė aplinka

Šaltinis: sudaryta autorių

Turizmo teisė per maža teisės šaka, kad būtų savarankiška. Todėl turizmo teisę įtakoja daugybė teisinių aktų (8 pav.).

Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas⁴³ buvo priimtas 1998 m. kovo 19 dieną. Tikslas – nustatyti turizmo verslo ir savaveiksmio turizmo organizavimo principus bei prioritetus, turizmo paslaugų teisinius reikalavimus bei turizmo išteklių naudojimo sąlygas, šį verslą kontroliuojančių valstybės ir vietos savivaldybės institucijų kompetenciją, turizmo reguliavimo, planavimo ir turizmo išteklių naudojimo sąlygas.

Įstatyme numatyta, kad teikti turizmo paslaugas turi teisę įmonės ar viešosios įmonės, įregistravusios šią veiklą įmonių registre, bei fiziniai asmenys, turintys patentą nuomoti individualias patalpas turistams apgyvendinti. Nacionalinėje turizmo plėtros programoje⁴⁴ turizmas pripažintas prioritetine ūkio šaka.

Be Turizmo įstatymo egzistuoja teisės aktai, reglamentuojantys atskiras turizmo sritis⁴⁵:

- Apgyvendinimo paslaugų teikimas ir apgyvendinimo įmonių klasifikavimas;
- Kelionių organizatorių ir kelionių agentūrų veikla;
- Kelionių vadovų ir gidų veikla;
- Kurortų plėtra;
- Turizmo informacijos centrų veikla;

⁴³<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.52605/asr>

⁴⁴<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/098670e0af3511e39054dc0fb3cb01ae/asr>

⁴⁵<http://www.vtat.lt/vartojimo-paslaugos/turizmo-paslaugos/turizmo-paslaugu-teikejai/128>

- Turizmo ir rekreacijos schemų ir planų (projektų) rengimas;
- Turizmo paslaugų teikimas;
- Turizmo plėtra;
- Vaikų turizmo renginiai;
- Vizų išdavimas pagal kelialapius.

Įstatymo skiriamos tokios turizmo paslaugų rūšys:

- Kelionės organizavimo paslaugos;
- Turizmo informacijos paslaugos;
- Apgyvadinimo paslaugos;
- Maitinimo paslaugos;
- Pramogų ir kitos turizmo paslaugos.

Vadovaujantis šio įstatymo nuostatomis, priimti poįstatyminiai teisės aktai, konkretizuojantys jo įgyvendinimą. Valstybinis turizmo departamentas priėmė poįstatyminius aktus, detalizuojančius įvairias Lietuvos Respublikos turizmo įstatymo nuostatas (pvz., viešbučių klasifikavimo reikalavimų įsakymas⁴⁶ ir kt.)

Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas⁴⁷ nustato vartotojų teises ir reglamentuoja vartotojų ir prekių pardavėjų, gamintojų bei paslaugų teikėjų santykius. Įstatymas nurodo, kad turizmo paslaugų kokybė turi būti ne blogesnė, negu nurodyta norminiuose dokumentuose bei sutartyse, o už ją atsako paslaugų tiekėjai. Įstatymas numato, kad vartotojas turi teisę gauti išsamią ir, svarbiausia, teisingą informaciją valstybine kalba apie paslaugų įsigijimo sąlygas, kokybę, paslaugų sutarties nutraukimo tvarką.

Tiesiogiai ar netiesiogiai turizmo sferai daro įtaką praktiškai visose Civilinio kodekso knygose suformuluotos nuostatos, tačiau turizmo paslaugoms daugiau dėmesio skiriama knygoje „Prievolių teisė“⁴⁸. Joje aptarti kiekvienam verslininkui aktualūs įvairių sutarčių sudarymo, civilinės atsakomybės klausimai, teisiškai apibrėžtos atskirų sutarčių (pirkimo – pardavimo, dovanojimo, nuomos, turizmo paslaugų teikimo ir kt.) nuostatos.

Siekiant skatinti turizmo verslą, įstatymai turėtų numatyti palankias:

- Vizų išdavimo ir pasienio bei muitinės postų veiklos sąlygas Lietuvos ir užsienio piliečiams;
- Turizmo verslo mokesčių politiką, skatinančią atvykstantįjį turizmą bei turizmo paslaugų objektų statybą.

Kadangi turizmo verslas susijęs su daugeliu ūkio sričių (transportas, ryšiai, apgyvendinimo bei maitinimo paslaugos ir pan.), jį veikia tarpvalstybiniai santykiai ir valstybės atvirumas, turizmo sektoriaus valdymas įgyja tarpžinybinį pobūdį. Valdymą apibūdina įvairių sričių ūkio subjektų bei įvairių valstybinio valdymo bei savivaldos institucijų interesų derinimas.

Svarbus vaidmuo šioje srityje tenka ir šiuo metu veikiančioms visuomeninėms turizmo verslo subjektų organizacijoms, kurios atstovauja savo narių interesus, kaupia ir skleidžia informaciją apie teikiamas paslaugas. Šių organizacijų veiklos tikslai – skatinti turizmo plėtotę, gerinti paslaugų kokybę, reklamuoti turizmo paslaugas tarptautinėje bei Lietuvos rinkoje.

⁴⁶<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/94f48a009ff811e8aa33fe8f0fea665f>

⁴⁷<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.6020/asr>

⁴⁸https://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=12755&title=LR%20civilinis%20kodeksas.%20%D0e%F0toji%20knyga.%20Prievoli%F8%20teis%EB

Apibendrinimas

Turizmui skatinti valstybė turėtų priimti įstatymus, palankias sąlygas vizų išdavimui, formuoti mokesčių politiką, palankią atvykstantajam turizmui ir turizmo paslaugų verslui bei kurti turizmo informacijos sistemą ir šalies turizmo įvaizdį, tinkamai tvarkyti turizmo išteklių naudojimą ir apsaugą. Turizmo paslaugų plėtrą dažnai, kaip smulkų ir vidutinį verslą, lemia kiti teisės aktai (pavyzdžiui, saugomų teritorijų įstatymas, žemės skyrimo, kelionių apmokestinimo).

Turizmo veiklos koordinavimas priklauso ir nuo valstybės valdymo bei savivaldos institucijų turizmo funkcijų paskirstymo bei jų vykdymo. Svarbiausia problema yra valstybės institucijų įgaliojimų lygis, sprendžiant su turizmu susijusius tarpžinybinius klausimus, ir nepakankamas veiklos koordinavimas, įskaitant informacijos teikimą.

Lietuvos teisės aktai turi reglamentuoti turizmo sektorių, teisės aktai turi būti suderinti su ES teisės aktais, o tai garantuoja vienodas paslaugų teikimo sąlygas, steigimosi galimybes, suvienodina konkurencijos sąlygas bei garantuoja vienodą turistų teisių apsaugą ES vidaus rinkoje. Lietuvos Respublikos įstatymai ir institucijų sistema sudaro sąlygas tai visiškai įgyvendinti.

Apibendrinant galima teigti, kad esamų gana palankių turizmo plėtotės prielaidų Lietuvoje dar nepakanka kokybiškam turizmo šuoliui, nes šių prielaidų praktinis įgyvendinimas ir panaudojimas susijęs ne tik su didelėmis investicijomis, bet ir mūsų valstybės ir visuomenės palankaus požiūrio formavimu. .

Tik keletas Europos valstybių efektyviam turizmo valdymui organizuoti steigia atskiras ir savarankiškas Turizmo ministerijas (pvz., Turizmo ministerijos yra Graikijoje, Liuksemburge, Kroatijoje). Daugelyje Europos valstybių už turizmo politikos formavimą dažniausiai atsakingos Ekonomikos arba Ūkio ministerijos (pvz., Austrijoje, Danijoje, Nyderlanduose, Slovakijoje, Lietuvoje, Latvijoje), kai kur veikia jungtinės turizmo su kultūra, transportu ar pramone ministerijos (pvz., Maltoje, Turkijoje – Turizmo ir kultūros ministerija, Ispanijoje – Pramonės, turizmo ir prekybos).

4.1. Lėtojo turizmo diegimo reikalavimai (galima įstatyminė bazė)

Lėtojo turizmo diegimo reikalavimai pirmiausia susiję su lokalaus turizmo rinkos dalyviais – paslaugų teikėjais ir prekių tiekėjais, kurie atitinka lėtojo turizmo reikalavimus. Lėtojo turizmo diegimas nėra specifiškai išskirtinis, tai daugiau žmonių mąstysenos, gyvenimo sampratos, keliavimo, atostogų ir poilsio pokyčiai, todėl nauja įstatyminė bazė nėra reikalinga. Esami įstatymai tenkina šios turizmo rūšies poreikius.

Labai dažnai lėtojo turizmo kriterijus atitinka lokalaus turizmo atstovai, kuriems tiesiog trūksta žinių apie reikalavimus ir legalius būdus įteisinti savo veiklas. Šioje situacijoje svarbiausią vaidmenį vaidina konsultacijos veiklos steigimo, tolimesnio vystymo klausimais. Šiais klausimais ypatingai daug padėti gali Žemės Ūkio Ministerijos vykdomos konsultacinės paslaugos ir patarimai.

Šioje dalyje bus pateikta esminė – bazinė informacija ir rekomendacijos lokalaus turizmo atstovams, jog jie išpildytų visus reikiamus reikalavimus veiklos vykdymui. Reikėtų pabrėžti, kad dažniausiai susiduriama su paslaugų teikimo veiklos pradžios problemomis bei abejojama dėl tinkamo būdo pasirinkimo, todėl tolimesnis strategijos etapas bus orientuotas į šiuos akcentus:

- reikalavimus apgyvendinimo paslaugų teikimui;
- reikalavimus viešojo maitinimo teikimui;
- reikalavimus maisto gaminimui namuose;

- gido paslaugos, jų kursai, alternatyvos;
- laisvalaikio ir pramogų organizavimo veiklos;
- verslo liudijimai;
- individuali veikla;
- mažoji bendrija;
- uždaroji akcinė bendrovė.

Pirmieji žingsniai, pradėdant vystyti turizmo sritį apimančias paslaugas – susipažinti su visais reikalavimais bei higieninėmis normomis, kurios ypač svarbios, siekiant pradėti teikti maitinimo ir apgyvendinimo paslaugas. Sekantis žingsnis, išpildžius visus reikalavimus – veiklos vykdymo pažyma arba verslo liudijimas, arba mažosios bendrijos steigimas. Tolimesniame tekste bus pateikiama pagrindinė informacija, padėsianti suprasti veiksmų eigą. Veiklų pavadinimai bus pateikti pagal ekonominės veiklos klasifikatorių, nurodant tinkamus pasirinkimus ir alternatyvas, kur jos galimos.

Apgyvendinimo paslaugos⁴⁹

Apgyvendinimo paslaugų teikimas susideda iš:

- Patalpų pritaikymo turistų reikmėms;
- Apgyvendinimo paslaugų klasifikavimo;
- Higienos paso;
- Tinkamos veiklos formos pasirinkimo.

Žemiau lentelėje pateikiamos apgyvendinimo patalpų sąlygos, kurias turi atitikti apgyvendinimo paslaugų teikėjas, teikdamas paslaugas vartotojui (turistui) (5 lentelė).

5 lentelė. Apgyvendinimo patalpų sąlygos

<i>Informaciją paslaugų vartotojui suteikti prieš įsigyjant paslaugas</i>	Apgyvendinimo paslaugų teikėjas paslaugų vartotojui privalo suteikti tikslią, išsamią ir teisingą informaciją apie apgyvendinimo paslaugų teikimo vietą, teikiamas paslaugas, aprūpinimą inventoriumi, vidaus tvarkos taisykles
<i>Apgyvendinimo patalpos – visada švarios</i>	Apgyvendinimo paslaugų vartotojas turi būti apgyvendintas švariame, tvarkingame kambaryje, aprūpintas švaria patalyne ir geros būklės (nesuplyšę, nesulūžę) baldais. Kambaryje, poilsio patalpose turi būti įrengtos apsaugos priemonės (užuolaidos, žaliuzės), kurios apsaugotų nuo tiesioginių saulės spindulių
<i>Legioneliozės prevencijai – tinkamas temperatūros palaikymas</i>	Apgyvendinimo paslaugų teikėjai ne rečiau kaip vieną kartą per metus turi atlikti geriamojo vandens (šalto ir karšto) mikrobiologinį tyrimą legionelėms nustatyti. Jeigu paslaugos teikiamos tik tam tikru metų laiku, tyrimas atliekamas prieš apgyvendinimo paslaugų teikimo sezono pradžią. Papildomi vandens tyrimai atliekami, kai vandens tiekimo sistema pradeda naudoti daugiau kaip po vieno mėnesio pertraukos, po vandens tiekimo sistemos rekonstrukcijos ar remonto, taip pat kai diagnozuojama susirgimų legionelioze. Legioneliozės profilaktikai svarbu, kad karšto vandens tiekimo sistemoje vandens temperatūra kas 3 mėnesius būtų profilaktiškai pakeliami iki 66 °C ir išlaikoma ne mažiau kaip 25 min. Atliekant vandens tiekimo sistemos kenksmingumo pašalinimo darbus, svarbu garantuoti vartotojų saugą

⁴⁹Visa informacija pateikiama <https://www.vvat.lt/vartojimo-paslaugos/turizmo-paslaugos/apgyvendinimo-paslaugu-teikimas/603>

Maudymosi vietų priežiūra	NVSC specialistai atkreipia dėmesį į HN 118:2011 reikalavimus, kai apgyvendinimo paslaugos teikiamos šalia vandens telkinių, kur įrengtos maudymosi vietos, kurios nėra įteisintos kaip paplūdimiai. Apgyvendinimo paslaugų teikėjai turi pasirūpinti, kad maudymosi vietos būtų pažymėtos, švarios, o priėjimas prie vandens – neslidus, neklampus ir saugus
Apgyvendinimo paslaugų veiklai būtinas leidimas-higienos pasas	Viešbučių, motelių, svečių namų, kurortų sanatorijų, kurortų reabilitacijos centrų, kempingų, turizmo centrų, poilsio namų, jaunimo nakvynės namų veiklos vykdytojams būtina turėti leidimą-higienos pasą apgyvendinimo paslaugų veiklai. Šio dokumento originalas arba kopija turi būti pateikta vartotojams matomoje vietoje
Leidimas-higienos pasas papildomai veiklai	Kaimo turizmo, nakvynės ir pusryčių, turistinių stovyklų paslaugų veiklai leidimas-higienos pasas neišduodamas, tačiau, jei juose teikiama baseinų ar pirčių paslaugų veikla, tai šioms veikloms būtina turėti leidimą-higienos pasą
Apgyvendinimo paslaugų darbo organizavimas karantino metu⁵⁰	Dokumente pateikiamos rekomendacijos: apgyvendinimo įstaigų bendrose naudojimo patalpose ir svečių aptarnavimui, organizuojant svečių maitinimą, darbdaviui ir darbuotojams

Šaltinis: sudaryta autorių

Daugiau informacijos: „Apgyvendinimo paslaugų sveikatos saugos reikalavimai“ (HN 118:2011)⁵¹.

Apgyvendinimo paslaugos skirstomos į:

Klasifikuojamąsias apgyvendinimo paslaugas:

- viešbučio paslaugos;
- svečių namų paslaugos;
- motelio paslaugos;
- kempingo paslaugos.

Minimalus apgyvendinti skirtų kambarių skaičius – ne mažiau kaip 5 (išskyrus kempingo paslaugas).

Neklasifikuojamąsias apgyvendinimo paslaugas:

- apartamentų komplekso paslaugos;
- kaimo turizmo paslaugos;
- nakvynės namų (ang. *hostel*) paslaugos;
- nakvynės ir pusryčių paslaugos;
- poilsio namų paslaugos;
- turistinio laivo apgyvendinimo paslaugos;
- turistinės stovyklos paslaugos;
- sanatorijos apgyvendinimo paslaugos;
- trumpalaikio apgyvendinimo paslaugos.

Neklasifikuojamosioms apgyvendinimo paslaugoms netaikomas minimalus apgyvendinti skirtų kambarių skaičius.

Apgyvendinimo paslaugų veikla yra licencijuojama.⁵² Visos vartotojams teikiamos apgyvendinimo paslaugos privalo būti klasifikuojamos arba registruojamos. Informaciją apie turimą

⁵⁰[https://nvsc.lrv.lt/uploads/nvsc/documents/files/rekomendacijos_apgyvendinimo_paslaugu_teikejams%20\(2\)\(1\).pdf](https://nvsc.lrv.lt/uploads/nvsc/documents/files/rekomendacijos_apgyvendinimo_paslaugu_teikejams%20(2)(1).pdf)

⁵¹<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.392158/asr>

apgyvendinimo paslaugų veiklos licenciją paslaugos teikėjas gali patikrinti Licencijų informacinėje sistemoje www.licencijavimas.lt.

Visas apgyvendinimo paslaugų rūšis gali teikti tiek juridiniai, tiek fiziniai asmenys. Taip pat svarbu pažymėti, kad visoms apgyvendinimo paslaugoms yra taikomas 9 proc. PVM lengvatinis tarifas.

Remiantis apgyvendinamų valstybių narių ir kitų valstybių piliečių registravimo tvarkos aprašu⁵³, apgyvendinimo paslaugų teikėjai privalo pildyti laisvos formos registracijos korteles, registruojant kiekvieną atvykusį turistą (valstybių narių ir kitų valstybių piliečius). Registracijos kortelėse privalo būti šį informacija: vardas, pavardė, gimimo data, asmens tapatybę patvirtinančio dokumento numeris, apgyvendinamo asmens pilietybė bei valstybė, išdavusi asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą, gyvenamosios vietos adresas, atvykimo į apgyvendinimo įstaigą data, išvykimo iš apgyvendinimo įstaigos data, kartu atvykusio sutuoktinio ir (ar) nepilnamečio vaiko (-ų) vardai ir pavardės.

Jeigu turistai atvyksta su grupės vadovu, tai kortelėje turi būti tik grupės vadovo išsami informacija, kaip nurodyta aukščiau, o grupės sąrašas tiesiog turi būti pridėtas, kuriame pateikiama visų kelionės grupės narių vardai, pavardės ir asmens tapatybę patvirtinančio dokumento numeriai. Šias korteles privaloma saugoti 5 metus.

Apgyvendinimo paslaugų teikimo bendrieji reikalavimai (Turizmo įstatymo 31 str. 1 d.):⁵⁴

6 lentelė. Apgyvendinimo paslaugų teikimą reglamentuojantys teisės aktai

<i>Įstatymo pavadinimas</i>	<i>Galiojančios suvestinės redakcijos internetinė nuoroda</i>
<i>Apgyvendinimo paslaugų klasifikavimo tvarkos aprašas</i>	https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a2d356f04ce211e98bc2ba0c0453c004?jfwid=-kyruwxhwf
<i>Apgyvendinimo paslaugų klasifikavimo pažymėjimo išdavimo ir galiojimo panaikinimo tvarkos aprašas</i>	https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/da242de03c5d11e98893d5af47354b00?jfwid=-kyruwxhwf
<i>Apgyvendinamų valstybių narių ir kitų valstybių piliečių registravimo tvarkos aprašas</i>	https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.414171?jfwid=q86m1vptp
<i>Viešbučio paslaugų klasifikavimo reikalavimai</i>	https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/94f48a009ff811e8aa33fe8f0fea665f
<i>Svečių namų paslaugų ir motelio paslaugų klasifikavimo reikalavimai</i>	https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b1b95780a18b11e8aa33fe8f0fea665f?jfwid=r9u0urw8t
<i>Kempingo paslaugų klasifikavimo reikalavimai</i>	https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/e62154d29ff811e8aa33fe8f0fea665f

Šaltinis: sudaryta autorių

⁵²<https://www.enterpriselithuania.com/verslo-atmintines/apgyvendinimo-paslaugos/>

⁵³<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.414171?jfwid=q86m1vptp>

⁵⁴<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.52605?jfwid=642ah3lzf>

Apgyvandinimo paslaugų klasifikavimas

Klasifikuojamąsias apgyvendinimo paslaugas gali teikti apgyvendinimo paslaugų teikėjas, turintis galiojančią apgyvendinimo paslaugų klasifikavimo pažymėjimą.⁵⁵ Apgyvandinimo paslaugų klasifikavimą atlieka Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba. Nuo 2020 m. sausio 1 d. už apgyvendinimo paslaugų klasifikavimo pažymėjimo išdavimą yra mokama nustatyto dydžio valstybės rinkliava.

Apgyvandinimo paslaugų objekto klasifikavimui Tarnybai privaloma pateikti:

- Prašymą išduoti klasifikavimo pažymėjimą (1 priedas);
- Patvirtintos formos užpildytą viešbučio/ svečių namų ar motelio/ kempingo anketą (žr. Anketų formos);

Svečių namų ir motelio klasifikavimo anketa teikiama pasirašyta ir skenuota. Viešbučio ir kempingo anketa teikiama EXCEL formatu.

Anketų formos:

- Viešbučio paslaugų klasifikavimo anketa (anketa patalpinta: http://www.vvtat.lt/data/public/uploads/2019/10/d1_viesbucio_anketa.xlsx);
- Svečių namų paslaugų ir motelio paslaugų klasifikavimo anketa (2 priedas);
- Kempingo paslaugų klasifikavimo anketa (anketa patalpinta: http://www.vvtat.lt/data/public/uploads/2019/09/kempingo_anketa.xlsx).

Nuo 2020 m. sausio 1 d. už apgyvendinimo paslaugų klasifikavimo pažymėjimo išdavimą yra mokama nustatyto dydžio valstybės rinkliava (7, 8 lentelės).

7 lentelė. Rinkliavos apmokėjimo rekvizitai

IMOKOS KODAS	5813
IMOKOS PAVADINIMAS	Valstybės rinkliava
GAVĖJAS	Valstybinė mokesčių inspekcija prie Finansų ministerijos
GAVĖJO ŠĄSKAITA	LT24 7300 0101 1239 4300
BANKAS	Swedbank
BANKO KODAS	73000
SUMA	Priklauso nuo prašomo išduoti apgyvendinimo paslaugų klasifikavimo pažymėjimo

8 lentelė. Rinkliavos dydis

Žvaigždutės	Viešbučiui, Eur	Svečių namams, moteliui, kempingui, Eur
1*	160	120
2*	190	120
3*	300	150
4*	410	150
5*	410	150 (tik kempingui)

Pasirašytas ir skenuotas Prašymas su užpildyta Anketa Tarnybai gali būti teikiami:

- Elektroniniu būdu per Elektroninių valdžios vartų portalą www.epaslaugos.lt.
- Elektroniniu paštu – ramune.luzaitė@vvtat.lt.

⁵⁵<http://www.vvtat.lt/vartojimo-paslaugos/turizmo-paslaugos/apgyvendinimo-paslaugu-teikimas/603>

- Paštu – adresu Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos Turizmo rinkos priežiūros skyriui, Vilniaus g. 25, 01402 Vilnius.
- Tiesiogiai – Vilnius, Algirdo g. 31, 302 kab.

Klasifikuojamųjų apgyvendinimo paslaugų teikėjai įtraukiami į Klasifikuojamųjų apgyvendinimo paslaugų teikėjų sąrašą, kuris skelbiamas Tarnybos interneto svetainėje ir Licencijų informacinėje sistemoje www.licencijavimas.lt.

Neklasifikuojamųjų apgyvendinimo paslaugų registravimas

Neklasifikuojamos apgyvendinimo paslaugos teikėjas ne vėliau kaip per 10 darbo dienų nuo veiklos vykdymo pradžios Tarnybai privalo pateikti nustatytos formos pranešimą apie neklasifikuojamų apgyvendinimo paslaugų teikimą (toliau – Pranešimas).

Neklasifikuojamos apgyvendinimo paslaugos teikėjas pateikia užpildytą nustatytos formos Pranešimo formą DOC formatu ir formą PDF formatu.

Už neklasifikuojamų apgyvendinimo paslaugų teikėjų registravimą valstybės rinkliava nenustatyta. Pasirašytas ir skenuotas Pranešimas apie apgyvendinimo paslaugų teikimą Tarnybai gali būti teikiamas:

- Elektroniniu būdu per Elektroninių valdžios vartų portalą www.epaslaugos.lt.
- Elektroniniu paštu – irena.leleiviene@vvtat.lt.
- Paštu – adresu Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos Turizmo rinkos priežiūros skyriui, Vilniaus g. 25, 01402 Vilnius.
- Tiesiogiai – Vilnius, Algirdo g. 31, 302 kab.

Informaciją teikia (duomenys pateikti pagal 2021 m. sausio 7 d.): Turizmo rinkos priežiūros skyriaus vyriausioji specialistė Irena Leleivienė, tel. (8 5) 204 1344, el. p. irena.leleiviene@vvtat.lt.

Neklasifikuojamųjų apgyvendinimo paslaugų teikėjai įtraukiami į Neklasifikuojamųjų apgyvendinimo paslaugų teikėjų sąrašą, kuris skelbiamas Tarnybos interneto svetainėje ir Licencijų informacinėje sistemoje www.licencijavimas.lt.

Atkreiptinas dėmesys, kad:

- Nutraukus (sustabdžius) apgyvendinimo paslaugų teikimą ar pasikeitus Pranešime ar Prašyme pateiktiems duomenims (pasikeitė paslaugų teikėjas, jo teisinė forma, teisinis statusas, adresas ar kiti duomenys), apgyvendinimo paslaugų teikėjas privalo per 10 darbo dienų nuo to momento, kai ši informacija tapo ar turėjo tapti jam žinoma, apie tai informuoti Tarnybą.
- Apgyvendinimo paslaugos teikėjas viešai skelbdamas informaciją apie teikiamas paslaugas gali naudoti tik tos apgyvendinimo paslaugų rūšies pavadinimą, kuris yra registruotas arba kuriam yra išduotas klasifikavimo pažymėjimas (pvz. registruvus apartamentų paslaugas negalima objekto vadinti svečių namais).
- Kitos apgyvendinimo paslaugų teikėjų pareigos, nurodytos Turizmo įstatyme⁵⁶.

Leidimas – higienos pasas

Tam tikros rūšies apgyvendinimo paslaugų teikimui būtinas leidimas-higienos pasas. Apgyvendinimo paslaugos, kurioms privalomas leidimas-higienos pasas⁵⁷:

⁵⁶http://www.vvtat.lt/data/public/uploads/2019/09/ap_teikejas-privalo.pdf

⁵⁷<http://www.vvtat.lt/naujienos-ir-pranesimai-ziniasklaidai/377/informacija-apgyvendinimo-paslaugu-teikejams:975>

- Viešbučio paslaugos;
- Motelio paslaugos;
- Svečių namų paslaugos;
- Kempingo paslaugos;
- Poilsio namų paslaugos.

Daugiau informacijos apie leidimo-higienos paso išdavimą galima rasti Nacionalinio visuomenės sveikatos centro prie Sveikatos apsaugos ministerijos tinklalapyje: <https://nvsc.lrv.lt/lt/paslaugos/viesosios-ir-administracines-paslaugos/leidimo-higienos-paso-isdavimas>.

Apgyvandinimo ir maitinimo paslaugų ekonominė veikla

Nusprendus imtis apgyvandinimo paslaugų teikimo, kreipiamės į VMI (Valstybinė Mokesčių Inspekcija) arba naudojamės elektroniniu būdu ir prisijungiame prie e.VMI portalo, autorizuotų e. paslaugų srityje Mano VMI. Nusprendžiame, kokią veiklos formą renkamės (verslo liudijimas, individuali veikla, mažoji bendrija, ir t.t.). Tuo tarpu, bendruomenė, kurios norėtų verstis šia veikla, turėtų pakoreguoti savo įstatus. Apgyvandinimo ir maitinimo ekonominės veiklos klasifikatorių⁵⁸:

⁵⁸<https://osp.stat.gov.lt/static/evrk2.htm>

55			APGYVENDINIMO IR MAITINIMO PASLAUGŲ VEIKLA
			Apgyvandinimo veikla
55.1			Viešbučių ir panašių laikinų buveinių veikla
	55.10		Viešbučių ir panašių laikinų buveinių veikla
55.2			Poilsiautojų ir kita trumpalaikio apgyvendinimo veikla
	55.20		Poilsiautojų ir kita trumpalaikio apgyvendinimo veikla
		55.20.10	Poilsio namų veikla
		55.20.20	Vaikų poilsio stovyklų veikla
55.3			Poilsinių transporto priemonių, priekabų aikštelių ir stovyklaviečių veikla
	55.30		Poilsinių transporto priemonių, priekabų aikštelių ir stovyklaviečių veikla
55.9			Kita apgyvendinimo veikla
	55.90		Kita apgyvendinimo veikla

9 pav. Ekonominių veiklų klasifikatoriaus lentelė

Viešbučių ir panašių laikinų buveinių veikla (EVKL⁵⁹55.10)

Į šią klasę įeina daugiausia trumpam laikotarpiui, paprastai dienai arba savaitei apsistojusių lankytojų apgyvendinimo veikla. Jiems yra teikiamos būtinus apgyvendinimo poreikius atitinkančios paslaugos atitinkamai įrengtuose (apstatytuose) kambariuose (numeriuose). Teikiamos kasdienės kambarių tvarkymo paslaugos. Gali būti teikiama taip pat daug papildomų paslaugų, tokių kaip maisto ir gėrimų teikimas, stovėjimo aikštelių ir skalbyklų paslaugos, baseinai ir treniruoklių salės, priemonės poilsiui, taip pat priemonės konferencijoms ir susirinkimams rengti. Į šią klasę įeina apgyvendinimas:

- Viešbučiuose;
- Kurortų viešbučiuose;
- Svečių namuose;
- Moteliuose.

Poilsiautojų ir kita trumpalaikio apgyvendinimo veikla (EVKL 55.20)

Į šią klasę įeina daugiausia trumpam laikotarpiui, paprastai dienai arba savaitei apsistojusių svečių apgyvendinimas atskirose erdvėse, kurias sudaro visiškai baldais apstatyti kambariai arba zonos, skirti gyventi, valgyti ir miegoti, su maisto gaminimo įrenginiais arba visiškai įrengtomis virtuvėmis. Tai gali būti prabangūs kambariai arba butai mažuose atskiruose daugiaaukščiuose pastatuose arba pastatų kompleksuose, arba vienaukščiuose namuose, vasarnamiuose, kotedžuose ar trobelėse. Teikiamų papildomų paslaugų (jei jos yra teikiamos) aprėptis yra minimali. Į šią klasę įeina apgyvendinimo paslaugų teikimas:

- Vaikų ir kituose poilsio namuose;
- Lankytojų butuose ir vienaukščiuose namuose;
- Kotedžuose ir trobelėse, neteikiant namų priežiūros paslaugų;
- Jaunimo nakvynės namuose ir kalnų prieglaudose.

⁵⁹Ekonominių veiklų klasifikatoriaus lentelė

Poilsinių transporto priemonių, priekabų aikštelių ir stovyklaviečių veikla (EVKL 55.30)

Į šią klasę įeina:

- Trumpalaikis svečių apgyvendinimas stovyklavietėse, priekabinių namelių parkuose, poilsio ir pasilinksminimo bei žvejybos ir medžioklės stovyklose, kempinguose;
 - Vietos ir paslaugų teikimas rekreacinėms transporto priemonėms
- Į šią klasę taip pat įeina apgyvendinimo paslaugų teikimas:
- Slėptuvių ar lauko stovyklų teikiamos priemonės palapinėms statyti ir (arba) patalpinti miego maišams dėti.

Viešojo maitinimo paslauga

Nusprendus imtis maitinimo paslaugų teikimo, kreipiamės į VMI (Valstybinė Mokesčių Inspekcija) arba naudojames elektroniniu būdu ir prisijungiam prie e.VMI portalo, autorizuotų e. paslaugų srityje Mano VMI. Tuomet renkamės klasifikatorių: 56 Maitinimo ir gėrimų teikimo veikla.

Į šį skyrių įeina maitinimo ir gėrimų teikimo veikla, teikiant paruoštus ir vietoje tinkamus vartoti valgius ir gėrimus tradiciniuose restoranuose, savitarnos restoranuose ir „maisto į namus“ restoranuose, nuolat veikiančiuose ar laikinuose kioskuose, su sėdimomis vietomis ar be jų. Lemiamas faktas yra ne tas, kaip ir kokiomis priemonėmis teikiamas valgis, bet tas, kad teikiamas valgis yra tinkamas vartoti vietoje.

Į šį skyrių neįeina netinkamų vartoti vietoje ar neskirtų suvartoti nedelsiant valgių ar paruošto maisto, kuris nedera valgiams, gamyba, taip pat neįeina ne savos gamybos maisto produktų, kurie nedera valgiams ar valgių, kurie netinka vartoti vietoje, pardavimas.

Reikia pabrėžti, jog maitinimo paslaugos itin susijusios su higienos normomis, (Lietuvos higienos normos HN 15:2005 „Maisto higiena“)⁶⁰ kurias rasite Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos internetinėje svetainėje. Čia taip pat yra ir kitų nacionalinių bei tarptautinių teisės aktų, kurie susiję su viešajam maitinimui taikomomis higienos normomis.⁶¹

56			Maitinimo ir gėrimų teikimo veikla
	56.1		Restoranų ir pagaminto valgio teikimo veikla
		56.10	Restoranų ir pagaminto valgio teikimo veikla
	56.2		Pagaminto valgio tiekimas renginiams ir kitų maitinimo paslaugų veikla
		56.21	Pagaminto valgio tiekimas renginiams
		56.29	Kitų maitinimo paslaugų teikimas
	56.3		Gėrimų pardavimo vartoti vietoje veikla

10 pav. Ekonominių veiklų klasifikatoriaus lentelė

Restoranų ir pagaminto valgio teikimo veikla (EVKL 56.10)

Į šią klasę įeina maitinimo paslaugų teikimas vartotojams, nepriklausomai nuo to, ar maistas pateikiamas jiems sėdint ar jie patys save aptarnauja, pasirinkdami patiekalus iš pateikto maisto, ar jie valgo paruoštą maistą vietoje, ar išsinešą jį, ar maistas yra pristatomas jiems į namus. Taip pat

⁶⁰ <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/adc6aed0bb2911e487a3c49dd729baa4>

⁶¹ <https://sam.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/visuomenes-sveikatos-prieziura/mityba-ir-fizinis-aktyvumas-2/maisto-higiena>

įeina paruošimas ir pateikimas tinkamo vartoti vietoje maisto iš variklinių transporto priemonių ar nevariklinių vežimėlių. Į šią klasę įeina veikla:

- Restoranų;
 - Savitarnos užkandinių;
 - Greitojo maisto restoranų;
 - Vietų, kuriose prekiaujama maistu išsineštinai;
 - Ledų pardavėjų furgonų;
 - Mobilųjų maisto vežimėlių;
 - Maisto paruošimas turgaviečių kioskuose;
- Į šią klasę taip pat įeina:
- Restoranų ir barų veikla, susijusi su transporto veikla, kai šias veiklos rūšis vykdo skirtingi gamybos vienetai.

Į šią klasę neįeina:

- Mažmeninė prekyba maistu iš automatų smulkioms prekėms pardavinėti, žr. EVKL 47.99;
- Išsinuomotų maitinimo patalpų eksploatavimas, žr. EVKL 56.29

Pagaminto valgio tiekimas renginiams ir kitų maitinimo paslaugų veikla (EVKL 56.2)

Į šią grupę įeina maisto tiekimas atskiriems renginiams arba tam tikram laikotarpiui ir išsinuomotų maitinimo patalpų eksploatavimas, tokiuose kaip sporto ir panašiuose įrenginiuose.

Į šią klasę neįeina:

- Gatavo greitai gendančio maisto gamyba perpardavimui;
- Mažmeninė prekyba gatavu greitai gendančiu maistu.

Kitų maitinimo paslaugų teikimas (EVKL 56.29)

Į šią klasę įeina pramoninis maisto tiekimas, t. y. maitinimo paslaugos, teikiamos pagal sutartį su užsakovu tam tikrą laikotarpį. Į šią klasę taip pat įeina išsinuomotų maitinimo patalpų sporto ir panašiuose įrenginiuose eksploatavimas. Maistas paprastai yra gaminamas pagrindinėje įmonėje.

Į šią klasę įeina:

- maisto tiekėjų pagal sutartį veikla (pvz., transporto bendrovėms)
- išsinuomotų maitinimo patalpų sporto ir panašiuose įrenginiuose eksploatavimas
- valgyklų arba savitarnos užkandinių eksploatavimas (pvz., gamyklose, biuruose, ligoninėse

ar mokyklose) nuomos pagrindu

Į šią klasę neįeina:

- gatavo greitai gendančio maisto gamyba perpardavimui, žr. EVKL 10.89
- mažmeninė prekyba gatavu greitai gendančiu maistu, žr. EVKL 47 skyrių

Gėrimų pardavimo vartoti vietoje veikla (EVKL 56.30)

Į šią klasę įeina gėrimų, tinkamų vartoti vietoje, paruošimas ir teikimas.

Į šią klasę įeina veikla:

- Barų;
- Smuklių;
- Kokteilių barų;
- Diskotekų (kur vyrauja gėrimų teikimas);
- Aludžių;

- Kavinukų;
- Sulčių barų;
- Mobilųjų gėrimų pardavėjų.

Į šią klasę neįeina:

- Supakuotų arba paruoštų gėrimų perpardavimas;
- Mažmeninė prekyba gėrimais iš prekybos automatų;
- Diskotekų ir šokių salių veikla, netekiant gėrimų.

Maisto produktų gamyba (namuose) (EVKL 10)

Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos (VMVT) reikalavimai, leidžia gaminti maistą namuose, nekeičiant gyvenamosios paskirties pagal dvi veiklos rūšys:

- Kepyklos ir miltinių produktų gamyba (EVKL 10.7);

Miltinės ir kreminės konditerijos gaminių, kurie sveria daugiau kaip 250 g, pavyzdžiui, duonos, pyragų, tortų per dieną galima pagaminti ne daugiau kaip 5 vnt., o sveriančių 250 g ir mažiau – bandelių, keksiukų, spurgų ir kitų, – ne daugiau kaip 100 vnt. Sveriamų smulkiųjų duonos ar pyrago gaminių – sausainių, džiovėsių ir kitų – ne daugiau kaip 7 kg.

- Paruoštų valgių ir patiekalų gamyba (EVKL 10.85);

Numatyti maksimalūs kiekiai yra ne daugiau kaip 20 porcijų per dieną patiekalų, pusgaminių – makaronų, koldūnų, blynelių ir kitų, taip pat – ne daugiau kaip 10 kg, o nedidelių užkandžių, pavyzdžiui, vieno kashio sumušinių – ne daugiau kaip 100 vnt.⁶²

Apsisprendę imtis šios veiklos ir norintys gauti VMVT leidimą fiziniai asmenys turės pateikti nustatyta tvarka išduotą Asmens medicininę knygelę, kuria patvirtinamas leidimas dirbti su maistu, išklausti privalomus higienos žinių kursus ir, žinoma, – pasiruošti patalpas, gamybinius paviršius bei įrangą maisto gaminiui.

Atkreipiame dėmesį, kad reikės laikytis ir tinkamos asmens higienos, žaliavų bei galutinių produktų sandėliavimo ir ženklinimo reikalavimų. Tokiam namų verslui skirtas maistas turės būti laikomas atskirai nuo asmeniniam vartojimui skirto maisto ir tokiomis sąlygomis, kuriomis būtų apsaugotas nuo mikrobinės ir fizinės taršos iki patiekimo galutiniam vartotojui. O siekiant užtikrinti namų sąlygomis gaminamo maisto saugą ir kokybę, gamintojai privalės sudaryti sąlygas VMVT inspektoriams atlikti maisto tvarkymo vietos patikrinimus.⁶³

Patalpoms keliami esminiai reikalavimai:

- Aplinka ir įranga turi būti geros būklės, švari ir lengvai valoma, prireikus – dezinfekuojama;
- Patalpoje neturi būti kenkėjų;
- Būtina užtikrinti karšto ir – ar – šalto geriamojo vandens tiekimą;
- Turi būti atliktas vandens laboratorinis tyrimas;
- Laiku ir dažnai pašalinamos atliekos iš darbo zonos.⁶⁴

Turistų gidų veikla (EVKL 79.90) (ši veiklos rūšis priskiriama administracinei ir aptarnavimo veiklai)

⁶²<https://www.vz.lt/smulkusis-verslas/2019/12/16/darkartsupaprastinti-reikalavimai-maisto-gamybai-namu-virtuveje#ixzz6hsVvgNdz>

⁶³<https://vmvt.lt/naujienos/lengvinamos-salygos-norintiems-uzsiimti-maisto-gamyba-namuose>

⁶⁴<https://www.vz.lt/smulkusis-verslas/2019/12/16/darkartsupaprastinti-reikalavimai-maisto-gamybai-namu-virtuveje#ixzz6hsVvgNdz>

Gidas – nustatytus kvalifikacinius reikalavimus atitinkantis fizinis asmuo, kuris teikia specialią informaciją apie lankomus muziejus, meno galerijas, gamtos, kultūros, mokslo, parodų ar kitus objektus arba vietas. Reikalavimai norintiems įgyti gido pažymėjimą:

- Aukštosios mokyklos (kolegijos arba universiteto) diplomas;
- Valstybinės ir užsienio kalbų mokėjimas;
- Komunikabilumas.

Kvalifikaciniai reikalavimai gidui:

- Išmanyti Lietuvos istoriją, geografiją, kultūros paveldą;
- Išmanyti Lietuvos architektūros ir dailės istoriją, būti susipažinus su pasaulio meno raida;
- Būti susipažinusi su Lietuvos turizmo ištekliais, lankytinomis vietomis ir objektais;
- Išmanyti ekskursijų ruošimo ir vedimo metodiką;
- Išmanyti retorikos bei oratorinio meno pagrindus;
- Išmanyti žmonių bendravimo psichologijos pagrindus;
- Mokėti valstybinę kalbą;
- Išmanyti profesinės etikos normas;
- Mokėti teikti pirmąją medicinos pagalbą.

Gidų kursus organizuoja nemažai turizmo įmonių, asociacijų. Keli pavyzdžiai, kas organizuoja gidų kursai: UAB „Kiveda“, UAB „Mūsų odisėja“, UAB „Senamiesčio gidas“, AIKOS, Lietuvos turizmo asociacija, Mokymų gidas;

PRIEDAS: gavus II – os kategorijos gido pažymėjimą, galima užsisakyti Verslo liudijimą / individualią veiklą. Veiklos rūšis vadinasi – Turistų gidų veikla. Klasifikatorius: 082 (įeina į EVRK klasę 79.90).

PASTABA: yra žmonių, kurie teikia panašias į gidų paslaugas, tačiau jos yra teatralizuotos, su muzikos, vaidinimo elementais, tuomet jie gali verstis Kūrybine, menine ir pramogų organizavimo veikla.⁶⁵

Laisvalaikio ir pramogų organizavimo veiklos

Į šią sekciją (Klasifikatorius: EVKL 90.0(įeina į EVRK klasę 90.01 – 90.04)) įeina labai daug įvairių veiklos rūšių, tenkinančių plačiosios visuomenės kultūrinius, pramoginius ir poilsio poreikius, aprėpiančių gyvąją vaidybos meną, muziejų eksploatavimą, azartinius žaidimus, sportą ir poilsį.⁶⁶

Į šį skyrių įeina kultūros ir pramogų įrenginių eksploatavimas ir šių paslaugų teikimas vartotojams. Šis skyrius apima gyvojo vaidybos meno pastatymų, renginių ar ekspozicijų rengimą, propagavimą ir dalyvavimą juose; meninių, kūrybinių ar techninių įgūdžių teikimą kuriant meno kūrinius ir gyvojo vaidybos meno pastatymus.

Į šį skyrių neįeina:

- Įvairių rūšių muziejų, botanikos ir zoologijos sodų veikla; istorinių vietų išsaugojimo bei gamtos rezervatų ir draustinių veikla;
- Azartinių žaidimų ir lažybų organizavimo veikla;
- Sporto, pramogų ir poilsio organizavimo veikla.

⁶⁵<https://osp.stat.gov.lt/static/evrk2.htm>

⁶⁶<https://osp.stat.gov.lt/static/evrk2.htm>

Kai kurių vienetų, teikiančių kultūros, pramogų ir poilsio paslaugas, veikla klasifikuojama kituose skyriuose, tokiuose kaip:

- Kino filmų ir vaizdo filmų gamyba ir platinimas;
- Kino filmų rodymas;
- Radijo ir televizijos laidų transliavimas.

MENINĖ, PRAMOGINĖ IR POILSIO ORGANIZAVIMO VEIKLA			
90	90.0		Kūrybinė, meninė ir pramogų organizavimo veikla
		90.01	Kūrybinė, meninė ir pramogų organizavimo veikla
		90.02	Scenos pastatymų veikla
		90.03	Scenos pastatymams būdingų paslaugų veikla
		90.04	Meninė kūryba
91	91.0		Meno įrenginių eksploatavimo veikla
			Bibliotekų, archyvų, muziejų ir kita kultūrinė veikla
		91.01	Bibliotekų, archyvų, muziejų ir kita kultūrinė veikla
		91.02	Bibliotekų ir archyvų veikla
		91.03	Muziejų veikla
		91.04	Istorinių vietų ir pastatų bei panašių turistų lankomų vietų eksploatavimas
			Botanikos ir zoologijos sodų bei gamtos rezervatų veikla
		91.04.10	Botanikos ir zoologijos sodų veikla
		91.04.20	Zoologijos sodų veikla
		91.04.30	Botanikos sodų veikla
92	92.0		Gamtos rezervatų ir draustinių veikla
			Azartinių žaidimų ir lažybų organizavimo veikla
			Azartinių žaidimų ir lažybų organizavimo veikla
		92.00	Azartinių žaidimų ir lažybų organizavimo veikla
		92.00.10	Azartinių žaidimų ir lažybų organizavimo veikla
		92.00.20	Loterijų organizavimo veikla
		92.00.30	Azartinių lošimų ir lažybų organizavimo veikla
			Kitų azartinių žaidimų organizavimo veikla
93	93.1		Sportinė veikla, pramogų ir poilsio organizavimo veikla
			Sportinė veikla
		93.11	Sporto įrenginių eksploatavimas
		93.12	Sporto klubų veikla
		93.13	Kūno rengybos centrų veikla
		93.19	Kita sportinė veikla
		93.19.10	Sportinė ar mėgėjų medžioklė ir su ja susijusi veikla
		93.19.20	Sportinė ar mėgėjų žvejyba ir su ja susijusi veikla
	93.2		Pramogų ir poilsio organizavimo veikla
		93.21	Pramogų ir poilsio organizavimo veikla
		93.29	Atrakcionų ir teminių parkų veikla
			Kita pramogų ir poilsio organizavimo veikla

11 pav. Ekonominių veiklų klasifikatoriaus lentelė

Verslo liudijimai / individualios veiklos pažyma

Individuali veikla registruojama dviem formatais: pagal verslo liudijimą ir pagal pažymą.

Pagrindinė šių formatų skirtis yra fiksuoto dydžio pajamų mokestis, kurį reikia sumokėti iš anksto įsigijus verslo liudijimą. Vykdamt veiklą pagal pažymą, ši mokestį privalu sumokėti

pasibaigus mokestiniam laikotarpiui nuo faktiškai gautų pajamų. Abiem atvejais, norint informuoti individualią veiklą, būtina kreiptis į gyvenamosios vietos VMI arba pateikti prašymą elektroniniu būdu prisijungus prie e. VMI portalo, autorizuotų e. paslaugų srityje Mano VMI.

Pagrindiniai apribojimai ketinantiems vykdyti veiklą pagal verslo liudijimą yra šie:

- PVM mokėtojai negali vykdyti individualios veiklos pagal verslo liudijimą;
- Negalima teikti paslaugų juridiniam asmeniui, kai veiklos sutampa;
- Metinė juridiniams asmenims suteiktų paslaugų vertė negali viršyti 4 500 Eur sumos⁶⁷.

Verslo liudijimas

Verslo liudijimas – tai dokumentas, kuris patvirtina, kad asmuo yra sumokėjęs fiksuoto dydžio pajamų mokestį (nepriklausantį nuo gaunamų pajamų) ir gali verstis tam tikra veikla. Pajamų mokesčio dydį nustato savivaldybės. Su verslo liudijimo skaičiuokle galite susiskaiciuoti, kiek kainuotų verslo liudijimas konkrečiai veiklai. Svarbu tai, kad pagal verslo liudijimą galima verstis tik tam tikromis individualios veiklos rūšimis. Norėdami įsitikinti, ar Jūsų planuojama veikla galima su verslo liudijimu, Jums reikia žinoti Ekonominės veiklos rūšių klasifikatoriaus (EVRK) kodą, kuris prieinamas internete, taip pat jį galima sužinoti paskambinus į Lietuvos statistikos departamentą, Valstybinę mokesčių inspekciją tel. 1882.

Dėl Verslo liudijimo išdavimo reikia kreiptis į asmens gyvenamosios vietos valstybinę mokesčių inspekciją (VMI) arba elektroniniu būdu per portalą Mano VMI. Verslo liudijimas gali būti išduodamas asmens pageidaujama laikotarpiui, bet ne ilgiau kaip 1 kalendoriniams metams ir ne trumpiau kaip 5 dienoms, išskyrus prekybos verslo liudijimus (prekybos verslo liudijimai gali būti išduodami 1 ar kelioms dienoms, arba ilgesniam laikotarpiui, tačiau negali viršyti 1 kalendorinių metų).

Įsigijus verslo liudijimą veiklos apskaita yra itin paprasta. Asmenys, kurie veiklos pajamoms apskaityti nenaudoja kasos aparato, turi pildyti pajamų–išlaidų apskaitos žurnalą. Esant pirkėjo pageidavimui, privaloma išrašyti pirkimo–pardavimo kvitus. Išsamiau su apskaitos tvarka galite susipažinti „gyventojų, įsigijusių verslo liudijimus, buhalterinės apskaitos taisyklėse“.

Veiklą, įsigijus verslo liudijimą, galima vykdyti tik tuo atveju, jeigu gyventojas neprivalo registruotis ir nėra įregistruotas PVM mokėtoju.

⁶⁷<http://www.baltojibuhalterija.lt/gidas-laisvai-samdomiems-kaip-nepasiklysti-reikalavimuose/>

Pagrindiniai mokesčiai:

1. Gyventojų pajamų mokestis (GPM) yra fiksuotas ir priklauso nuo pasirinktos veiklos
2. Privalomojo sveikatos draudimo (PSD) tarifas – 6,98% nuo MMA. PSD įmoką sumoka nuo MMA, galiojančio tą mėnesį, už kurį mokama įmoka. Įmokos dydis nekinta nepriklausomai nuo tą mėnesį turimo verslo liudijimo galiojimo laikotarpio.
3. Valstybinio socialinio draudimo (VSD) tarifas – 8,72% nuo MMA arba 10,52% nuo MMA, jei asmuo dalyvauja pensijų kaupime, mokėdamas 2,1 % arba 11,72% nuo MMA, jei asmuo dalyvauja pensijų kaupime, mokėdamas 3%) jei verslo liudijimas galioja mėnesį, nuo pirmos iki paskutinės jo dienos. Jei verslo liudijimas galioja ilgiau ar trumpiau nei mėnesį, VSD įmokos apskaičiuojamos proporcingai verslo liudijimo galiojimo laikotarpiui.
4. Pridėtinės vertės mokesčio (PVM) tarifas – 21%

12 pav. Pagrindiniai mokesčiai, dirbantiems su verslo liudijimu⁶⁸

Prekybos verslo liudijimą turintys gyventojai per kalendorinius metus gali parduoti prekių iki 4500 eurų prekybos veiklos nevykdantiems juridiniams asmenims ir prekybos veiklą vykdančiams fiziniams asmenims, išskyrus Lietuvos Respublikos nutarimu Nr. 1797 (2016-11-16 nutarimo Nr. 1146 redakcija) nurodytas išimtis: prekybą automobiliais, motociklais, mopedais, žemės ūkio ir maisto produktus parduoti kitam prekybos veiklą vykdančiam fiziniam asmeniui.

Išduotas paslaugų bei gamybos verslo liudijimas suteikia teisę teikti paslaugas bei parduoti savo gamybos prekes gyventojams (tarp jų ir prekybos verslo liudijimus įsigijusiems gyventojams bei individualią veiklą įregistravusiems gyventojams), taip pat parduoti savo gamybos prekes ir teikti paslaugas (išskyrus gyvenamosios paskirties patalpų nuomą) juridiniams asmenims, jeigu iš juridiniams asmenims parduotų savo gamybos prekių ir suteiktų paslaugų gautos iš verslo liudijime nurodytos veiklos pajamos nėra didesnės kaip 4500 eurų per mokestinį laikotarpį.⁶⁹

Tiksliai mokesčių sumai suskaičiuoti, galima pasinaudoti verslo liudijimų skaičiuokle⁷⁰.

Individuali veikla

Individualios veiklos pažymą – tai dokumentas, kuris patvirtina, kad asmuo yra įregistravęs vykdomą veiklą savo gyvenamosios vietos VMI ir gali verstis pažymoje nurodyta veikla. Prašymą dėl pažymos išdavimo reikia pateikti ne vėliau kaip veiklos vykdymo pradžios dieną. Prašymą galima pateikti nuvykus į VMI skyrių, paštu ar elektroniniu būdu per Mano VMI sritį. Nusprendus nutraukti vykdomą veiklą, reikia pateikti VMI prašymą, ne vėliau kaip per 5 darbo dienas po veiklos nutraukimo dienos.

Pagal išduodamą pažymą galima vykdyti bet kokio pobūdžio veiklą, išskyrus tam tikrus atvejus kai yra privaloma įsteigti įmonę arba turėti leidimą suteikiantį teisę verstis tos rūšies veikla. Jeigu teisės aktai nedraudžia gyventojui kaip fiziniam asmeniui (neįsteigus juridinio asmens)

⁶⁸<https://www.verslilietuva.lt/verslausk/verslo-formos-ir-mokesčiai/individuali-veikla-pagal-verslo-liudijimą/>

⁶⁹<https://www.verslilietuva.lt/verslausk/verslo-formos-ir-mokesčiai/individuali-veikla-pagal-verslo-liudijimą/>

⁷⁰<https://www.vmi.lt/evmi/verslo-liudijimu-skaiciuokle>

vykdyti tam tikros ekonominės veiklos, tai jis tą veiklą gali vykdyti, nors jai ir reikalinga licencija ar bet koks kitas leidimas.

Pagrindiniai mokesčiai

1. Gyventojų pajamų mokestis (GPM) tarifas – 15% (atėmus mokesčio kreditą), t. y. nuo 5% iki 15%
2. Privalomojo sveikatos draudimo (PSD) tarifas – 6,98% nuo 90% individualios veiklos apmokestinamųjų pajamų sumos (neatėmus VSD ir PSD įmokų). Mėnesio įmoka 6,98% nuo MMA.
3. Valstybinio socialinio draudimo (VSD) tarifas (pensijų, ligos, motinystės draudimu) – nuo 90% individualios veiklos apmokestinamųjų pajamų sumos (neatėmus VSD ir PSD įmokų):
 - 12,52%;
 - 14,62 % jei asmuo kaupia pensijai papildomai 2,1 %;
 - 15,52 % jei asmuo kaupia pensijai papildomai 3 proc.
4. Pridėtinės vertės mokesčio (PVM) tarifas – 21%

13 pav. Mokesčiai vykdant individualią veiklą ⁷¹

Vykdamas individualią veiklą pagal pažymą, pajamų mokestis sumokamas nuo faktiškai gautų metinių individualios veiklos apmokestinamųjų pajamų. Apskaičiuojant apmokestinamąsias pajamas iš uždirbtų pajamų galima atimti leidžiamus atskaitymus (išlaidas patirtas pajamoms uždirbti). Taikant supaprastintą tvarką, leidžiamais atskaitymais galima pripažinti fiksuotą dydį t. y. 30 proc. gautų individualios veiklos pajamų. Pasibaigus metams asmenys deklaruoja savo pajamas, bei sumoka nustatytus mokesčius.

Asmuo, vykdamas individualią veiklą pagal pažymą, turi pildyti pajamų–išlaidų apskaitos žurnalą, taip pat prekių ar paslaugų pirkėjams privalo išduoti vieną iš apskaitos dokumentų: sąskaitą faktūrą, PVM sąskaitą faktūrą arba kasos aparato kvitą. Detalesnė informacija nustatyta gyventojų, besiverčiančių individualia veikla (išskyrus gyventojus, įsigijusius verslo liudijimus), buhalterinės apskaitos taisyklėse.⁷²

Verslo liudijimo ir individualios pažymos palyginimas

Esminis skirtumas tarp šių dviejų būdų yra tas, kad įsigijus verslo liudijimą, arba kitaip dar vadinamą patentą, iš anksto reikia sumokėti fiksuoto dydžio pajamų mokestį, vykdamas veiklą pagal individualios veiklos pažymą – pajamų mokestį reikia sumokėti pasibaigus mokestiniam laikotarpiui nuo faktiškai gautų pajamų ir išlaidų skirtumo.

⁷¹<https://www.verslilietuva.lt/verslauk/verslo-formos-ir-mokesčiai/individuali-veikla-pagal-pazyma/>

⁷²<https://www.verslilietuva.lt/verslauk/verslo-formos-ir-mokesčiai/individuali-veikla-pagal-pazyma/>

Mokestis	Pagal verslo liudijimą	Pagal pažymą
Gyventojų pajamų mokestis (GPM)	Fiksuotas dydis (nustato savivaldybė), mokama išsiimant verslo liudijimą.	15% (atėmus mokesčio kreditą), tai yra 5 % iki 15 % apmokestinamųjų pajamų, mokama kartą per metus. Nebeliko termino „laisvoji profesija“.
Valstybinio socialinio draudimo įmokos (VSD)	8,72% nuo MMA (52,93 €) arba 10,52% nuo MMA (63,86€), jei asmuo dalyvauja pensijų kaupime, mokėdamas 2,1 % arba 11,72% nuo MMA (71,14 €), jei asmuo dalyvauja pensijų kaupime, mokėdamas 3%) jei verslo liudijimas galioja mėnesį, nuo pirmos iki paskutinės jo dienos. Jei verslo liudijimas galioja ilgiau ar trumpiau nei mėnesį, VSD įmokos apskaičiuojamos proporcingai verslo liudijimo galiojimo laikotarpiui.(1)	12,52% arba 4,32% jei asmuo kaupia pensijai papildomai 2,1 %, arba 15,52% jei asmuo kaupia pensijai papildomai 3 % nuo 90% apmokestinamųjų pajamų (neatėmus VSD ir PSD įmokų), mokama kartą per metus. (3) Įmokos galima mokėti iš anksto (avansu). Avansu apskaičiuojamos VSD įmokos mokamos kartą per mėnesį, ne vėliau kaip iki einamojo mėnesio paskutinės dienos. Įmokos iš anksto skaičiuojamos ir mokamos savanoriškai.
Privalomojo sveikatos draudimo įmokos (PSD)	6,98% nuo MMA. PSD įmoką sumoka nuo MMA, galiojančio tą mėnesį, už kurį mokama įmoka. Įmokos dydis nekinta nepriklausomai nuo tą mėnesį turimo verslo liudijimo galiojimo laikotarpio.(2)	6,98% nuo MMA (šiuo metu 607€ x 6,98% = 42,37 €/ mėn.), mokama kas mėnesį.(4) Pasibaigus metams, jei asmens faktiškai gautos pajamos viršija 12 MMA, tuomet reikia mokėti papildomai 6,98% nuo 90% gautų apmokestinamųjų pajamų. Užsieniečiams, turintiems leidimus laikinai gyventi Lietuvoje, kurie vykdo individualią veiklą, rekomenduojama PSD įmokas sumokėti avansu (pvz., rugsėjo mėnesio įmoką sumokėti iki rugpjūčio 31 d.), nes šie asmenys tik sumokėję einamojo mėnesio PSD įmoką yra laikomi apdraustais privalomuoju sveikatos draudimu.

14 pav. Mokesčių pagal verslo liudijimą ir individualią veiklą palyginimas⁷³

Mažoji bendrija

Mažoji bendrija yra ribotos atsakomybės privatusis juridinis asmuo. Tai reiškia, kad nariai savo turtu neatsako už neįvykdytas mažosios bendrijos prievolės. Mažąją bendriją gali steigti ne daugiau kaip 10 fizinių asmenų (gali būti ir vienas steigėjas, o esant poreikiui daugiau narių gali įsitraukti veiklos vykdymo eigoje). Mažoji bendrija gali vykdyti bet kokią įstatymų nedraudžiamą veiklą.

Nors mažojoje bendrijoje ir nereikalaujama turėti minimalų įstatinį kapitalą, mažosios bendrijos nariai moka įnašus (jų dydis ir mokėjimo tvarka nustatomi narių susirinkime), o mažosios bendrijos pelnas skirstomas proporcingai nario įnašo dydžiui (galima numatyti ir kitokią pelno skirstymo tvarką).

Mažoji bendrija gali būti steigiama elektroniniu būdu naudojant pavyzdinius steigimo dokumentus per Registrų centro savitarnos sistemą.

⁷³ <https://www.verslilietuva.lt/verslauk/verslo-formos-ir-mokesciai/verslo-liudijimo-ir-individualios-pazymos-palyginimas/>

9 lentelė. Mažosios bendrijos privalumai ir trūkumai

<i>Privalumai</i>	<i>Trūkumai</i>
Ribota narių atsakomybė, t. y. nepasisekus verslui nariai rizikuoja tik savo įnašu, taip apsaugodami savo asmeninį turtą (palyginimui – už neįvykdytas mokestines prievoles individualios įmonės savininkas atsako savo asmeniniu turtu)	Steigėju/ nariu gali būti tik fizinis asmuo, iš viso ne daugiau kaip 10 (palyginimui – UAB akcininku gali būti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo, o akcininkų skaičius ribojamas iki 249)
Netaikomas minimalaus įstatinio kapitalo reikalavimas (palyginimui – UAB įstatinis kapitalas yra 2 500 Eur)	Kadangi nėra nustatyta aiški balsavimo ir pelno paskirstymo tvarka – gali būti sunkiau spręsti mažosios bendrijos narių tarpusavio ginčus
Galimybė savanoriškai pasitraukti iš verslo, t. y. mažosios bendrijos narys gali išeiti iš bendrijos atsiimdamas savo įnašą, taip pat galima perduoti ar kitaip perleisti nario teises kitiems asmenims	Mažosios bendrijos buhalterinė apskaita tik kai kuriais atvejais yra paprastesnė nei UAB (pvz., kai mažoji bendrija neturi darbuotojų ar kai nėra PVM mokėtoja) ⁷⁴
Mažosios bendrijos pelnas gali būti paskirstomas jos nariams ir nepasibaigus mažosios bendrijos finansiniams metams. Tačiau jei finansinių metų gale pelno dalis, tenkanti mažosios bendrijos nariui, yra mažesnė negu jo gautų išmokų suma, mažosios bendrijos narys turi grąžinti sumą, viršijančią jam tenkančią metų pelno dalį	

Šaltinis: sudaryta autorių

Pagrindiniai mokesčiai:

- 1. Pelno mokestis (PM) – 15 proc.** nuo pelno. Juridinių vienetų, kuriuose vidutinis sąrašuose esančių darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių ir mokestinio laikotarpio pajamos neviršija 300 000 eurų bei kurie neatitinka PMĮ 5 straipsnio 3 dalyje nustatytų kriterijų, pirmojo mokestinio laikotarpio apmokestinamasis pelnas apmokestinamas taikant 0 proc. pelno mokesčio tarifą. 0 procentų mokesčio tarifas taikomas tik tokiam vienetui, kurio dalyvis (dalyviai) yra fizinis asmuo (fiziniai asmenys), ir tik tuo atveju, kai per tris vienas po kito einančius mokestinius laikotarpius, įskaitant pirmąjį mokestinį laikotarpį: vieneto veikla nėra sustabdoma, vienetas nėra likviduojamas, reorganizuojamas ir vieneto akcijos (dalys, pajai) nėra perleidžiamos naujiems dalyviams. Lengvatinis **5 proc.** tarifas taikomas, jeigu vidutinis darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių, metinės pajamos neviršija 300 000 eurų, MB nariai neturi daugiau kaip 50 proc. akcijų ar dalių kitose įmonėse.
- 2. Pridėtinės vertės mokestis (PVM) – 21 proc.** MB privalo registruotis PVM mokėtoja, jeigu pajamos per paskutinius 12 mėnesių viršija 45 000 eurų arba prekių, įsigytų iš kitų valstybių narių, vertė praėjusiais kalendoriniais metais viršijo 14 000 eurų.
- 3. Nekilnojamojo turto mokestis** (jei MB turi registruoto turto) – **0,3 – 3 proc.**
- 4. MB nario dividendai – GPM – 15 proc.** nuo pajamų iš paskirstyto pelno. B klasės pajamos. Mokesčius moka MB narys.

⁷⁴<https://www.versli Lietuva.lt/verslauk/verslo-formos-ir-mokesčiai/mazoji-bendrija/>

MB nario išsiimamos lėšos asmeniniams poreikiams (kaip darbo užmokestis)

- Gyventojų pajamų mokestis (GPM) – 20 proc. nuo asmeniniams poreikiams išsiimamų lėšų. B klasės išmokos. Mokesčius moka MB narys.
- Valstybinis socialinis draudimas (VSD) – 13,83 proc. (jei asmuo dalyvauja papildomame pensijų kaupime papildomai taikoma 2,1% arba 3 % įmoka) nuo 50 proc. asmeniniams poreikiams išsiimamų lėšų. Moka MB.
- Privalomas sveikatos draudimas (PSD) – 6,98 proc. nuo 50 proc. asmeniniams poreikiams išsiimamų lėšų. Moka MB.

MB vadovo, kuris yra ir MB narys pajamos pagal civilinę paslaugų sutartį už vadovavimo paslaugas

- Gyventojų pajamų mokestis (GPM) – 15 proc. B klasės išmokos. Mokesčius moka MB narys.
- VSD ir PSD – nemokamos.

MB vadovo, ne MB nario, pajamos pagal civilinę paslaugų sutartį už vadovavimo paslaugas

- Gyventojų pajamų mokestis (GPM) – 20 proc. A klasės išmokos. Mokesčius moka MB.
 - metinė pajamų dalis, neviršijanti 60 vidutinių šalies darbo užmokesčių (VDU) dydžio sumos, taikomos apdraustųjų asmenų 2021 metų valstybinio socialinio draudimo įmokų (VSD įmokos) bazei skaičiuoti, apmokestinama taikant 20% pajamų mokesčio tarifą;
 - metinė pajamų dalis, viršijanti 60 VDU dydžio sumą, taikomą apdraustųjų asmenų 2021 m. VSD įmokų bazei skaičiuoti, apmokestinama taikant 32% pajamų mokesčio tarifą.
- Valstybinis socialinis draudimas (VSD) – už Mažųjų bendrijų vadovus, kurie pagal Mažųjų bendrijų įstatymą nėra tų mažųjų bendrijų nariai, pensijų socialiniam draudimui mokamos tokia pačia tvarka, kokia mokama už asmenis, turinčius darbo santykius arba savo esme atitinkančius darbo santykius, tokiu nustatytu tarifu:
 - 15,70 % (draudėjui 8,72 %, apdraustajam 6,98 %).
 - 17,50 % jei pensijai kaupiama papildomai 1,8 proc. (8,72 proc. pensijų draudimui, 6,98 % sveikatos draudimui ir 2,1 % papildomai pensijai).
 - 18,70 % jei pensijai kaupiama papildomai 3 % (8,72 % pensijų draudimui, 6,98 % sveikatos draudimui ir 3 % papildomai pensijai). Moka MB.

15 pav. MB mokami mokesčiai

Mažosios bendrijos ir individualios veiklos pažymos palyginimas

Individualios veiklos pažyma (IDV):

- Individualios veiklos pažymos buhalteriją lengviau tvarkyti.
- Individualios veiklos pažymos lengviau pradėti veiklą ir ją nutraukti.

Mažoji bendrija:

- Ribota narių atsakomybė, t. y. nepasisėkus verslui nariai rizikuoja tik savo įnašu, taip apsaugodami savo asmeninį turtą (palyginimui – už neįvykdytas IDV prievoles savininkas atsako savo asmeniniu turtu);
- Sudėtingesnė buhalterija.
- Veiklos nutraukimo atveju reikia likviduoti įmonę, o tai ilgas ir sudėtingas procesas.
- MB skirtas tiems, kas kuria verslą kartu – asmenys tampa bendrasavininkai. Pvz., IDV veiklą vykdo 1 asmuo. Jei veiklą nori vykdyti 2 ir daugiau asmenų, tai kiekvienas turi išsiimti IDV pažymą ir sudaryti jungtinę veiklos sutartį.

Mokestis	Individualios veiklos pažyma	Mažoji bendrėja
<p>Gyventojų pajamų mokestis (GPM)</p>	<p>15% (atėmus mokesčio kreditą), tai yra 5% iki 15% apmokestinamųjų pajamų, mokama kartą per metus.</p> <p>Nebeliko termino „laisvoji profesija“.</p>	<p>MB narys, kuris išsiima lėšas asmeniniams poreikiams kaip darbo užmokestį (VMI deklaruojant 02 pajamų rūšies kodu):</p> <ul style="list-style-type: none"> GPM – 20% nuo asmeniniams poreikiams išsiimamų lėšų. B klasės išmokos. Mokesčius moka MB narys. <p>MB nario dividendai (VMI deklaruojant 26 pajamų rūšies kodu):</p> <ul style="list-style-type: none"> GPM – 15% nuo pajamų iš paskirstyto pelno. B klasės pajamos. Mokesčius moka MB narys. <p>MB vadovas, kuris yra narys (VMI deklaruojant 70 pajamų rūšies kodu):</p> <ul style="list-style-type: none"> GPM – 15%. B klasės išmokos. Mokesčius moka MB narys. <p>MB vadovas, kuris nėra narys (VMI deklaruojant 70 pajamų rūšies kodu):</p> <ul style="list-style-type: none"> GPM – 20% . A klasės išmokos. Mokesčius moka MB.
<p>Valstybinio socialinio draudimo įmokos (VSD)</p>	<p>12,52% arba 14,32% jei asmuo kaupia pensijai papildomai 2,1%, arba 15,52% jei asmuo kaupia pensijai papildomai 3% nuo 90% apmokestinamųjų pajamų (neatėmus VSD ir PSD įmoku), mokama kartą per metus.</p> <p>Įmokas galima mokėti iš anksto (avansu). Avansu apskaičiuojamos VSD įmokos mokamos kartą per mėnesį, ne vėliau kaip iki einamojo mėnesio paskutinės dienos. Įmokos iš anksto skaičiuojamos ir mokamos savanoriškai.</p> <p>Asmenys draudžiami pensijų, ligos, motinystės socialiniu draudimu.</p>	<p>MB narys, kuris išsiima lėšas asmeniniams poreikiams kaip darbo užmokestį (VMI deklaruojant 02 pajamų rūšies kodu):</p> <ul style="list-style-type: none"> VSD – 13,83% (jei asmuo dalyvauja papildomame pensijų kaupime papildomai taikoma 2,1% arba 3% įmoka) nuo 50% asmeniniams poreikiams išsiimamų lėšų. Nariai draudžiami pensijų, ligos, motinystės, nedarbo socialiniu draudimu. Moka MB. <p>MB vadovas, kuris yra narys (VMI deklaruojant 70 pajamų rūšies kodu):</p> <ul style="list-style-type: none"> VSD – nemokamos. <p>MB vadovas, kuris nėra narys :</p> <ul style="list-style-type: none"> VSD – 8,72%, arba 17,50% jei pensijai kaupiama papildomai 2,1% arba 11,72%, jei pensijai kaupiama papildomai 3%. Vadovai draudžiami pensijų socialiniu draudimu. <p>Už MB vadovus, kurie pagal MB įstatymą nėra tų MB nariai, pensijų socialiniam draudimui mokamos tokia pačia tvarka, kokia mokama už asmenis, turinčius darbo santykius arba savo esme atitinkančius darbo santykius. Moka MB.</p>

Privalomojo sveikatos draudimo įmokos (PSD)	<p>6,98 % nuo 90 % apmokestinamųjų pajamų (neatėmus VSD ir PSD įmokų) sumos.</p> <p>6,98% nuo MMA kas mėnesį (šiuo metu 607 € x 0,0698 = 42,37 €/ mėn.). Jei asmuo dirba pagal darbo sutartį yra valstybės tarnautojas, pareigūnas, pensininkas, neįgalus ar socialiai draustas gali PSD įmokų kas mėnesį nemokėti.</p> <p>Šiuo atveju pasibaigus metams, jei asmens faktiškai gautos pajamos viršija 12 MMA, reikia mokėti papildomai skirtumą 6,98% nuo 90% apmokestinamųjų pajamų.</p> <p>Užsieniečiams, turintiems leidimus laikinai gyventi Lietuvoje, kurie vykdo individualią veiklą, rekomenduojama PSD įmokas sumokėti avansu (pvz., rugsėjo mėnesio įmoką sumokėti iki rugpjūčio 31 d.), nes šie asmenys tik sumokėję einamojo mėnesio PSD įmoką yra laikomi apdraustais privalomuoju sveikatos draudimu.</p>	<p>MB narys, kuris išsiima lėšas asmeniniams poreikiams kaip darbo užmokestį:</p> <ul style="list-style-type: none"> • PSD – 6,98% nuo 50% asmeniniams poreikiams išsiimamų lėšų. • Moka MB. <p>MB vadovas, kuris yra narys (VMI deklaruoiant 70 pajamų rūšies kodu):</p> <ul style="list-style-type: none"> • PSD – nemokamos. <p>MB vadovas, kuris nėra narys:</p> <ul style="list-style-type: none"> • PSD – 6,98% nuo gautų pajamų. • Moka MB.
---	---	--

16 pav. Mažosios bendrijos ir individualios veiklos pažymos palyginimas⁷⁵

Uždaroji akcinė bendrovė

Uždaroji akcinė bendrovė (UAB) yra ribotos atsakomybės privatusis juridinis asmuo. Tai reiškia, kad akcininkai savo turtu neatsako už UAB neįvykdytas prievoles. UAB įstatinis kapitalas turi būti ne mažesnis kaip 2 500 Eur. UAB gali steigti tiek vienas, tiek daugiau fizinių ir / ar juridinių asmenų, o akcininkų skaičius neribojamas. Akcininkas gali parduoti ar kitaip perleisti (pvz., dovanoti, mainyti ir pan.) savo turimas UAB akcijas.

Svarbiausius sprendimus akcininkai priima balsavimu. Kiekviena akcija suteikia vieną balsą, todėl balsuojant visuotiniame akcininkų susirinkime didžiausią įtaką turi daugiausia akcijų įsigijęs asmuo. UAB turi būti vienasmenis valdymo organas – vadovas, gali būti sudaromas ir kolegialus valdymo organas – valdyba.

UAB steigimą, valdymą, veiklą, reorganizavimą, pertvarkymą, atskyrimą ir likvidavimą, akcininkų teises ir pareigas, taip pat užsienio bendrovių filialų steigimą bei jų veiklos nutraukimą reglamentuoja Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas.

UAB gali būti steigiama elektroniniu būdu naudojant pavyzdinius steigimo dokumentus per Registrų centro savitarnos sistemą. Plačiau apie juridinių asmenų steigimo procedūras rasite štai čia, taip pat galite naudotis video gidu kaip užpildyti prašymą registruoti UAB. Prieš pradėdant juridinio asmens steigimą, būtina rezervuoti pavadinimą.

⁷⁵<https://www.versli Lietuva.lt/verslauk/verslo-formos-ir-mokesciai/mazosios-bendrijos-ir-individualios-veiklos-pazymos-palyginimas/>

10 lentelė. UAB privalumai ir trūkumai

<i>Privalumai</i>	<i>Trūkumai</i>
Nepasisekus verslui akcininkas rizikuoja tik tuo turtu, kurį įnešė į UAB, taip apsaugodamas savo asmeninį turtą	Steigiant UAB privaloma įnešti ne mažiau kaip 2 500 Eur įstatiniam kapitalui
Norint pritraukti papildomų lėšų, UAB gali išleisti naujas akcijas, kurias įsigydami akcininkai sumoka nustatytą pinigų sumą	Akcininkai gali išsimokėti UAB uždirbtą pelną tik per dividendus (jei UAB dirba pelningai) arba gaunant darbo užmokestį, tačiau tokiu atveju reikės mokėti didelius mokesčius
Galimybė pasitraukti iš verslo perleidžiant UAB akcijas kitiems asmenims ar parduodant verslą	
UAB mokestinės lengvatos: jei vidutinis darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių ir mokestinio laikotarpio pajamos neviršija 300 000 Eur, taikomas lengvatinis 5% pelno mokesčio tarifas vietoje įprasto 15% tarifo	

Šaltinis: sudaryta autorių

Pagrindiniai mokesčiai:

- 1. Pelno mokestis (PM) – 15 proc.** nuo pelno. Juridinių vienetų, kuriuose vidutinis sąrašuose esančių darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių ir mokestinio laikotarpio pajamos neviršija 300 000 eurų bei kurie neatitinka PMĮ 5 straipsnio 3 dalyje nustatytų kriterijų, pirmojo mokestinio laikotarpio (pirmų kalendorinių metų) apmokestinamasis pelnas apmokestinamas taikant 0 proc. pelno mokesčio tarifą. 0 procentų mokesčio tarifas taikomas tik tokiam vienetui, kurio dalyvis (dalyviai) yra fizinis asmuo (fiziniai asmenys), ir tik tuo atveju, kai per tris vienas po kito einančius mokestinius laikotarpius, įskaitant pirmąjį mokestinį laikotarpį: vieneto veikla nėra sustabdoma, vienetas nėra likviduojamas, reorganizuojamas ir vieneto akcijos (dalys, pajai) nėra perleidžiamos naujiems dalyviams. Lengvatinis **5 proc.** tarifas taikomas, jeigu vidutinis darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių, metinės pajamos neviršija 300 000 eurų, UAB nariai neturi daugiau kaip 50 proc. akcijų ar dalių kitose įmonėse.
- 2. Pridėtinės vertės mokestis (PVM) – 21 proc.** UAB privalo registruotis PVM mokėtoja, jeigu pajamos per paskutinius 12 mėnesių viršija 45 000 eurų arba prekių, įsigytų iš kitų valstybių narių, vertė praėjusiais kalendoriniais metais viršijo 14 000 eurų.
- 3. Nekilnojamojo turto mokestis** (jei UAB turi registruoto turto) – **0,3 – 3 proc.**
- 4. Dividendai**, kuriuos išmoka įmonė gyventojui – **GPM – 15 proc.**

Mokesčiai nuo darbo užmokesčio (dirbant pagal darbo sutartį)

- **Gyventojų pajamų mokestis (GPM):**
 - metinė pajamų dalis, neviršijanti 60 vidutinių šalies darbo užmokesčių (VDU) dydžio sumos, taikomos apdraustųjų asmenų 2021 metų valstybinio socialinio draudimo įmokų (VSD įmokos) bazei skaičiuoti, apmokestinama taikant 20% pajamų mokesčio tarifą;
 - metinė pajamų dalis, viršijanti 60 VDU dydžio sumą, taikomą apdraustųjų asmenų 2021 m. VSD įmokų bazei skaičiuoti, apmokestinama taikant 32% pajamų mokesčio tarifą (moka darbuotojas).
- **Nedarbo socialinis draudimas – 1.31%** Terminuotoms sutartims taikomas kiek aukštesnis – 2.03% nedarbo socialinio draudimo mokesčio tarifas.
- **Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas pagal tarifų grupes 0.14% – 1.4%.**
- **Pensijų socialinis draudimas 8.72%** Jei asmuo dalyvauja pensijų kaupime, papildomai taikoma 2,1% arba 3% įmoka.
- **Motinystės socialinis draudimas – 1.71%.**
- **Ligos socialinis draudimas – 2.09%.**
- **Privalomas sveikatos draudimas (PSD) – 6.98 proc.** (moka darbuotojas).
- **Įmokos garantiniam fondui – 0.16%.**
- **Įmokos ilgalaikio darbo išmokų fondui – 0.16%.**

17 pav. UAB mokami mokesčiai

5. Marijampolės savivaldybės situacijų analizė

5.1. Demografinė situacija

Demografinė situacija

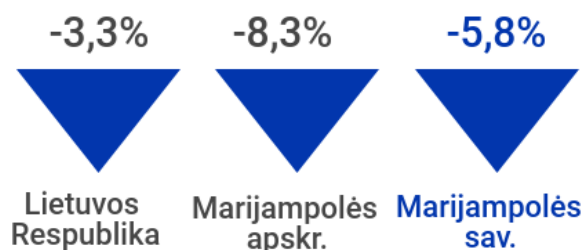
Lietuvos statistikos departamento (LSD) duomenimis, 2020 m. pradžioje Marijampolės savivaldybėje gyventojų skaičius siekė 53 772 asmenis, ir tai sudarė 1,92 proc. visos šalies gyventojų.

11. lentelė. Gyventojų skaičius 2016-2020 m. pradžioje

	2016	2017	2018	2019	2020	Gyventojų skaičiaus pokytis, proc.
Lietuvos Respublika	2888558	2847904	2808901	2794184	2794090	-3,3
Marijampolės apskr.	149077	145360	141287	138678	136671	-8,3
Marijampolės sav.	57103	55757	54600	54090	53772	-5,8

Šaltinis: Statistikos departamentas prie LRV

Remiantis Statistikos departamento duomenimis, 2016 m. Lietuvoje gyveno 2 888 558 gyventojai (Marijampolės apskrityje – 149 077 gyventojai). Per paskutiniuosius penkerius metus (2016-2020 m.) Marijampolės savivaldybės teritorijoje gyventojų skaičius savivaldybėje sumažėjo - 5,8 proc. (11 lentelė). Gyventojų skaičius mažėjo tiek Lietuvos Respublikoje, tiek ir Marijampolės apskrityje.

18 pav. Gyventojų skaičiaus dinamika 2016–2020 m. (proc.)

Gyventojų tankumas

Remiantis Statistikos departamento duomenimis, Marijampolės savivaldybė užima 755 km² plotą. Gyventojų tankumas 2020 m. Marijampolės savivaldybėje – 88,0 gyv./km².

2020 m. pradžioje Marijampolės savivaldybėje gyveno 53 772 gyventojai, iš kurių mieste gyveno 34 975 (65 proc.) gyventojai, kaime – 18 797 (35 proc.) gyventojai (12 lentelė).

12 lentelė. Gyventojų pasiskirstymas pagal gyvenamąsias vietas

	Gyventojų skaičius mieste	Gyventojų skaičius kaime
Marijampolės apskr.	67 098	69573
Marijampolės sav.	34975	18797

Šaltinis: Statistikos departamentas prie LRV

Natūralus gyventojų prieaugis

Formulė gyventojų prieaugiui apskaičiuoti yra: $\left(\frac{g}{p}\right) \times 10^3$, kur g reiškia gimusių kūdikių kiekį per tam tikrą laikotarpį, p – populiacijos, kurioje registruotas gimstamumas, dydį, o dauginame iš 10^3 , nes skaičiuojame rodiklį tenkantį tūkstančiui gyventojų.

2019 metais Marijampolės savivaldybėje 1000-iai gyventojų tenka didesnis gimusių skaičius 1000-iai gyventojų (9,7) lyginant su Marijampolės apskritimi (9,4) ir labai artimas bendram Lietuvos rodikliui (9,8). 2020 m. Marijampolės savivaldybės rodiklis lyginant su Lietuvos rodikliu mažėjo sparčiau (13 lentelė).

13 lentelė. Tūkstančiui gyventojų tenka gimusiųjų 2016-2020 m.

	2016	2017	2018	2019	2020
Lietuvos Respublika	10,7	10,1	10	9,8	9
Marijampolės apskr.	10,1	9,5	9	9,4	7,5
Marijampolės sav.	10,5	9,7	9,1	9,7	7,8

Šaltinis: Statistikos departamentas prie LRV

Mirtingumas

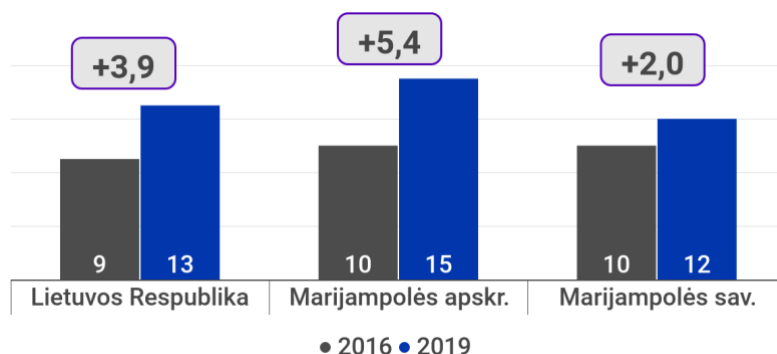
Formulė gyventojų prieaugiui apskaičiuoti yra: $\left(\frac{m}{p}\right) \times 10^3$, kur m reiškia mirčių nuo bet kokios nurodytos priežasties, įvykusios per tam tikrą laikotarpį, kiekį, p – populiacijos, kurioje registruotos mirtys, dydį, dauginame iš 10^3 , nes skaičiuojame rodiklį tenkantį tūkstančiui gyventojų. 2019 m. Lietuvos Respublikoje mirusiųjų skaičius 1000-iai gyventojų siekė 13,7. Marijampolės apskrityje šis rodiklis buvo 15,5, Marijampolės savivaldybėje – 12,5. 2020 m. mirtingumas ženkliai padidėjo, tačiau tikėtina, kad tai COVID 19 epidemijos įtaka.

14 lentelė. Tūkstančiui gyventojų tenka mirusiųjų 2016–2020 m.

	2016	2017	2018	2019	2020
Lietuvos Respublika	14,2	14,1	14,1	13,7	15,6
Marijampolės apskr.	15,2	15,3	15,8	15,5	17,7
Marijampolės sav.	13,5	13,3	13,7	12,5	16,1

Šaltinis: Statistikos departamentas prie LRV

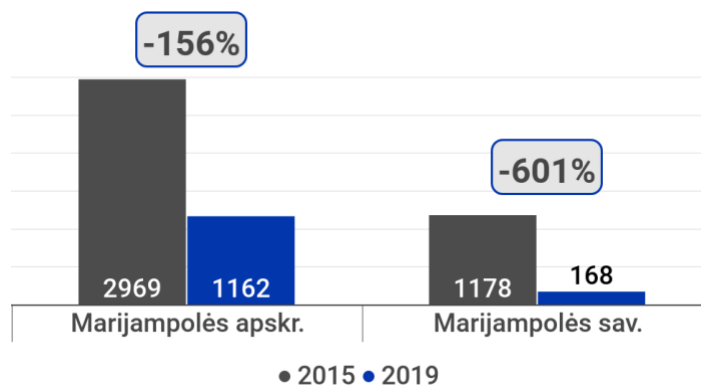
2019 m. šalyje ir visose lyginamose teritorijose, mirtingumas⁷⁶ viršijo gimstamumą⁷⁷ (19 pav.).

19 pav. Gimstamumas ir mirtingumas (asm./tūkstančiui gyv.) bei prieaugis (asm.) 2019 m.
Šaltinis: sudaryta autorių pagal LSD duomenis

Migracija

2019 m. Marijampolės savivaldybėje migracijos saldo rodiklis arba neto migracija buvo neigiama. 2015 m., lyginant su 2019 m., į Marijampolės savivaldybę daugiau žmonių atvyko nei jas paliko (20 pav.).

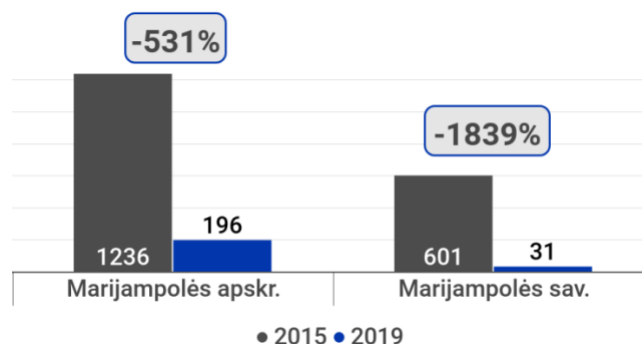

20 pav. Neto vidinė migracija (asm.) ir rodiklio dinamika (proc). 2015-2019 m.
Šaltinis: sudaryta autorių pagal LSD duomenis

Kitokios tendencijos pastebimos analizuojant neto tarptautinės migracijos rodiklį. 2019 m., lyginant su 2015 m., daugiau asmenų į lyginamas teritorijas atvyko iš užsienio šalių negu iš jų išvyko į užsienio šalis (21 pav.).

⁷⁶ Bendrasis mirtingumo rodiklis – mirusiųjų skaičius per metus tūkstančiui gyventojų.

⁷⁷ Gimstamumas – gyvų gimusiųjų per metus skaičiaus santykis su vidutiniu metiniu gyventojų skaičiumi. Šis rodiklis rodo, kiek gimė gyvų kūdikių tūkstančiui gyventojų per metus.

21 pav. Neto tarptautinė migracija 2015 m. ir 2019 m. bei rodiklio dinamika 2015-2019 m. (proc.)
Šaltinis: sudaryta autorių pagal LSD duomenis

Apibendrinimas

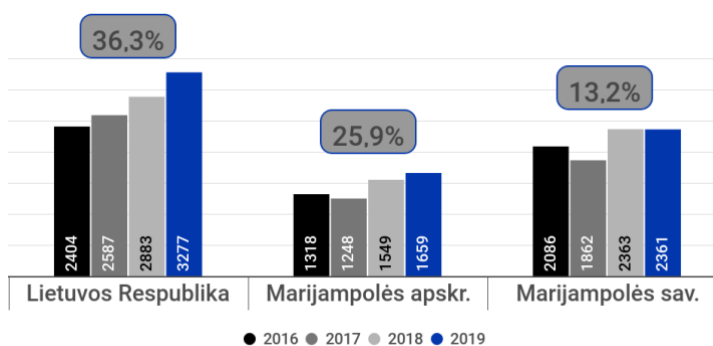
Lietuvos statistikos departamento duomenis, 2016–2020 m. pradžios duomenimis, gyventojų skaičius nagrinėjamose savivaldybėse sumažėjo: Marijampolės savivaldybėje –5,8 proc. 2019 m. Marijampolės savivaldybėje 1000-ii gyventojų teko mažesnis gimusių skaičius 1000-ii gyventojų. 2016–2019 m. laikotarpiu išvykstančių ir emigruojančių asmenų skaičius vis mažėjo.

5.2. Ekonominė ir verslo aplinka

5.2.1. Ekonominiai rodikliai

Materialinės investicijos (toliau – MI)⁷⁸ yra ilgalaikio Lietuvos ūkio augimo pagrindas.

Marijampolės savivaldybės MI, tenkančios vienam gyventojui, 2019 m.⁷⁹ siekė 2 361 EUR (22 pav.). Šis rodiklis nuo 2016 m. paaužo 13,2 proc. ir 1,4 karto viršija Marijampolės apskrities rodiklį –1 659 EUR.

22 pav. Materialinės investicijos, tenkančios vienam gyventojui (EUR), ir rodiklio dinamika 2016–2019 m. (proc.)

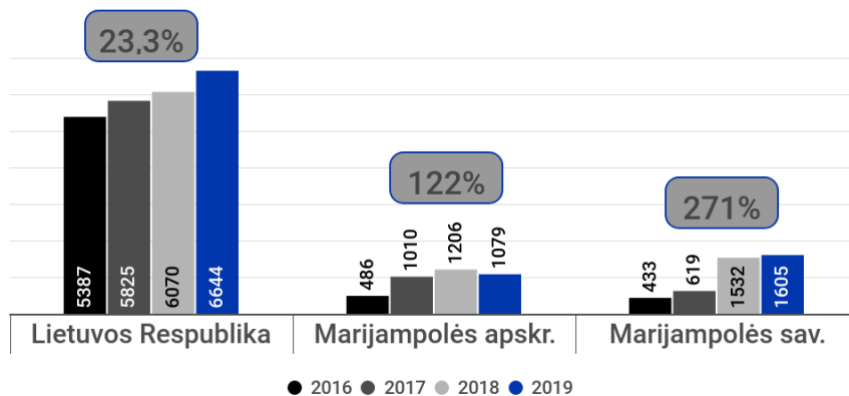
Šaltinis: sudaryta autorių pagal LSD duomenis

⁷⁸Pagal Lietuvos statistikos metraštį, materialinės investicijos (MI) – tai investicijos ilgalaikiam materialiajam turtui įsigyti, sukurti ir esamam materialiajam turtui atnaujinti (jo vertei padidinti). Įskaitomos finansinės (išperkamosios) nuomos būdu įsigytas ilgalaikis materialusis turtas.

⁷⁹Analizės rengimo metu 2019 m. duomenys nebuvo teikiami.

Tiesioginės užsienio investicijos (toliau – TUI)⁸⁰ yra vienas svarbiausių makroekonominių rodiklių, kurių pagrindu kuriami tiesioginiai šalių ryšiai, skatinama ekonomikos plėtra, sudaranti sąlygas naujoms darbo vietoms kurti, modernioms technologijoms diegti, eksporto apimtims didinti.

Analizuojamu laikotarpiu Marijampolės savivaldybėje TUI augo 271 proc. – 1605 EUR/vienam gyventojui (23 pav.) ir augimo rodikliu lenkė Lietuvos Respublikos augimą (23,3 proc.).

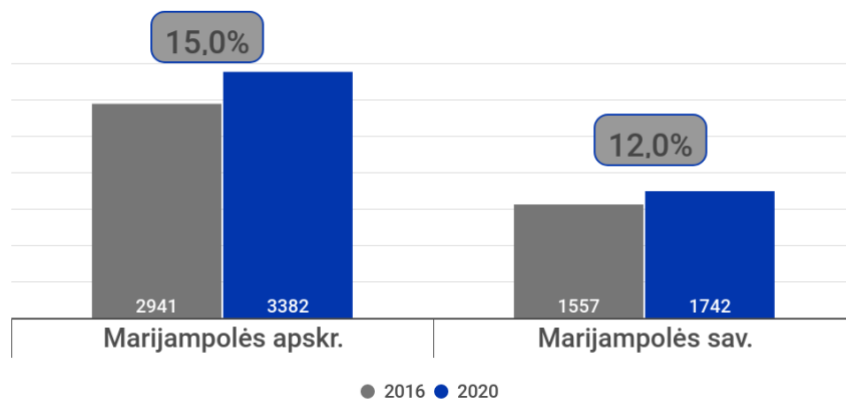

23 pav. Tiesioginės užsienio investicijos, tenkančios vienam gyventojui (EUR), ir rodiklio dinamika 2016–2019 m. (proc.)

Šaltinis: sudaryta autorių pagal LSD duomenis

Verslas

2016-2020 m. pradžios laikotarpiu šalyje buvo pastebimos verslo augimo tendencijos. Marijampolės apskritis padarė didžiausią šuolį, nes nuo 2016 m. iki 2020 m. pradžios ūkio subjektų skaičius išaugo 15 proc. (3 382 ūkio subjektai).

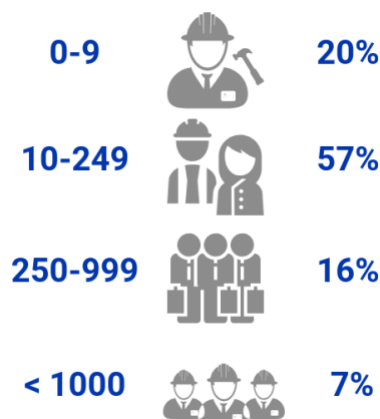

24 pav. Veikiančių ūkio subjektų skaičius, metų pradžioje (vnt.) ir rodiklio dinamika (proc.) 2016–2020 m.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal LSD duomenis

⁸⁰Pagal Lietuvos statistikos metraštį, tiesioginė užsienio investicija (TUI) – tokia investicija, kurios pagrindu susiformuoja ilgalaikiai ekonominiai finansiniai santykiai ir interesai tarp tiesioginio užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės.

2020 m. pradžioje dauguma (57 proc.) Marijampolės savivaldybės samdomų darbuotojų dirbo mažose ir vidutinėse įmonėse, turinčiose iki 249 darbuotojų. 7 proc. visų Marijampolės savivaldybėje veikiančių įmonių, sudarė daugiau negu 1000 darbuotojų turinčios įmonės.

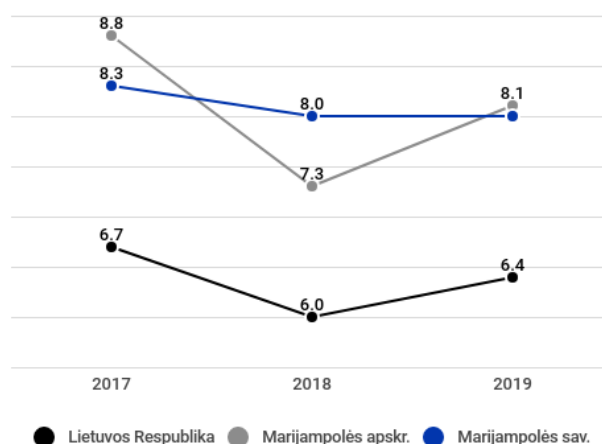
25 pav. Darbuotojų skaičius veikiančiose įmonėse Marijampolės savivaldybėje 2020 metų pradžioje

Šaltinis: sudaryta autorių pagal LSD duomenis

5.2.2. Darbo rinka

Sėkmingam savivaldybių ekonominiam ir socialiniam vystymuisi, konkurencingumui ir plėtrai didelę įtaką turi **darbo rinkos** situacija bei jos pokyčiai.

Registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykis – nedarbo lygis⁸¹ – 2019 m. Marijampolės savivaldybėje siekė 8,0 proc. ir buvo didesnis nei šalyje (6,4 proc.), bet mažesnis nei Marijampolės apskrityje (8,1 proc.). Žymesnės rodiklio blogėjimo tendencijos, sietinos su pasaulinės ekonomikos lėtėjimu, visoje šalyje, taip pat ir nagrinėjamose savivaldybėje.

26 pav. Nedarbo lygis 2017-2019 m. (proc.)
Šaltinis: sudaryta autorių pagal LSD duomenis

⁸¹Pagal Lietuvos statistikos departamentą, *nedarbo lygis* – rodiklis, išreiškiamas bedarbių ir darbo jėgos santykiu.

2020 m. I-ąjį ketvirtį Marijampolės savivaldybėje vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis siekė 1 121,1 Eur ir 1,23 karto atsiliko nuo šalies vidurkio (1 381,0 EUR).

Taip pat, iš pateiktos lentelės matoma, kad lyginant su ankstesniu ketvirčiu (2019 m. IV ketv.) Marijampolės savivaldybėje atlyginimas paaugo labiausiai – 4,0 proc. Lyginant su praeitų metų atitinkamu ketvirčiu – atlyginimas Marijampolės savivaldybėje paaugo 11,4 proc.

	Bruto, EUR	Pokytis procentais palyginti su	
		ankstesniu ketvirčiu	ankstesnių metų atitinkamu ketvirčiu
Šalies ūkis	1 381,0	1,6	9,4
Marijampolės apskr.	1 122,1	2,8	10,0
Marijampolės sav.	1 163,3	4,0	11,4

27 pav. Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis⁸²

Šaltinis: sudaryta autorių pagal LSD duomenis

Auganti ekonomika, kvalifikuotų darbuotojų trūkumas, mažėjantis į darbo rinką įsiliejančių jaunų žmonių skaičius, įvairios darbo rinkos politikos priemonės, įskaitant nuoseklų minimalaus darbo užmokesčio didinimą, lemia darbo užmokesčio kilimą.

5.2.3. Nekilnojamojo turto rinka, gyvenamasis būstų fondas

Nekilnojamojo turto rinka

VĮ Registrų centro duomenimis, per 2019 metų pirmąjį pusmetį Lietuvoje sudaryta 4,6 proc. daugiau butų ir 8,1 proc. daugiau namų pirkimo-pardavimo sandorių, palyginti su 2018 metų pirmuoju pusmečiu. Per 2020 metų pirmąjį pusmetį Lietuvoje vidutiniškai per mėnesį buvo sudaryta 2 793 butų ir 887 namų sandoriai. 2017 m. daugiausia parduota butų –528, tai yra 4,76 proc. Daugiau nei 2016 m., kai buvo perleisti 504 butai. Vieno ir dviejų butų gyvenamųjų namų rinka aktyviausia buvo 2017 m. ir 2014 m. –kai buvo parduoti atitinkamai 178 ir 159 objektai.

4796,8

1833,7

• Marijampolės apskr. • Marijampolės sav.

28 pav. Gyvenamasis būstų fondas 2019 m. pabaigoje (tūkst. kv. m.)

Šaltinis: sudaryta autorių pagal LSD centro duomenis

⁸²<https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=7655601>

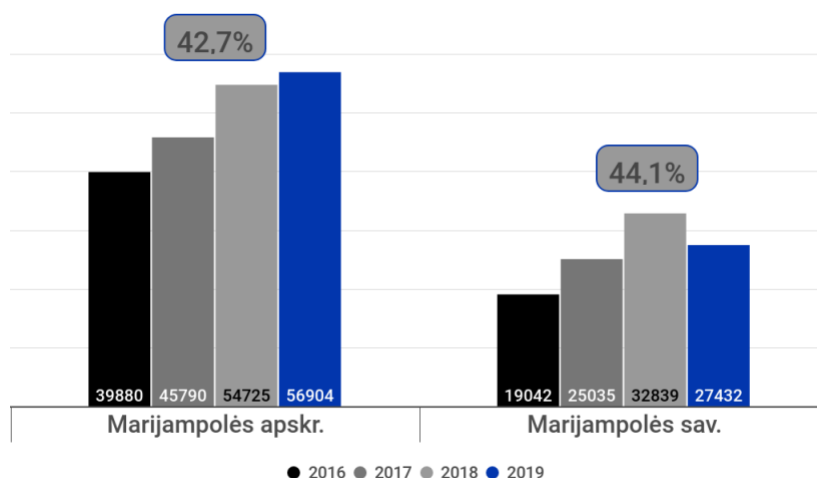
Gyvenamasis būstų fondas⁸³ 2019 m. pabaigoje Lietuvos Respublikoje sudarė 102 430,8 tūkst. kv. m. Marijampolės savivaldybėje gyvenamasis būstų fondas siekė 1 833,7 tūkst. kv. m. ir buvo 1,0 proc. (1 819,4 tūkst. kv. m) didesnis nei 2018 m. pabaigoje, ir 1,02 proc. (1 803,2 tūkst. kv. m) didesnis nei 2017 m. pabaigoje.

5.3. Turizmas ir rekreacinė aplinka

Turistai

ES statistikos tarnybos (EUROSTAT) duomenimis, 2018 metai buvo išskirtiniai šalies turizmui – Lietuva užėmė antrą vietą Europos Sąjungoje pagal turistų nakvynių skaičiaus augimą. 2018 m. mūsų šalyje bent su viena nakvyne keliavo 3,6 mln. turistų: 1,7 mln. iš užsienio ir 1,9 mln. Lietuvos gyventojų. Tai yra 11,3 proc. daugiau nei 2017 metais.⁸⁴

Lyginant trijų Baltijos valstybių atvykstamojo turizmo srautus, kol kas 2019 m. augimas pastebimas tik Lietuvoje. Pagal nacionalinės turizmo skatinimo agentūros „Keliauk Lietuvoje“ surinktus duomenis, 2019 m. I-ąjį ketvirtį, lyginant su tuo pačiu laikotarpiu 2018 m., Lietuvoje užsienio turistų srautai augo 5,39 proc., tuo tarpu Latvijoje ir Estijoje matomas smukimas. Latvijoje turistų srautai krito 0,93 proc., o Estijoje – 4,88 proc.⁸⁵

29 pav. Turistų skaičius apgyvendinimo įstaigose (asm.) ir jų dinamika (proc.) 2016–2019 m.⁸⁶
Šaltinis: sudaryta autorių pagal LSD centro duomenis

2019 m. apgyvendintų turistų nakvynės skaičius Lietuvos Respublikoje išaugo 31,7 proc., lyginant 2016 m. (3 064 514 – turistų skaičius apgyvendinimo įstaigose) su 2019 m. (4 037 749

⁸³ Vadovaujantis Lietuvos statistikos departamento leidiniu „Gyvenamasis fondas“, gyvenamasis būstų fondas – tai gyvenamosios patalpos namuose ir negyvenamuosiuose pastatuose (įskaitant sodų namus, t. y., pastatus, esančius sodininkų bendrijose, mėgėjiškų sodų žemės sklypuose). Gyvenamajam butų fondui nepriskiriami bendrabučiai, viešbučiai, medžiotojų nameliai, poilsio namai, sanatorijos ir kiti pastatai, skirti gyventi laikinai.

⁸⁴<https://www.lithuania.travel/lt/news/rekordiniai-metai-lietuvos-turizmui>

⁸⁵<https://madeinvilnius.lt/naujienos/turizmas/is-visu-baltijos-valstybiu-turizmas-labiausiai-augo-lietuvoje/>

⁸⁶Pagal Lietuvos statistikos departamentą, Nakvynių skaičius apgyvendinimo įstaigose – rodiklis, Apgyvendinimo įstaigoje suteikta nakvynė – kiekviena naktis, kurią turistas faktiškai praleidžia (miega ar būna) ar yra įregistruotas (jo fizinis buvimas nebūtinai) kolektyvinio apgyvendinimo įstaigoje ar privataus turistų apgyvendinimo patalpose.

asm.). Tuo tarpu daugiausiai 2016-2019 m. laikotarpiu ženklus turistų nakvynių skaičius augimas pastebimas Marijampolės savivaldybėje (44,1 proc.) (29 pav.).

2019 m. atvykstamasis ir vietinis turizmas tebesidalijo Lietuvos turizmo rinką: po šalį keliavę ir apgyvendinimo įstaigose apsistoję Lietuvos gyventojai sudarė 68,5 proc. rinkos (iš viso – 2 099 777 turistų arba 12 proc. daugiau nei 2018 m. (1 875 657 lietuvių turistų), užsieniečiai – 31,5 proc. 2019 m. pabaigoje užsienio turistų apsistojusių apgyvendinimo įstaigoje buvo – 1 937 972 asm., 2018 m. – 1 744 733 asm.

2020 m. dėl COVID19 situacijos turizmo veikla buvo dalinai sustabdyta, todėl 2020-2021 m. duomenys nėra tikslūs. Tikėtina 2022 m. laukia turizmo rinkos atsigavimas ir naujas kokybinis šuolis.

Rekreacinė aplinka

Turizmo išteklių – vienas iš miesto konkurencingumo vertinimo kriterijų, kurių nuolatinis vystymas ir tikslinis pritaikymas lemia turizmo sektoriaus plėtrą.

Marijampolės apskrities teritorijos bendrajame plane numatytos 52 rekreacinės vietovės, galimos panaudoti poilsio, pramoginėms ir turizmo reikmėms. Taip pat Marijampolės regione yra piliakalnių, rezistencinės kovos atmintinos vietos bei muziejai, įžymių valstybės bei kultūros veikėjų tėviškės, kapai ar paminklai. Kaip vieną iš turizmo sektoriaus stiprybių galima įvardinti ir gerai išplėtotą kelių tinklą bei santykinai trumpus atstumus tarp lankomų objektų. Turtingas regiono istorinis ir kultūrinis paveldas. Daug objektų sietinų su Lietuvos valstybingumu bei kultūrine, švietėjiška žymių žmonių veikla, gyvenimu. Jonas Basanavičius, Vincas Kudirka, Jonas Jablonskis gimė ir mokėsi šiame regione. Todėl bendradarbiaujant regiono savivaldybėms tikslinga apjungti regiono žymių žmonių tėviškes, gimtines,

Marijampolės savivaldybės išteklių sudaro palankias sąlygas kurti patrauklius turistinius produktus (30 pav.).

10

Palaimintojo Jurgio Matulaičio muziejų, Palaimintojo Jurgio Matulaičio muziejus, Lietuvos prezidento Kazio Griniaus memorialinis muziejus, Senovinių automobilių ir motociklų muziejus "Kubilkiemis", Marijampolės Tauro apygardos partizanų ir tremties muziejus, Zuikių muziejus, Vinco Mykolaičio-Putino muziejus, Kazio Borutos muziejus, Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijos istorijos muziejus, Kvietiško dvaro muziejus

23

Miesto veidasienė, Pizza umbrella, Tekantis gyvenimas, Vartotojiškumas, iUrvo sienos piešiniai, Gyvenk dabar, mirk vėliau, Praskrendantys paukščiai, Emocijų peizažas, Šv. Jurgis ir Etiopijos karalius, Šviesos instaliacijos miesto aikštėje, Arktika, Kačių sienelė, Stotelė, Pulkas, Minios anonimiškumas, Emocijų peizažas II, Daryk tai, ko negalima, Sklendimas virš minios, Ceci n'ėst pas un mur, Laiptai į dangų, Tabletės, IN.side. OUT, P.Š.B.

5

Poezijos parkas, Pašešupio parkas, Vytauto Didžiojo parkas, Marių parkas, Ramybės parkas

13

Buktos pažintinis takas, Amalvos pelkės pažintinis takas, Šunskų fazanynas, Kneipo terapijos pojūčių takas, Meškučių piliakalnis, Padovinio piliakalnis, Piliakalnių piliakalnis, Šakališkių piliakalnis, Riečių piliakalnis, Kumelionių piliakalnis, Varnupių (Kirvakalnio) piliakalnis, Liudvinavo piliakalnis ir senovės gyvenvietė, Lakinskių piliakalnis

13

Palaimintojo Jurgio Matulaičio tėviškė Lūginėje, Rašytojo Kazio Borutos tėviškė, Tautosakos rinkėjo Andriaus Botyriaus tėviškė, Aviakonstruktoriaus Antano Gustaičio tėviškė, Rašytojo Anzelmo Matučio tėviškė, Kunigo Juozo Montvilos tėviškė, Kunigo Juozo Zdebskio tėviškė, Skulptoriaus Juozo Adomaičio tėviškė, Kunigo Pijaus Bielskaus tėviškė, Jono Kriščiūno tėviškė, Aleksų šeimos sodyba, Tautinio sąjūdžio veikėjo Vinco Šlekio sodyba, Kunigo, Sibiro lietuvių sielovadininko Kristupo Švirmicko tėviškė

10

P. Butlerienės (kačių) kiemelis, Paminklinis suoloelis Violetai Urmanavičiūtei-Urmanai, J. Basanavičiaus aikštė ir paminklas „Tautai ir kalbai“, Paminklinis akmuo V. Kernagio dainai „Kai sirpsta vyšnios Suvalkijoje...“, Paminklas Vytautui Didžiajam, Paminklas kalbininkui Jonui Jablonskiui, Paminklas Kristijonui Donelaičiui, Paminklas Tauro apygardos partizanams, Paminklas LDK kunigaikščiui Vyteniui, Paminklas Vincui Mykolaičiui-Putinui

31

Ivoniškio (Gudelių) buvusio dvaro sodybos fragmentai, Buktos dvaras, Naujosios žydų kapinės, Masinė žydų žudynių vieta ir kapavietė, Didžioji sinagoga ir Beit Midrash'as, Senosios žydų kapinės, Kančių kopytėlė, „Sietyno draugija“, Marijonų gimnazija, Marijonų spaustuvė ir biblioteka (dabar Piligrimų namai „Domus Beati“), Sasnavos Švč. Mergelės Marijos vardo bažnyčia, Šunskų bažnyčios statinių kompleksas, Skardupių bažnyčia ir klebonijos pastatai, Marijampolės dramos teatras, Marijampolės senosios kapinės, Šv. Jono Pauliaus II bažnyčia, Evangelikų liuteronų bažnyčia, Švč. Trejybės cerkvė, Marijampolės Šv. Vincento Pauliečio bažnyčia, Vilkaviškio vyskupijos kurija, Šventosios Šeimos seserų vienuolijos namai, Seniausios miesto kapinės, Rygiškių Jono gimnazija, Evangelikų liuteronų bažnyčia ir mokykla (pastatyti XIX amžiaus pirmoje pusėje), Geležinkelio stotis, Haknasat Orhim arba Choralinė sinagoga, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytenio BPL bataliono statinių kompleksas, Kvietiško dvaro sodyba, Buvusios Mokytojų seminarijos pastatų kompleksas, Marijampolės Šv. Arkangelo Mykolo mažoji bazilika, Marijampolės Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo kunigų marijonų vienuolynas

30 pav. Rekreaciniai objektai Marijampolės savivaldybėje

Šaltinis: sudaryta autorių pagal MTIC duomenis

Turizmo paslaugos

Vieni svarbiausių sėkmingo turizmo sektoriaus vystymo faktorių – apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų prieinamumas ir kokybė. Augant atvykstančių bei vietinių turistų srautui, plečiasi apgyvendinimo bei maitinimo paslaugų pasiūla. 2020 m. viešbučių, svečių namų ir motelių numerių (kambarių) skaičius, palyginti su ankstesniais metais, išaugo Marijampolės savivaldybėje nuo 24 iki 32 įmonių (33,3 proc. augimas), maitinimo įstaigų skaičius augo nuo 42 iki 44 įstaigų (4,8 proc. augimas) (31 pav.).^{87 88}

	Marijampolės sav.
	32 33,3%
	44 4,8%

31 pav. Apgyvendinimo ir maitinimo paslaugas teikiančių įmonių skaičius 2020 m. (vnt.) ir jo dinamika 2016–2020 m. (proc.)⁸⁹

Šaltinis: sudaryta autorių pagal LSD duomenis

Apibendrinimas

Pagrindinis Marijampolės savivaldybės konkurencinis pranašumas turistiniame kontekste – teikiamų turizmo paslaugų pasiūlos įvairovė ir išskirtinumas. Turizmo informacijos sklaidą Marijampolės savivaldybėje vykdančias bei turizmo paslaugas koordinuojantis Marijampolės turizmo informacijos centras (MTIC) lankytojams pristato platų turizmo paslaugų asortimentą: platų spektrą pažintinių takų, klesti gausus kultūrinis turizmas, nes yra plati rekreacinio potencialo dalis. Apibendrinant galima teigti, jog Marijampolės savivaldybėje tenkinami įvairiapusiški turistų poreikiai, o gausi paslaugų pasiūla sudaro galimybes svečiuotis bent kelias dienas. Tikėtina 2022 m. atsigavus po COVID19 situacijos laukia turizmo rinkos atsigavimas ir naujas kokybinis šuolis.

5.4. Sportas, kultūra

Sportas

Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatyme⁹⁰ sportas apibrėžiamas kaip visos asmens fizinės veiklos formos, kuriomis siekiama ugdyti ir tobulinti fizinės ir psichinės jo savybes

⁸⁷<https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=6127706>

⁸⁸ Apgyvendinimo įstaigų skaičius statistika

⁸⁹ Statistika Maitinimo ir gėrimų teikimo veiklos įmonių maitinimo vienetų skaičius metų pabaigoje.

bei įgūdžius ar stiprinti sveikatą. Fizinis aktyvumas – asmens fizinė veikla, kuria siekiama stiprinti sveikatą, tobulinti fizines ir psichines savybes bei įgūdžius neturint tikslo pasirengti aukšto meistriškumo sporto varžyboms ir (ar) dalyvauti jose, taip pat veikla šviečiant visuomenę sporto, fizinio aktyvumo ir jais pasiekiamo sveikatos stiprinimo klausimais.

Remiantis, Marijampolės savivaldybės administracijos direktoriaus 2019 m. veiklos ataskaita⁹¹, Turizmo, sporto bei jaunimo iniciatyvų plėtojimo programos tikslas – didinti savivaldybės gyventojų fizinį aktyvumą.

Šiam tikslui pasiekti buvo vykdytos priemonės:

- Tradicinių, tarptautinių ir kitų sporto priemonių vykdymas ir sporto klubų dalinis rėmimas;
- Marijampolės vyrų krepšinio komandos „Sūduva-Mantinga“ programa;
- Marijampolės futbolo komandos „Sūduva“ programa;
- Sportininkų bei sporto komandų vykimai į varžybas;
- Marijampolės tinklinio komandos "Sūduva" programa;
- Marijampolės aeroklubo programa.

2019 m. Marijampolėje vykdyti tradiciniai renginiai, remti klubų sportininkai, dalyvaujantys tarptautiniuose sporto renginiuose, taip pat futbolo komanda „Sūduva“, krepšinio vyrų „Sūduva-Mantinga“ ir vyrų tinklinio komanda „Sūduva“, dalyvaujančios šalies čempionatuose. Pagal pateiktas veiklos programas finansinė parama teikta neįgaliųjų sporto klubams, veteranų sportinei veiklai, skirta lėšų klubų komandų ir sportininkų dalyvavimui Europos ir pasaulio sportinėse varžybose.

Sporto mokymosi įstaigose 2019 m. sportavo 1180 asmenų. Paremtų tradicinių, tarptautinių sporto renginių skaičius – 30. Sporto įstaigose buvo ruošiami ir aukšto meistriškumo sportininkai atstovaujantys Lietuvos jaunių, jaunimo ir nacionalinėms rinktinėms. 2019 m. Sveikatingumo centre „Sveikatos banga“ apsilankė 1150 asmenų, iš jų – 500 sportuojančių. Marijampolės sporto mokyklos ir sveikatingumo centro „Sveikatos banga“ baseinuose buvo sėkmingai vykdomas kasmetinis projektas „Mokomės plaukti“, skirtas antrų klasių moksleiviams. Visos sporto bazės ir sporto įstaigos buvo naudojamos ir eksploatuojamos efektyviai. Didelis sporto salių užimtumas rodo išaugusį sporto salių poreikį mieste

Kultūra

Kultūra dabartiniame pasaulyje tampa vis svarbesniu elementu ne tik telkiant bendruomenes, bet ir kaip reikšmingas ekonomikos augimo veiksnys.

Kultūra, kaip sudėtinė visuma, apimanti žinias, tikėjimus, moralę, teisę, papročius ir kitus vertingus, gerbiamus ir puoselėjamus gebėjimus, apima tris svarbius vaidmenis:

- *Kultūros įvairovė* – savarankiškas kultūros vaidmuo, kultūros kapitalas;
- *Tarpininkas* tarp kitų sričių, aplinkos, kultūros industrijų, socialinės įtraukties;
- *Transformuojančios galios kultūros poveikis* miestui, bendruomenei, institucijoms.

2019 m. birželio 26 d. LR Vyriausybės nutarimu Nr. 665 buvo patvirtinta Lietuvos kultūros politikos strategija, kurios pagrindinis siekis – „užtikrinti reikšmingą kultūros indėlį, kuriant darnią

⁹⁰Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2018, Nr. 17451

⁹¹<https://www.marijampole.lt/pradzia4/veiklos-ataskaitos/1473>

Lietuvos visuomenę, orų nacionalinį ir europietiškaį tapatumą, socialinę ir ekonominę gyventojų gerovę, tarptautinį valstybės prestižą ir konkurencingumą“.

Marijampolės savivaldybėje veikianči kultūrinė infrastruktūra suprantama, kaip institucijos, pastatai ir žmonės su savo patirtimi ir gebėjimais, kurie sudaro galimybes kūrėjams vykdyti meno ir kultūros veiklas tam tikroje teritorijoje – realizuoti savo idėjas bei teikti kultūros veiklų pasiūlą. Išskiriamos šios pagrindinės kultūros infrastruktūros sritys: Marijampolės kultūros centras, Marijampolės Petro Kriaučiūno viešoji biblioteka, Marijampolės krašto ir Prezidento Kazio Griniaus muziejus.

Apibendrinimas

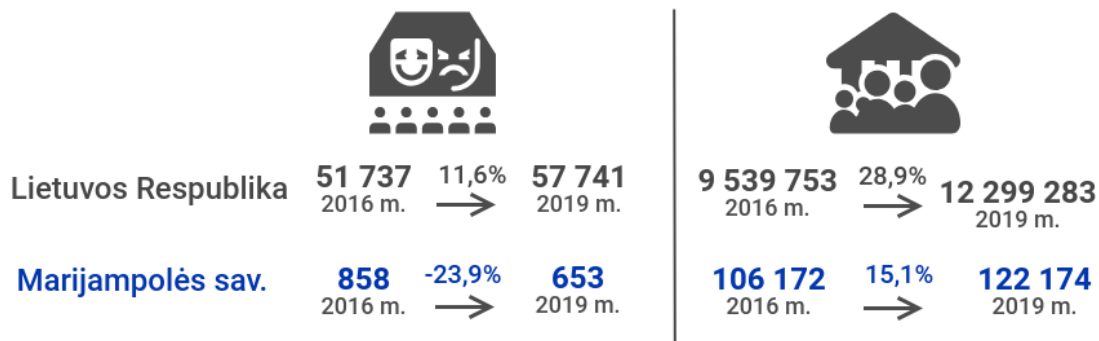
Kultūra Marijampolėje 2019 metais išlaikė Kultūros sostinės energiją ir tempą bei kultūros projektų tęstinumą. Savivaldybę garsino įvairiausiose erdvėse vykę muzikiniai ir meno projektai, kurie nestokojo meninio išskirtinumo ir kartu tęsė kultūrinės tradicijas. Siekiant kultūros paslaugų kokybės ir įvairovės, efektyvaus įstaigų infrastruktūros panaudojimo, priimti sprendimai: Marijampolės dramos teatras prijungtas prie Marijampolės kultūros centro, Lietuvos Prezidento Kazio Griniaus muziejus prijungtas prie Marijampolės kraštotyros muziejaus, tuo būdu įsteigta nauja įstaiga – Marijampolės krašto ir Prezidento Kazio Griniaus muziejus.

Kultūros centras

Marijampolės savivaldybėje veikia Marijampolės kultūros centras. Marijampolės kultūros centro uždaviniai – puoselėti etninę kultūrą, mėgėjų meną, kurti menines programas, plėtoti švietėjišką (edukacinę, pramoginę) veiklą, tenkinti bendruomenės kultūrinius poreikius, remti profesionalaus meno sklaidą.

Marijampolės kultūros centre dirba 83 kultūros ir meno specialistai, iš kurių 45 turi aukštąjį išsilavinimą, o per 2019 m. 40 darbuotojų kėlė kvalifikaciją.

Lietuvos nacionalinio kultūros centro duomenimis⁹², 2019 m. Marijampolės kultūros centre vyko 653 renginiai, kuriuose dalyvavo 122 174 dalyviai ir lankytojai. Savivaldybės kultūros centro renginių skaičius krito-23,9 proc., lyginant su 2016 m. duomenimis (858), tačiau taip atsitiko dėl didesnio dėmesio kokybiškų renginių organizavimui, nes 2016 m. įvairiuose renginiuose apsilankė 106 172 lankytojai, o tai yra 15,1 proc. augimas.

32 pav. Kultūros centro renginių ir jų dalyvių skaičius, 2016 m. ir 2019 m. (vnt./asm.) bei rodiklių kitimo dinamika 2016–2019 m. (proc.)

⁹²<https://lnkc.lt/go.php/lit/Kulturos-centru-informacija/359>

Šalies mastu 2019 m. buvo 3 757 mėgėjų meno kolektyvai, 2016 m. – 3 863, t.y. -2,74 proc. mažesnis rodiklis. Kultūros centrų dalyvių skaičius Lietuvoje: 2019 m. – 52 671 asmenys, 2016 m. – 53 106 asmenys, t.y. 0,82 proc. didesnis rodiklis.

2019 m. Marijampolės kultūros centre buvo 44 mėgėjų meno kolektyvų, t. y. šešiais kolektyvais mažiau (-12,0 proc.) nei 2016 m. 2019 m. mėgėjų meno kolektyvų veikloje dalyvavo 814 dalyvių, 2016 m. – mažiau –804 dalyviai, taigi rodiklio augimas – 1,24 proc.

Biblioteka

Marijampolės Petro Kriaučiūno viešoji biblioteka, įgyvendindama strateginį tikslą „Užtikrinti Bibliotekos prieinamumą visoms bendruomenės grupėms, plėsti tradicinių, edukacinių ir elektroninių paslaugų įvairovę, krašto paveldo skaitmeninimo ir skaitymo skatinimo iniciatyvas, informacijos ir kultūros naudojimą“, teikia kultūros ir informacijos paslaugas Marijampolės savivaldybės gyventojams ir prisideda įgyvendinant Marijampolės savivaldybės ilgalaikį prioritetą „Sumani ir saugi visuomenė“(01).⁹⁴

2019 metų gruodžio 31 d. Marijampolės savivaldybės viešųjų bibliotekų tinklą sudarė: Petro Kriaučiūno viešoji biblioteka, Draugystės padalinys mieste ir 21 kaimo padalinys. Sujungtų kaimo padalinių su mokyklų bibliotekomis – nėra.

Savivaldybės teritorijoje veikė 4 išorinio aptarnavimo punktai: 1 mieste (UAB „Ugira“), 3 kaimiškoje teritorijoje (Narto, Varnupių, Smilgių kaimuose). Išorinio aptarnavimo punktuose buvo registruoti 48 vartotojai, jiems išduota 1109 dokumentai. 2019 m. šių punktų veikla susilpnėjo, registruotų vartotojų skaičius, palyginus su 2018 metais, sumažėjo 60,3 proc., todėl planuojama peržiūrėti ir įvertinti išorinių aptarnavimo punktų veiklos perspektyvas. Petro Kriaučiūno viešojoje bibliotekoje ir padaliniuose registruoti 191 vartotojas su negalia ir 1560 vyresnio amžiaus žmonių (60-99 metų amžiaus). Palyginus su 2018 m. duomenimis, nežymiai sumažėjo vartotojų su negalia skaičius (-9,5 proc.) ir gana ženkliai didėjo vyresnio amžiaus vartotojų skaičius bibliotekose (43,1 proc.).

2019 metais Viešojoje bibliotekoje ir padaliniuose buvo registruoti 10339 (2018 m. –9894) vartotojai. Bendras vartotojų skaičius savivaldybės viešosiose bibliotekose padidėjo 445 vartotojais (4,5 proc.), Petro Kriaučiūno viešosios bibliotekos ir teritorinių struktūrinių padalinių paslaugomis naudojami 19,2 proc. savivaldybės gyventojų arba kas penktas savivaldybės gyventojas.

Muziejus

2019 m. Marijampolės kraštotyros muziejuje (dabar Marijampolės krašto ir Prezidento Kazio Griniaus muziejus) apsilankė 12558 lankytojai ir, palyginti su 2016 m., lankytojų skaičius paaugo 14,2 proc. (2016 m. apsilankė 11 000 lankytojų). Analizuojamu laikotarpiu šalyje muziejų lankytojų skaičius augo 43,5 proc.

⁹³ <https://www.lnkc.lt/go.php/lit/Kulturos-centru-informacija/359>

⁹⁴ <http://www.marvb.lt/wp-content/uploads/2020/03/2019-m.-Petro-Kriau%C4%8Di%C5%ABno-vie%C5%A1osios-bibliotekos-veiklos-ataskaita.pdf>

Marijampolės kraštotyros muziejus	2016 m.	2019 m.
Lankytojų skaičius	11000	12558
Siūlomų edukacinių užsiėmimų temų skaičius	11	10
Naujų edukacinių užsiėmimų temų skaičius	5	2
Surengtų renginių skaičius	10	17

33 pav. Muziejų lankytojų skaičius 2016 m. ir 2019 m. (tūkst. asm.)
Šaltinis: sudaryta autorių pagal Muziejų veiklos statistinių rodiklių sistemą⁹⁵

Remiantis, Marijampolės kraštotyros muziejaus 2019 m. veiklos ataskaita⁹⁶, 2019 m. Marijampolės muziejus surengė 17 renginių, sukūrė 2 naujus edukacinius užsiėmimus. Aptarnauta 12558 lankytojai, iš jų: 17119 ekspozicijų lankytojai:

- Kraštotyros muziejus – 5056;
- TA filialas – 1 647;
- V. Mykolaičio-Putino filialas – 416;
- 3 409 edukacinių užsiėmimų dalyvių (iš jų 1314 per „Kultūros paso“ programą);
- 2030 įvairių muziejaus renginių dalyviai;
- Pravestos 92 ekskursijos. Iš jų: Kraštotyros muziejuje 24, TA filiale – 30, 16 ekskursijų mieste, 4 ekskursijos Vytauto parke, 3 ekskursijos anglų kalba. V. Mykolaičio-Putino muziejuje 16 ekskursijų.

5.5. Jaunimas ir nevyriausybinių organizacijos

Jaunimas – tai žmonių grupė, kuri išgyvena pereinamąjį laikotarpį tarp vaikystės ir suaugusio žmogaus gyvenimo. Jei reikėtų apibrėžti konkrečiu amžiumi, įvairūs šaltiniai nurodo skirtingai. Pavyzdžiui, Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja jaunimą priskiria prie 15–24 metų amžiaus grupės, Jaunimo tarptautinio bendradarbiavimo agentūra, įgyvendinanti programą „Veiklus jaunimas“ nurodo, kad programa skirta 13–30 metų žmonėms, Lietuvos statistikos departamente jaunimo amžius apibrėžiamas 14–29 metai.

LSD duomenimis, šalyje 2020 m. pradžioje jaunimo skaičius siekė 495 592 asmenis (2016 m. šis skaičius buvo didesnis – 581 241 asmenys), Marijampolės savivaldybėje jaunimo skaičius siekė 9 843 asmenis (palyginti su 2016 m., skaičiaus pokytis siekė -16,9 proc.). Jaunimas Marijampolės savivaldybėje sudarė 18,3 proc. visų Marijampolės savivaldybės gyventojų (2020 m. pradžioje savivaldybės gyventojų skaičius siekė 53 772).

⁹⁵ <http://statistika.lrkmlt/muzieju-veiklos-statistika/pradzia/17>

⁹⁶ https://www.marijampolesmuziejus.lt/images/M_images/pdf/2019_veiklos_ataskaita.pdf

Nevyriausybines organizacijos

Nevyriausybine organizacija – tai nepriklausomi nuo valstybes ar savivaldybes instituciju ir pelno savo dalyviams neskirstantys privatiis juridiniai asmenys, kurie savo tikslu siekia pagal is esmes nustatyta vidaus tvarka ir kuriu nariais arba dalyviais tampama ne del istatymu reikalavimu arba kitu esminių objektyvių aplinkybių⁹⁷.

Nevyriausybinių organizacijų sektorius šiuolaikiniėje visuomenėje yra plačiai paplitęs. Šios organizacijos yra tarpinės tarp valstybinių institucijų bei privataus sektoriaus ir dažniausiai yra laikomos trečiojo sektoriaus atstovėmis. Būtent trečiasis sektorius aktyviai dalyvauja pilietinės visuomenės plėtroje, prisideda prie demokratijos stiprinimo valstybėje teikdamas viešiasias paslaugas, užtikrindamas socialinę gerovę šalyje. NVO veikia svarbi tokiose srityse, kaip švietimas, sveikatos apsauga, kultūra, aplinkosauga, socialinės paslaugos.

Marijampolės savivaldybėje veikia 65 nevyriausybines organizacijos:

- Jaunimo organizacijos, klubai – 12;
- Socialinės organizacijos – 6;
- Labdaros ir paramos fondai – 4;
- Pagalbą teikiančios organizacijos – 9;
- Sporto organizacijos – 23;
- Su kultūra susijusios organizacijos – 3;
- Tautinių bendruomenių organizacijos – 2;
- Kitos organizacijos – 6.

Tikslus NVO skaičius Lietuvoje nėra žinomas, NVO informacijos ir paramos centro duomenų bazėje prisiregistravusių NVO skaičius siekia 1669.

Tiek Marijampolės savivaldybė, tiek kitų miestų savivaldybės, tiek valstybinės institucijos kasmet skelbia konkursus NVO teikti projektų paraiškas. Vykdydamos projektus ir įsitraukdamos į projektinę veiklą, NVO siekia visuomenei naudingų tikslų, skatinamas įsitraukimas į valdžios priimamus sprendimus, stiprinamas NVO vaidmuo valstybėje.

NVO suvokiamos kaip visuomenės iniciatyvumo katalizatorius, kuris užima tarpinę grandį tarp valdžios ir žmonių, gali daryti įtaką valdžios priimamiems sprendimams bei kartu su valstybės pagalba užtikrinti gyventojų gerovę.

5.6.Socialinė aplinka

5.6.1. Sveikatos priežiūra

Sveikata – unikali vertybė, gamtos dovana žmogui. Sveikata yra visos tautos, valstybės turtas, kurį tinkamai prižiūradamas ir naudodamas žmogus kaupia socialines, kultūrinės vertybes, kuria visuomenės gerovę. Sveiki ir darbingi žmonės – šalies ekonomikos augimo ir tvaraus vystymosi garantas.

Lietuvos, kaip ir daugelio ES šalių, sveikatos politika formuojama vadovaujantis pagrindinėmis Pasaulio sveikatos organizacijos ir EK politinių dokumentų nuostatomis. Lietuvoje sveikatos politiką vykdo ir įgyvendina Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija, kuri yra

⁹⁷Pagal Nevyriausybinių organizacijų teisės institutą

atsakinga už standartų ir reikalavimų nustatymą, licencijų paslaugų teikėjams ir sveikatos priežiūros specialistams išdavimą, ilgalaikių investicijų tvirtinimą ir kt.

Sveikatos priežiūros paslaugos ir ištekliai

Lietuvos nacionalinės sveikatos sistemos įstaigos teikia asmens sveikatos priežiūros bei visuomenės sveikatos priežiūros paslaugas, vykdo farmacinę veiklą. Sistemos veiklos organizavimo lygiai:

- savivaldybių;
 - valstybės.
- Sveikatos priežiūros paslaugų lygiai:
- Pirminis lygis. Pirminės sveikatos priežiūros paslaugos prieinamos visiems Lietuvos gyventojams ir yra orientuotos į pacientų pagrindinių sveikatos problemų sprendimą. Pirminę asmens ir visuomenės sveikatos priežiūrą organizuoja savivaldos vykdomosios institucijos.
 - Antrinis bei tretinis lygis. Antrines ir tretines asmens sveikatos priežiūros paslaugas, kurios yra skirstomos į ambulatorines ir stacionarines, teikia savivaldybių, Sveikatos apsaugos ministerijai pavaldžios sveikatos priežiūros įstaigos.

Strateginiuose dokumentuose galima išskirti tris pagrindines kryptis, kuriomis turėtų būti plėtojamas sveikatos apsaugos sektorius. Pirmiausia, siekiama ugdyti sveikos gyvensenos kultūrą ir vykdyti ligų prevenciją. Antra, siekiama užtikrinti sveikatai palankią aplinką. Trečia, turi būti užtikrinama prieinama ir kokybiška sveikatos priežiūra.

Marijampolės savivaldybėje sveikatos priežiūros paslaugas teikia – VšĮ Marijampolės pirminės sveikatos priežiūros centras.

Sveikatos būklė

2018 m. pabaigoje prie Marijampolės pirminės sveikatos priežiūros centro buvo prisirašę 19 561 asmu. Prie įstaigos prisirašiusiųjų asmenų skaičius 2018 m., palyginti su 2017 m., sumažėjo 790 asmenų (-3,8 proc.). Iš 790 asmenų, 311 asmenų mirė ir 295 asmenys prisirašė prie kitų miestų gydymo įstaigų, o likusieji 184 asmenys prisirašė prie kitų savivaldybėje esančių gydymo įstaigų. Per ataskaitinius metus prie įstaigos naujų pacientų prisirašė 952 asmenys. 2018 m. prie gydytojų psichiatrų buvo prisirašę 42 504 asmenys. Prie įstaigos prisirašiusiųjų asmenų skaičius 2018 m., palyginti su 2017 m., padidėjo 0,8 proc.

EUROSTAT duomenimis, vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė⁹⁸ – pagrindinis rodiklis, reprezentuojantis gyventojų gyvenimo gerovę. Vidutinė gyvenimo trukmė Lietuvoje 2019 m. siekė: 71,53 – vyrams ir 81,04 – moterims. Lyginant su 2016 m., pailgėjo atitinkamai –2,04 ir 1,04 metais.

Higienos instituto duomenimis, 2019 m. Marijampolės savivaldybės gyventojų vidutinė gyvenimo trukmė buvo: 74,86 metai – vyrams ir 82,25 metai – moterims. Lyginant su 2016 m., pailgėjo atitinkamai – 3,81 ir 1,09 metais.

⁹⁸Pagal Lietuvos statistikos departamentą, *vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė* – tikimybinis rodiklis, rodantis, kiek vidutiniškai metų gyvens kiekvienas gimęs arba sulaukęs tam tikro amžiaus žmogus, jeigu visą būsimą tiriamos kartos gyvenimą mirtingumo lygis kiekvienoje gyventojų amžiaus grupėje nekis.

Lietuvos Respublika 81,04

Lietuvos Respublika 71,53

Marijampolės sav. 82,25

Marijampolės sav. 74,86

34 pav. Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė pagal gyventojų lytį šalyje ir savivaldybėje 2019 m.
Šaltinis: sudaryta autorių pagal HI duomenis

Pastebimas prisirašiusių draustų gyventojų mažėjimas (per 2017 metus prisirašiusių draustų pacientų sumažėjo 197 pacientais arba 6,5 proc.), kuris susijęs su senėjančia gyventojų populiacija, mirtingumu, socialinio draudimo netekimu bei išvykimu į užsienį ar kitus Lietuvos miestus. Per ataskaitinius metus mirė 67 įstaigos pacientai. 2017 m. duomenimis prie įstaigos prisirašę, bet nedrausti privalomuoju sveikatos draudimu – 319 gyventojų. Didžiausią dalį 34,5 proc. visų pacientų sudaro darbingi 18-49 metų asmenys, 27,8 proc. 50-65 metų asmenys, vyresni kaip 65 metų amžiaus – 26,9 proc. Mažiausią dalį – 10,8 proc. tarp visų sudaro vaikai.

Sveiko gyvenimo trukmė

Sveiko gyvenimo trukmė – rodiklis, kuriuo nustatoma, ar ilgesnė tikėtina gyvenimo trukmė yra susijusi su ilgiau trunkančia gera (sergamumo mažėjimas) ar bloga (sergamumo didėjimas) žmogaus sveikata. Teigiami rodiklio pokyčiai sietini su sveikatos paslaugų prieinamumo ir kokybės pagerėjimu, aktyviu ir efektyviu prevencinių programų vykdymu, gyventojų sveikos gyvensenos įpročiais. Šiuo metu rodiklis nagrinėjamas tik šalies ribose. 2018 m. vyrų sveiko gyvenimo trukmė siekė 56,3 m. ir buvo 2,2 m. ilgesnė nei 2015 m. Moterų vidutinė tikėtina sveiko gyvenimo trukmė 2018 m. siekė 59,1 m. ir 2015–2018 m. laikotarpiu nežymiai padidėjo (0,3 m.).

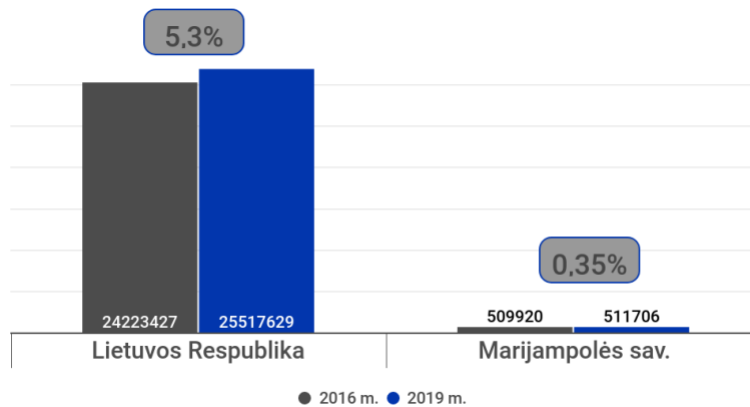
Išvengiamas mirtingumas

Išvengiamo mirtingumo⁹⁹ rodiklis netiesiogiai parodo sveikatos priežiūros sistemos efektyvumą ir kokybę, vadovaujantis duomenimis apie išvengiamą mirtingumą, galima spręsti apie sveikatos priežiūros ir sveikatos politikos įtaką gyventojų sveikatai bei numatyti naujas veiksmų kryptis. Išvengiamo mirtingumo rodiklis savivaldybėse pradėtas analizuoti nuo 2015 m. 2019 m. Marijampolės savivaldybėje buvo galima išvengti 25,7 proc. visų mirčių.¹⁰⁰

2019 m. Marijampolės savivaldybėje apsilankymų pas gydytojus skaičius siekė 511 706, o 2016 m. šis skaičius buvo mažesnis – 509 920. Taigi, pastebimas apsilankymų pas gydytojus skaičiaus augimas.

⁹⁹Išvengiamas mirtingumas – mirusiųjų nuo ligų ar būklių, kurių galima išvengti taikant žinomas efektyvias prevencijos ir (ar) diagnostikos priemones ir (ar) gydymo priemones, dalis procentais nuo visų gyventojų mirčių (Higienos institutas).

¹⁰⁰<https://hi.lt/lt/visuomenes-sveikatos-bukle-lietuvas-savivaldybese.html>

35 pav. Apsilankymų pas gydytojus skaičius 2016 m. ir 2019 m. (vnt.) bei jo kitimo dinamika 2016–2019 m. (proc.)

Šaltinis: sudaryta autorių pagal HI duomenis

Sergamumo¹⁰¹ rodiklis padeda įvertinti gyventojų sveikatą, leidžia prognozuoti ir inicijuoti pokyčius sveikatos apsaugos srityje.

Vadovaujantis Higienos instituto duomenimis, 2019 m. užregistruotų susirgimų skaičius (tenkantis tūkstančiui gyv.) Marijampolės savivaldybėje – 862,38. Lietuvos Respublikos rodiklis – 815,59.

Mirusiųjų skaičius, tenkantis 100 000-iui gyventojų krito 7,37 proc.: nuo 1 346,8 (2016 m.) iki 1 247,89 (2019 m.). Lietuvos Respublikoje mirusiųjų skaičius, tenkantis 100 000-iui gyventojų taip pat mažėjo 4,40 proc.: nuo 1433,15 iki 1370,05.

5.6.2. Socialinė apsauga

Socialinė apsauga – tai socialinių, ekonominių, organizacinių priemonių sistema, teikianti gyvenimui reikalingas lėšas ir paslaugas gyventojams, kurie įstatymų nustatytais atvejais dėl senatvės, negalios, mirties, ligos, motinystės (tėvystės), nedarbo ir kitų aplinkybių praranda savarankiškumą, pajamas ir negali pakankamai savimi pasirūpinti.

Socialinių paslaugų gavėjai. Socialinių paslaugų poreikį turi įvairios Marijampolės savivaldybės teritorijoje gyvenančių žmonių grupės: senyvo amžiaus asmenys¹⁰²; asmenys, turintys negalią¹⁰³; asmenys, turintys sunkią negalią¹⁰⁴; asmenys (šeimos), patiriantys socialinę

¹⁰¹Pagal Higienos institutą, *sergamumas* – pernustatytą laikotarpį užregistruotų visų ligos atvejų (naujų ir kartotinių), dėl kurių žmonės kreipėsi į sveikatos priežiūros įstaigas, ir tų metų vidutinio gyventojų skaičiaus santykis. Jis reiškia populiacijos suminį sergamumą visomis ligomis.

¹⁰²Pagal Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymą, *senyvo amžiaus asmuo* – sukakęs senatvės pensijos amžiu asmuo, kuris dėl amžiaus iš dalies ar visiškai yra netekęs gebėjimų savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime (pirmasis skirsnis, bendrosios nuostatos, 2 straipsnis).

¹⁰³Pagal Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymą, skiriamas *suaugęs asmuo su negalia* ir *vaikas su negalia*. *Suaugęs asmuo su negalia* – darbingo amžiaus asmuo, kuris dėl neįgalumo yra iš dalies ar visiškai netekęs gebėjimų savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime. *Vaikas su negalia* – vaikas iki 18 metų, kuris dėl neįgalumo yra iš dalies ar visiškai neįgijęs jo amžių atitinkančio savarankiškumo ir kurio galimybės ugdytis bei dalyvauti visuomenės gyvenime yra ribotos (pirmasis skirsnis, bendrosios nuostatos, 2 straipsnis).

¹⁰⁴Pagal Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymą, *asmuo su sunkia negalia*: 1) *vaikas su sunkianegalia* – asmuo, kuriam pagal šį įstatymą nustatytas visiško nesavarankiškumo lygis ir pagal Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymą pripažintas sunkaus neįgalumo lygis; 2) *suaugęs asmuo su sunkia negalia* – asmuo, kuriam pagal šį įstatymą nustatytas visiško nesavarankiškumo lygis ir kuris pagal Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymą yra pripažintas nedarbingu; 3) *senatvės pensijos sukakęs asmuo su sunkia negalia* – sukakęs senatvės pensijos amžiu asmuo, kuriam pagal šį įstatymą nustatytas visiško nesavarankiškumo lygis (pirmasis skirsnis, bendrosios nuostatos, 2 straipsnis).

riziką¹⁰⁵, ir socialinės rizikos šeimose augantys vaikai¹⁰⁶; vaikai, likę be tėvų globos; kiti asmenys, turintys socialinių problemų. Pagal Marijampolės savivaldybės 2020 m. socialinių paslaugų planą¹⁰⁷, socialinių paslaugų gavėjų tikslinės grupės yra:

- Pensinio amžiaus gyventojai. Statistikos departamento duomenimis, Marijampolės savivaldybėje 2018 m. senyvo amžiaus žmonių buvo 11 776, tai sudarė 21,57 procento visų savivaldybės gyventojų, 2019 m. – Marijampolės savivaldybėje gyveno 11900 pensinio amžiaus gyventojų, tai sudaro 22 proc. visų savivaldybės gyventojų. Visuomenei senstant, poreikis socialinėms paslaugoms auga. Senyvo amžiaus asmenims dažniausiai reikalingos tokios socialinės paslaugos kaip: pagalba į namus, dienos socialinė globa asmens namuose ir socialinės globos paslaugos institucijoje, sociokultūrinės paslaugos.
- Asmenys su negalia. Neįgaliems asmenims didžiausias poreikis yra pagalbos į namus, dienos socialinės globos paslaugų asmens namuose ar institucijoje. Tai kompleksinės paslaugos, padedančios stiprinti asmens savarankiškumą, dalyvauti visuomenės gyvenime ir užtikrinti svarbiausių asmens poreikių tenkinimą. Suaugusių asmenų, kuriems nustatytas 0-55 proc. darbingumo lygis, skaičius kinta nežymiai mažėjimo linkme. Tuo tarpu neįgalių vaikų skaičius auga (2019 m. 12 vaikų daugiau nei 2018 m.). Tai rodo didėjančią ir socialinių paslaugų poreikį šiai gyventojų grupei.
- Socialinių įgūdžių stoka, negebėjimas tinkamai pasirūpinti vaikais. Per 2019 m. sumažėjo globojamų vaikų skaičius. 2019 m. pabaigoje 85 vaikams buvo nustatyta globa (rūpyba), iš jų 54 vaikai augo globėjų šeimose, 26 – socialinės globos institucijose, 5 – budinčių globotojų (globėjų, nesusijusių giminystės ryšiais) šeimose.
- Alkoholio, narkotinių, psichotropinių ir kitų medžiagų vartojimas, benamystė smurtas. Socialinėmis paslaugomis (socialinių įgūdžių ugdymas, intensyvi krizių įveikimo pagalba, psichosocialinė pagalba, apgyvendinimas krizių centre, pagalba smurtautojams bei smurto aukoms, laikinas apgyvendinimas ir kitos) siekiama sumažinti neigiamas socialinių problemų pasekmes ir užtikrinti būtiniausias paslaugas. Šiai klientų grupei paslaugas teikia Marijampolės apskrities Moters veiklos centras, Marijampolės apskrities vyrų krizių centras, SAMARIJA Gailestingumo namai, VšĮ „Alfa centras“, Marijampolės socialinės pagalbos centras.
- Nedarbas. Užimtumo tarnybos duomenimis, 2019 m. pabaigoje Marijampolės savivaldybėje buvo 2,6 tūkstančio registruotų bedarbių, 2018 m. – 2,7 tūkstančio. Nedarbo lygis Marijampolės savivaldybėje siekė 7,8 proc., atitinkamai Lietuvoje 8,7 proc. Nors bedarbių skaičius savivaldybėje mažėja, nedarbas išlieka svarbia priežastimi kreiptis socialinių paslaugų (aprūpinimo drabužiais, avalyne ir kitais būtiniaisiais daiktais, nemokamo maitinimo valgyklose ir pan.).

¹⁰⁵Pagal Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymą, *socialinės rizikos šeima* – šeima, kurioje auga vaikų iki 18 metų ir kurioje bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams ir todėl iškyla pavojus vaikų fiziniams, protiniams, dvasiniams, doroviniams vystymuisi bei saugumui. Socialinės rizikos šeimai priskiriama ir šeima, kurios vaikui įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta laikinoji globa (rūpyba) (pirmasis skirsnis, bendrosios nuostatos, 2 straipsnis).

¹⁰⁶Pagal Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymą, *socialinės rizikos vaikas* – vaikas iki 18 metų, kuris vaikatauja, elgetauja, nelanko mokyklos ar turi elgesio problemų mokykloje, piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, yra įsitraukęs ar linkęs įsitraukti į nusikalstamą veiklą, yra patyręs ar kuriam kyla pavojus patirti psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, smurtą šeimoje ir dėl šių priežasčių jo galimybės ugdytis ir dalyvauti visuomenės gyvenime yra ribotos (pirmasis skirsnis, bendrosios nuostatos, 2 straipsnis).

¹⁰⁷<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f40c966258d711eaac56fe40072e018?ifwid=191fum841c>

Savivaldybės socialinių paslaugų įstaigose	Socialinių darbuotojų (etatų) skaičius,	Socialinių darbuotojų padėjėjų (etatų) skaičius
biudžetinėse	44,25	120,25
viešosiose	7,75	3
Savivaldybės administracijoje	7	-
Iš viso	59	123,25

15 lentelė. Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų skaičius Marijampolės savivaldybėje 2019 m.

Socialinių darbuotojų etatų skaičius priklauso nuo asmenų, pageidaujančių gauti socialines paslaugas, skaičiaus, teikiamų paslaugų masto ir įvairovės. Reguliariai yra vertinama situacija, nepatenkinto paslaugų poreikio priežastys ir ieškoma sprendimo būdų. Netenkinant pagalbos į namus ir dienos socialinės globos asmens namuose paslaugų poreikio, buvo priimtas sprendimas didinti etatų skaičių Marijampolės socialinės pagalbos centre, papildomai įsteigti 7 etatai minėtoms paslaugoms teikti. Siekiant užtikrinti gyventojams galimybę kreiptis dėl socialinių paslaugų kuo arčiau gyvenamosios vietos, aktyvesnį ir operatyvesnį reagavimą į socialinių sunkumų patiriančių asmenų prašymus, greitesnį problemų identifikavimą, seniūnijose įsteigti socialinių darbuotojų etatai. 2019 m. 7 seniūnijose dirbo socialiniai darbuotojai, planuojama, kad 2020 m. socialiniai darbuotojai dirbs visose 9 seniūnijose.

10 tūkst. savivaldybės gyventojų tenka 10,91 socialiniai darbuotojai ir 22,79 socialinių darbuotojų padėjėjų, dirbančių savivaldybės socialinių paslaugų įstaigose. Socialinių paslaugų poreikio patenkinimo procentas (asmenų (šeimų), kuriems patenkintas socialinių paslaugų poreikis, santykis su asmenų (šeimų) skaičiumi, kuriems įvertintas socialinių paslaugų poreikis) 89,2 proc.

Vaiko ir šeimos gerovė

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje apibrėžta, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas, valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę. Neabejotina, kad norint užtikrinti vaiko bei šeimos gerovę, valstybė turi turėti efektyvią šeimos politiką, metodus, priemones bei išteklius šiai gerovei sukurti.

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 4 straipsnis nurodo, kad valstybė pirmiausia skiria visus turimus išteklius, kad užtikrintų šalyje augančių vaikų gerovę, jų laimingą ir sveiką vaikystę vaikams palankioje aplinkoje.

2017 m. rugsėjo 28 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė *Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą*, kuriuo siekiama pertvarkyti vaiko teisių apsaugos sistemą.

2018 m. liepos 1 d. įsigaliojo nauja, vaikų interesus labiau apsauganti vaiko teisių apsaugos sistema. Ji įsigaliojo siekiant sukurti nepertraukiamai veikiančią vaiko teisių apsaugos sistemą, kuri užtikrintų vienodos praktikos, apsaugant ir ginant vaiko teises ir teisėtus interesus, formavimąsi ir taikymą valstybėje, savalaikį reagavimą į vaiko teisių pažeidimus ir operatyvų sprendimų priėmimą. Šios pertvarkos esmė – sukurti bendrą ir aiškią sistemą, kuri padėtų greitai ir profesionaliai reaguoti į pranešimus apie vaikų nepriežiūrą, smurtą, kryptingai dirbti su šeimomis, kuriose kyla problemos ar krizės, stiprinti globėjų paiešką ir pagalbą jiems, sukurti vienodą,

atpažįstamą, draugišką vaikui tarnybos aplinką, ugdyti ir didinti visuomenės nepakantumą vaiko teisių pažeidimams¹⁰⁸.

Nuo 2018 m. liepos 1 d. vaiko teisių apsaugos sistemos pertvarkos esminiai pokyčiai yra:

- Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai pavaldūs visi Lietuvos savivaldybių Vaiko teisių apsaugos skyriai, kurie dirba pagal vienodus standartus;
- Visą parą, švenčių ir poilsio dienomis veikiantis vaiko teisių apsaugos užtikrinimas;
- Nedelsiant reaguojama į visus raštu, žodžiu ar kitokiomis priemonėmis gautus vaiko teisių pažeidimus; pradedamas nagrinėti galimas vaiko teisių pažeidimo atvejis;
- Visi vaiko teisių apsaugos specialistai vadovaujasi viena grėsmės vaikui lygio nustatymo tvarka;
- Vaiko teisių apsaugą garantuoti padeda atvejo vadybininkai;
- Užtikrinamas psichologų dalyvavimas mažamečių (iki 14 m.) nukentėjusiųjų ar liudytojų apklausose;
- Skiriamas didesnis dėmesys vaiko teisių pažeidimų prevencijai;
- Užtikrinamas vaiko globos (rūpybos) ir įvaikinimo organizavimas;
- Keliami aukštesni tarnyboje dirbančių specialistų kvalifikacijos reikalavimai;
- Asmenys, kurių darbas ar veikla susiję su vaikais, turintys įtarimų ar informacijos apie galimą vaiko teisių pažeidimą, privalo apie tai pranešti vaiko teisių apsaugos specialistams, policijai.

2019 m. Marijampolės savivaldybėje per 2019 m. ženkliai (-36,5 proc.) sumažėjo socialinės pašalpos gavėjų skaičius, būsto šildymo išlaidų ir išlaidų vandeniui kompensacijų gavėjų skaičius sumažėjo – -35,0 proc. (36 pav.). Socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus mažėjimą lėmė glaudus tarp institucinis bendradarbiavimas, sprendžiant socialinės apsaugos problemas, aktyvus vietos bendruomenės dalyvavimas, nedarbo lygio mažėjimas ir kitos priežastys. Mažėjant socialinių pašalpų gavėjų skaičiui, mažėjo ir išlaidos pašalpoms.

Marijampolės sav.	Gyventojų skaičius	Socialinė pašalpa		Būsto šildymo išlaidų ir išlaidų vandeniui kompensacijos	
		gavėjų skaičius savivaldybėje vidutiniškai per vieną 2017 ir 2019 m. mėnesį, žm.	gavėjų skaičiaus dalis nuo gyventojų skaičiaus, %	gavėjų skaičius savivaldybėje vidutiniškai per vieną 2016 ir 2019 m. mėnesį, žm.	gavėjų skaičiaus dalis nuo gyventojų skaičiaus, %
2017 m.	55794	960	1,72	3038	5,45
2019 m.	54097	610	1,13	1974	3,65

36 pav. Socialinės pašalpos ir kompensacijų gavėjų skaičius Marijampolės savivaldybėje 2017 ir 2019 metais

Šaltinis: sudaryta autorių pagal LR SADM duomenis¹⁰⁹

¹⁰⁸Pagal Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos interneto puslapyje pateiktą informaciją

¹⁰⁹<https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/socialine-parama-seimoms-ir-vaikams/statistika>

5.7. Aplinkos apsauga

5.7.1. Aplinkos apsauga

Lietuvos aplinkos apsaugos agentūros duomenimis, 2019 m. Marijampolės savivaldybėje veikė 18 taršių įmonių.¹¹⁰ Marijampolės savivaldybės teritorijoje pagrindiniai *stacionarūs taršos šaltiniai*¹¹¹ yra įmonės, kurioms išduotas taršos integruotos prevencijos kontrolės (TIPK) leidimas (su aplinkos oro taršos valdymu).

2019 m. iš stacionarių taršos šaltinių išmestų *teršalų*¹¹² kiekis Marijampolės savivaldybėje siekė 891,68 t/metus ir buvo -4,26 proc. mažesnis nei 2016 m. (931,34 t/metus; taršių įmonių skaičius - 17). Iš stacionarių taršos šaltinių išmestų teršalų kiekis, tenkantis vienam gyventojui, Marijampolės savivaldybėje 2019 m. siekė 16,49 kg.

37 pav. Išmestų teršalų kiekis, tenkantis vienam gyventojui, 2019 m. (kg/m.)

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Aplinkos apsaugos agentūros duomenis¹¹³

Didžiąją dalį (72,85 proc.) bendros išmestų teršalų sudėties Marijampolės savivaldybėje 2019 m. sudarė anglies monoksidas, 12,97 proc. – azoto oksidai. Tokia teršalų sudėtis Marijampolės savivaldybėje yra panaši į šalies ir kitų nagrinėjamų savivaldybių stacionarių taršos šaltinių išmestų teršalų sudėties santykį.

5.7.2. Atliekų tvarkymas

Marijampolės regioninėje komunalinių atliekų tvarkymo sistemoje ir ją papildančiose sistemose komunalinės atliekos surenkamos naudojant individualius ir bendrojo naudojimo mišrių komunalinių atliekų konteinerius, bendro naudojimo antrinių žaliavų konteinerius, individualius

¹¹⁰ <https://oras.gamta.lt/cms/index?rubricId=91e32574-8fa1-473e-b478-2d726cff16ed>

¹¹¹ Pagal Lietuvos Respublikos aplinkos oro apsaugos įstatymą, *stacionarus taršos šaltinis* – taršos šaltinis, esantis nekintamoje buvimo vietoje. *Taršos šaltinis* – įrenginys, iš kurio teršalai patenka į aplinkos orą (pirmasis skirsnis, bendrosios nuostatos, 2 straipsnis).

¹¹² Pagal Lietuvos Respublikos aplinkos oro apsaugos įstatymą, *teršalai* – medžiaga arba medžiagų mišinys, kuris dėl žmonių veiklos patenka į aplinkos orą ir, veikdamas atskirai ar su atmosferos komponentais, gali pakenkti žmonių sveikatai ir aplinkai arba turtui (pirmasis skirsnis, bendrosios nuostatos, 2 straipsnis).

¹¹³ <http://oras.gamta.lt/cms/index?rubricId=91e32574-8fa1-473e-b478-2d726cff16ed>

pakuočių, stiklo atliekų konteinerius, 5 didelių gabaritų atliekų surinkimo aikšteles, 5 žaliųjų atliekų kompostavimo aikšteles, regioninėje sistemoje veikiančių atliekų tvarkytojų vykdomų periodinių apvažiavimų būdu, papildančių sistemų taikomomis priemonėmis (spec. konteineriai, dėžės ir pan.), papildančių sistemų surinkimo operatorių neperiodinių apvažiavimų būdu.

Marijampolės regioninėje komunalinių atliekų tvarkymo sistemoje susidariusios komunalinės atliekos skirstomos į šiuos srautus:

- žaliosios atliekos;
- pakuočių atliekos ir kitos antrinės žaliavos;
- elektros ir elektroninės įrangos atliekos;
- pavojingos buities atliekos;
- didžiosios ir kitos komunalinės atliekos (pvz., naudotos padangos, statybos ir griovimo atliekos, kt.);
- po pirminio rūšiavimo likusios mišrios komunalinės atliekos.

Marijampolės regioninėje atliekų tvarkymo sistemoje taip pertvarkomos ir gamybinės atliekos.

2019 metais Marijampolės savivaldybėje susidarė ir buvo sutvarkyta 28011,76 t komunalinių ir gamybinių atliekų. Iš viso sąvartyne pašalinta 7148,82 t atliekų, iš jų:

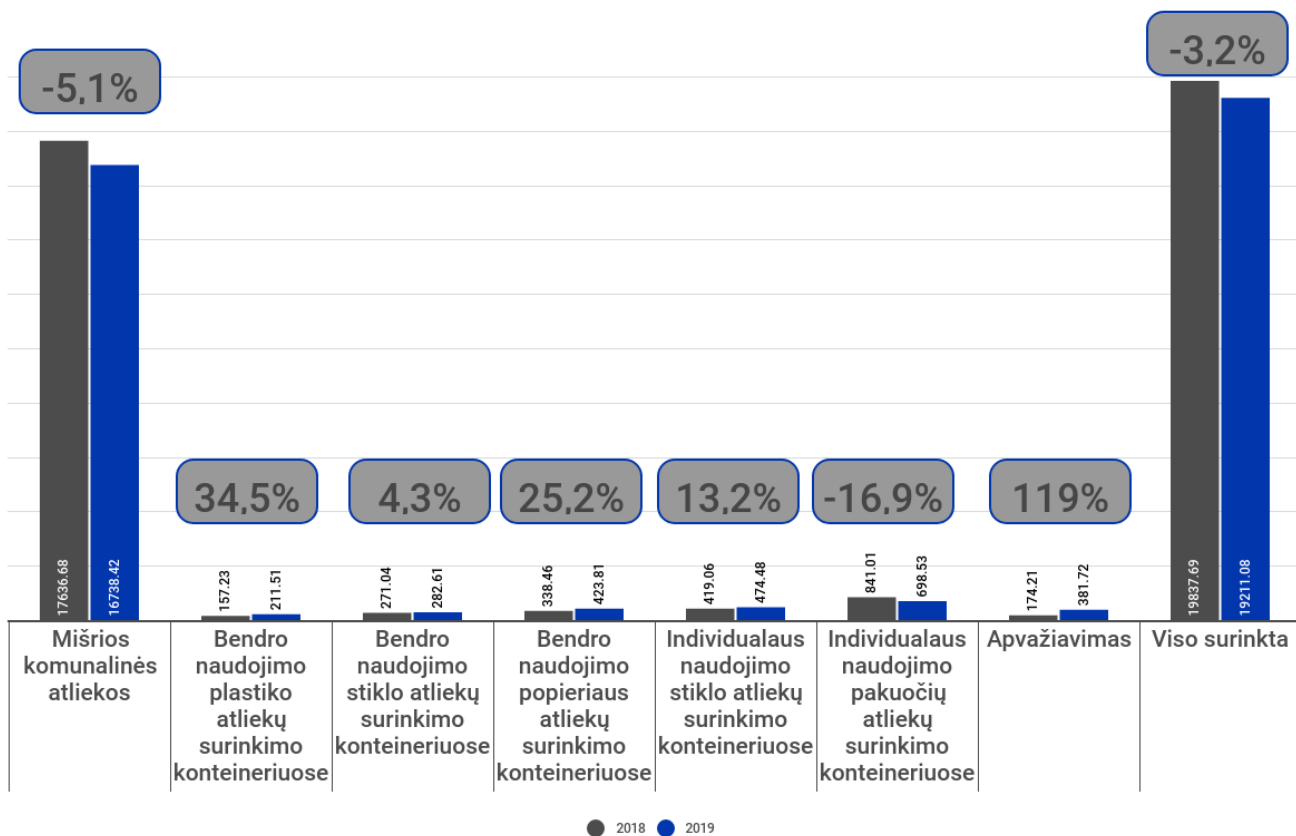
- komunalinės atliekos – 4984,27 t;
- gamybinės atliekos – 2164,55 t.

16 lentelėje pateikiamos 2019 metais Marijampolės savivaldybėje susidariusios, perdirbtos ar kitaip panaudotos atliekos.

16 lentelė. Marijampolės savivaldybėje susidariusios, perdirbtos atliekos 2019 m.

Savivaldybė	Viso surinkta atliekų (komunalinės ir gamybinės), t	Deponuota sąvartyne (komunalinės ir gamybinės atliekos), t	Viso surinkta komunalinių atliekų, t	Perdirbta/panaudota/sukompostuota/sudeginta komunalinių atliekų, t	Deponuota sąvartyne (komunalinės atliekos), t	Laikiniai sandėliuojamos tinkamos energijai gauti komunalinės atliekos, t
Marijampolės sav.	28011,76	7148,82	24177,13	17865,37	4984,27	1327,49

38 pav. pateikti 2018–2019 metais atliekų surinkimo operatoriaus surinktų komunalinių atliekų duomenys.

38 pav. Atliekų surinkimo operatoriaus surinktų komunalinių atliekų kiekiai 2018-2019 metais, t ir pokytis (proc.)

Šaltinis: UAB Marijampolės apskrities atliekų tvarkymo centro duomenys¹¹⁴

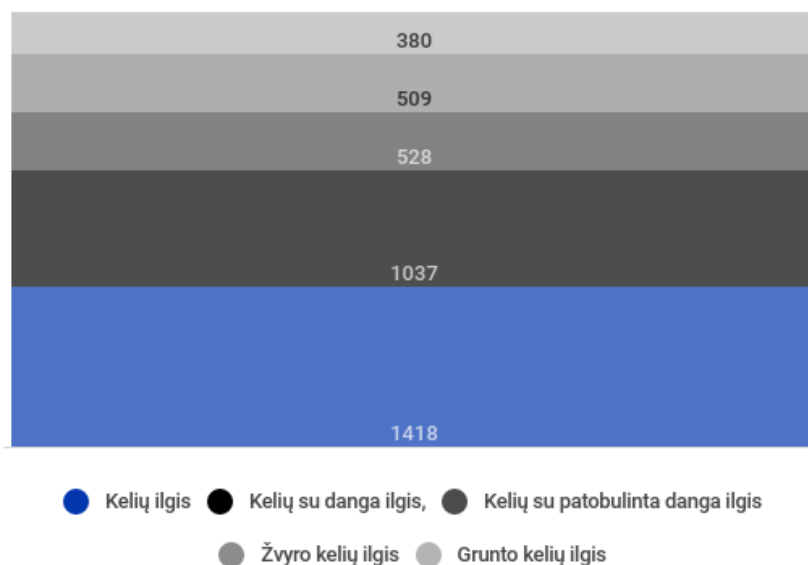
5.8. Infrastruktūra

5.8.1. Transportas ir susisiekimas

Vienas reikšmingiausių susisiekimo infrastruktūros būklės vertinimo rodiklių – esamas gatvių tinklas ir jo kokybė.

Marijampolės savivaldybės gatvių būklė yra gana kokybiška – 37,2 proc. visų kelių turi patobulintą dangą, t.y. 528 km kelių. 2016-2019 m. laikotarpiu kelių su patobulinta dangą ilgis Marijampolės savivaldybėje padidėjo–6,7 proc. Ateinančiu periodu Marijampolės savivaldybė, gerindama investicinę ir gyvenamąją aplinką, turėtų ir toliau gerinti gatvių būklę.

¹¹⁴https://sakiai.lt/bylos/Dokumentai/imones/2019_m.%20uab%20maatc%20metinis%20prane%c5%a1imas.pdf

39 pav. Gatvių pasiskirstymas pagal dangas 2019 m. (proc.)

Šaltinis: sudaryta autorių pagal LSD duomenis

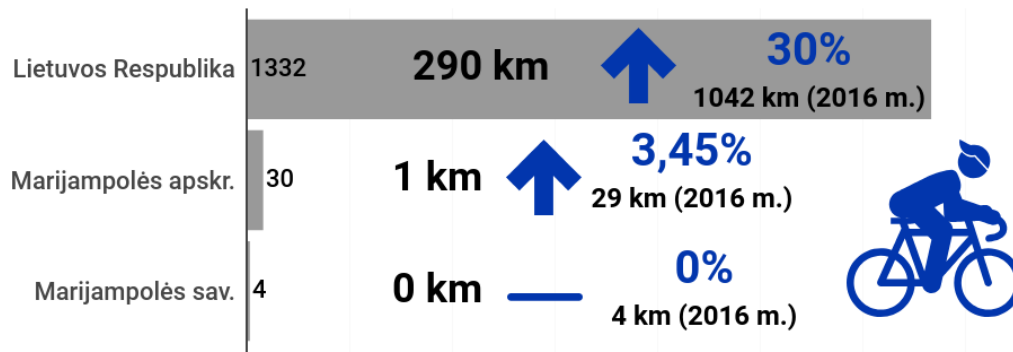
Susisiekimo infrastruktūros išvystymą reprezentuoja gatvių tankio rodiklis. 2019 m. pabaigoje Marijampolės savivaldybėje gatvių tankis buvo lygus – 6 km/km², Lietuvos Respublikoje – 4 km/km².

2019 m. vasario 29 d. Marijampolės savivaldybės tarybos sprendimu Nr. 1-36 buvo patvirtintas Darnaus judumo Marijampolės mieste planas¹¹⁵, kurio pagrindinė vizija – Marijampolė – modernus, aktyvus, žalias ir aplinkai draugiškas miestas, kuriame paprasta ir saugu judėti visiems. Plane numatytus miestui naudingus ir ekonomiškai pagrįstus sprendinius, pasinaudojant ES ir kitais finansiniais instrumentais, planuojama įgyvendinti iki 2030-ųjų metų.

Dalis sprendinių bus įgyvendinti įgyvendinant projektą „Darnaus judumo priemonių diegimas Marijampolės mieste“. Pagrindinis projekto tikslas – pritaikant viešąją infrastruktūrą, užtikrinti efektyvesnes, ekologiškesnes ir patogesnes judumo galimybes Marijampolės mieste. Siekiama modernizuoti viešosios susisiekimo infrastruktūros objektus, pritaikant juos patogesniau naudojimui, skatinti gyventojus keisti keliavimo mieste įpročius. Šio projekto metu Marijampolės mieste bus įdiegta elektroninio bilieto sistema, informacinės švieslentės autobusų stotelėse, viešoji transporto infrastruktūra bus pagerinta bei pritaikyta specialiųjų poreikių turintiems žmonėms, mieste atsiras dviračių saugyklos.

2019 m. pabaigoje bendras dviračių takų ilgis Marijampolės savivaldybėje siekė 4 km ir sudarė 13,3 proc. apskrities dviračių takų ilgio.

¹¹⁵https://sumin.lrv.lt/uploads/sumin/documents/files/Tarybos_sprendimu_1-36_patvirtintas_Darnaus_judumo_planas.pdf

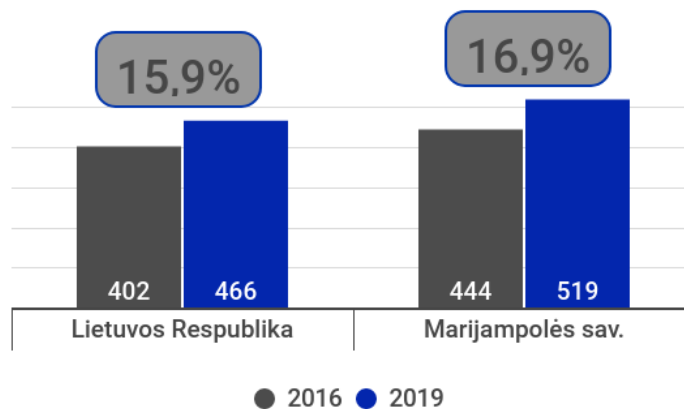

40 pav. Dviračių takų ilgis 2019 m. (km) ir jų kitimo dinamika 2016–2019 m. (proc.)
 Šaltinis: sudaryta autorių pagal LSD duomenis

2016–2019 m. laikotarpiu dviračių takų tinklo plėtra nebuvo vykdoma ir Marijampolės savivaldybės dviračių takų plėtra atsiliko nuo šalies ir apskrities rodiklių kitimo tendencijų.

Marijampolės savivaldybėje įregistruotų lengvųjų automobilių skaičius kasmet didėjo. Tai rodo ne tik gerėjančią gyventojų ekonominę ir socialinę aplinką, bet ir, priešingai, skelbia žinutę apie kylančią grėsmę saugesnei aplinkai, taupesniam ir atsakingesniam vartojimui. Automobilių skaičiaus augimas taip pat rodo, kad dabartinė savivaldybės plėtra skatina automobilizaciją, o ne tvarų judumą.

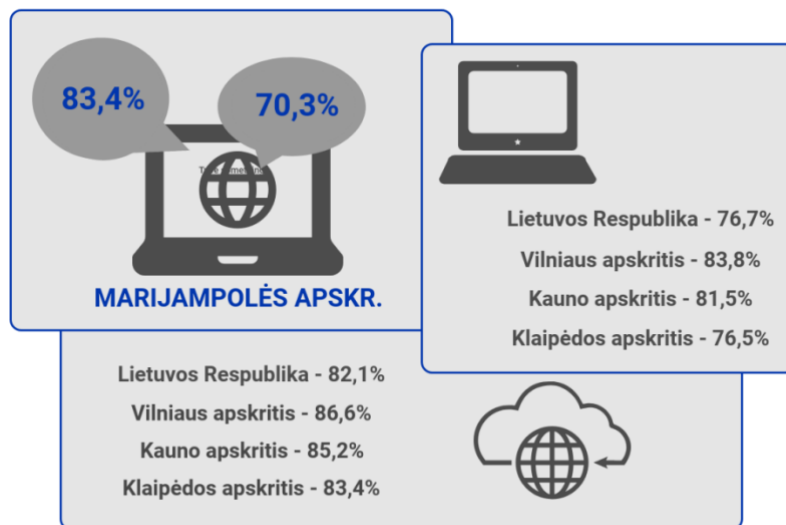
2019 m. pabaigoje Marijampolės savivaldybėje buvo įregistruoti 27 912 lengvieji automobiliai, tai sudarė 38,5 proc. visų apskrityje registruotų automobilių. 2019 m. pabaigoje tūkstančiui gyventojų tenkantis lengvųjų automobilių skaičius Marijampolės savivaldybėje siekė 519 lengvųjų automobilių, ir rodiklis yra augančios tendencijos – 2016-2019 m. laikotarpiu išaugo 16,6 proc.

41 pav. Lengvųjų automobilių skaičius, tenkantis tūkstančiui gyventojų, 2016 m. ir 2019 m. (vnt.) ir rodiklio dinamika 2016-2019 m. (proc.)
 Šaltinis: sudaryta autorių pagal LSD duomenis

5.8.2. IT plėtra

Informacinės technologijos, interneto naudojimas ir e. paslaugos. Sparti informacinių technologijų plėtra ir interneto naudojimo pažanga įgalina viešąsias paslaugas teikiančias įstaigas, taip pat ir savivaldybių administracijas, greičiau pritaikyti inovatyvius sprendimus savo veikloje bei didinti elektroninėje erdvėje teikiamų paslaugų apimtį.

42. pav. Namų ūkių, turinčių asmeninį kompiuterį ir interneto prieigą, dalis 2018 m. (proc.)
Šaltinis: sudaryta autorių pagal LSD duomenis

Namų ūkių, turinčių asmeninį kompiuterį ir interneto prieigą, duomenis LSD pateikia apskričių lygiu. 2020 m. 70,3 proc. Marijampolės apskrities gyventojų turėjo asmeninį kompiuterį ir pagal šį rodiklį atsiliko nuo šalies vidurkio (76,7 proc.) bei atsiliko ir nuo kitų didžiųjų apskričių. Marijampolės apskrities gyventojai gerai atrodė interneto vartojimo aktyvumu – 83,4 proc. jų turėjo prieigą prie interneto (per kompiuterį, telefoną, planšetę). Šis rodiklis buvo 1,3 proc. p. didesnis nei šalyje bei lygus Klaipėdos apskrities rodikliui.

2016–2020 m. laikotarpiu visoje šalyje asmeninį kompiuterį ir interneto prieigą turinčių namų ūkių skaičius augo (atitinkamai 6,2 proc. p. ir 11,9 proc. p.). Taigi, reaguodama į augantį naudojimąsi internetu, MSA sistemingai atnaujina kompiuterinę bazę, programinę įrangą bei kitus informacinius išteklius, taip ne tik tobulinama viešąjį valdymą, gerindama teikiamų paslaugų prieinamumą, bet ir formuodama teigiamą savivaldybės įvaizdį. Plečiantis interneto ir kitų elektroninių paslaugų tinklų, ypač mobiliųjų technologijų, prieinamumui ir naudojimui, MSA paslaugas turėtų perkelti į elektroninę erdvę, diegti e. demokratijos¹¹⁶ plėtrą skatinančius įrankius, užtikrinančius galimybę verslo procesus perkelti į elektroninę erdvę ir pan. E. paslaugos yra sąlyginai nauja technologinės aplinkos progreso paskatinta inovacija, pasireiškianti tiek viešojo

¹¹⁶ Lietuvoje vieningo e. demokratijos apibrėžimo nėra. E. demokratija apibrėžiama platesniu terminu e. valdžia. Anot Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, e. valdžia yra valstybės ir savivaldos institucijų reguliuojamas visuomenės santykių plėtros būdas, kurio tikslas – didinti vykdomosios valdžios sprendimų priėmimo skaidrumą, kokybiškiau ir efektyviau teikti visuomenei, verslo subjektams ir institucijoms viešąsias paslaugas ir informaciją, naudoti tam tikras informacinių technologijų teikiamas galimybes.

valdymo, tiek verslo erdvėse, kurios, plečiantis interneto ir kitų elektroninių paslaugų tinklui, ypač mobiliųjų technologijų prieinamumui ir naudojimui, sparčiai populiarėja.

Anksčiau įvardinti faktoriai galėtų lemti gerėjantį Marijampolės savivaldybės teikiamų e. paslaugų prieinamumą bei aktyvėjantį naudojimąsi jomis. Marijampolės savivaldybėje fiziniai ir juridiniai asmenys įvairias paslaugas interneto pagalba galėtų gauti prisijungę prie elektroninių valdžios vartų, kurie būtų pasiekiami adresu www.epaslaugos.lt. Portale būtų galima rasti informaciją ir nuorodas į visas svarbiausias Lietuvoje teikiamas viešąsias ir administracines e. paslaugas. Dalį jų būtų galima užsisakyti pačiame portale, o jei paslauga užsakoma tik jos teikėjo tinklapyje, į jį vartotojas būtų nukreipiamas automatiškai. Gyventojai ir verslas portale Marijampolės savivaldybės administracijai galėtų pateikti prašymus: lengvatoms, pažymoms, licencijoms, leidimams ir panašiai.

Apibendrinimas

Santykinais vangį gyventojams aktualiausių savivaldos funkcijai priskirtų viešųjų paslaugų plėtra (ne tik kiekybinė, bet ir kokybinė) internete neleidžia išnaudoti visų besiplečiančios interneto infrastruktūros privalumų. Vis daugiau regiono gyventojų tampant aktyviais interneto naudotojais, reikėtų sparčiau plėsti kokybiškų elektroninių viešųjų paslaugų pasiūlą. Tai leistų ne tik suteikti geresnes paslaugas vietos gyventojams, padidinti įmonių konkurencingumą, bet ir sutaupyti savivaldos institucijų kaštus, didinti pasitikėjimą vietos valdžia.

6. SSGG

Stiprybės	Galimybės
<ul style="list-style-type: none"> • Strategiškai palanki padėtis transporto plėtrai ir logistikos veiklai vykdyti; • Yra palankios sąlygos verslo plėtrai ir investicijų pritraukimui; • Didėjantis SVV subjektų ir juose dirbančių darbuotojų skaičius; • NVO sektoriaus gebėjimas pritraukti išorinius finansavimo šaltinius savo veiklai vykdyti bei organizuoti išskirtinius ilgamečius renginius; • Didelis skaičius lankytinų kultūros ir istorijos paveldo objektų; 	<ul style="list-style-type: none"> • Egzistuojantys išoriniai finansavimo šaltiniai (Lietuva-Polska.eu ir kitų fondų finansinė parama), sudaro sąlygas įgyvendinti plėtros planus; • Didėjantis vietinio turizmo susidomėjimas Lietuvoje, sudaro galimybes plėtoti ir vystyti turizmo infrastruktūrą; • Neformalaus ugdymo krepšelio sistemos plėtra sudaro sąlygas įvairioms organizacijoms teikti užimtumo paslaugas; • Didėjantys keliautojų srautai Via Baltica sudaro galimybes verslo paslaugų ir aptarnavimo sferose plėtrai; • Teisinės aplinkos pokyčiai, susiję su socialinio modelio įgyvendinimu, sudarys geresnes sąlygas NVO imtis socialinio verslo ir organizuoti savanorišką veiklą; • Visuomenei vis labiau vertinant gamtos, istorijos, kultūros išteklius ir natūralius produktus atsiveria naujos galimybės plėtoti vietos maisto ir regioninių produktų gamybą;
Silpnybės	Grėsmės
<ul style="list-style-type: none"> • Nepakankamai puoselėjamos amatininkystės tradicijos ir silpnai išvystyta tautinio paveldo gaminių gamyba; • Žemas gyventojų verslumo lygis bei lėtas alternatyvios žemės ir ne žemės ūkio veiklos plėtojimas; • Nepakankamas socialinių paslaugų poreikio, skirto asmenims, kuriems nustatytas specialusis nuolatinės priežiūros ir slaugos poreikis, patenkinimas; • Nepakankamas viešosios infrastruktūros ir viešųjų pastatų tvarkymas; • Siaura rekreacijos paslaugų (ypač poilsio ir pramogų) pasiūla, nepakankamas rekreacinių zonų tvarkymas ir pritaikymas gyventojų bei turistų poreikiams, nesulaiko pro šalį vykstančių keleivių; • Nedidelis skaičius bendruomenės narių aktyviai dalyvaujančių bendruomeninėje veikloje; 	<ul style="list-style-type: none"> • Nepakankamai greitas Lietuvos ekonomikos atsigavimas, nedarbas ir lėtai didėjantis darbo užmokestis skatina gyventojų emigraciją ir neigiamus socialinius padarinius; • Gyventojų skaičiaus mažėjimas turi įtakos gyventojų senėjimui ir darbingo amžiaus žmonių mažėjimui, o tai lemia sudėtingesnį gyventojų socialinės ir sveikatos apsaugos užtikrinimą; • Didėjantys kaimo ir miesto raidos netolygumai gresia tolesniu užimtumo ir socialinės plėtros lygio diferencijavimu; • Negerėjanti verslo aplinka Lietuvoje (mokesčių politika, įstatyminės bazės nestabilumas) neskatina privataus verslo kūrimosi ir plėtros; • Stiprėjanti kaimyninės Lenkijos rinkų konkurencija, blogina verslo įmonių situaciją;

7. Lėtojo turizmo prasmė, potencialas, motyvai ir tipai

Lėtojo turizmo prasmė šiuolaikiniame pasaulyje

Žmonės keliauja norėdami įvertinti natūralią aplinką (ekologinis turizmas), pasinerti į skirtingas kultūras (kultūrinis turizmas), aplankyti autentiškas vietas (paveldo turizmas), patirti harmoniją su aplinka, vietiniais gyventojais (tvarus turizmas), gauti pageidaujama medicininių gydymą ir paslaugas (sveikatos/medicinos turizmas), bei išbandyti šalies ar regiono virtuvę (gastronominis turizmas). Iš esmės šių turizmo formų ištakas sudaro dvi varomosios jėgos – aplinkos tvarumas ir asmeninė/socialinė gerovė. Dėl šio akcentuojamo poreikio su aplinka bei asmeninės ir socialinės gerovės – atsiranda dar viena, naujausias turizmo tendencijas, bei turistų poreikius atitinkanti forma – lėtasis turizmas. Visos minimos turizmo formos vaidina reikšmingą vaidmenį plėtojant ne tik bendrai Europos, tačiau taip pat ir Lietuvos regionus. Per lėtojo turizmo, kaip naujos turizmo formos vystomą infrastruktūrą prisidedama prie vietos plėtros, o sukurtos ar išlaikomos darbo vietos gali padėti kovoti su pramonės ar bendruomenių (kaimo) nuosmikiu. Lėtasis turizmas apima kultūros ir gamtos paveldo išsaugojimą ir puoselėjimą, pradedant menais ir baigiant vietos gastronomija ar biologinės įvairovės išsaugojimu.

Lėtojo turizmo sektoriaus potencialas

Turizmo sektorius, kaip ir kiekvienas kitas šalies ekonomikos sektorius, susiduria su didėjančia konkurencija. Remiantis Pasaulio Ekonomikos Forumo duomenimis 2019¹¹⁷ metais kelionių ir turizmo konkurencingumo indekse Lietuva tarp 140 valstybių užima tik 59 vietą. Tačiau pagal statistiką 2019 metais¹¹⁸ (lyginant su 2018 metais) padidėjo turistų poreikis apgyvendinimui – didžiausias augimas, lyginant su visa Europos Sąjunga buvo Slovakijoje ir Lietuvoje (atitinkamai +13,4 proc. ir +10,1 proc.). Tai rodo augantį turizmo potencialą, bei plėtros poreikį. Turizmo plėtros – naujų formų poreikį taip pat atspindi ir didėjantys keliautojų poreikiai. Dėl tokio augimo atsiranda didesnė atsakomybė užtikrinant veiksmingą regionų plėtrą, siekiant sumažinti, bet kokį neigiamą turizmo poveikį. Augimas užtikrinant kokybę, o ne kiekybę yra svarbus kaip niekada anksčiau.¹¹⁹ Pasaulio turizmo organizacijos (PTO) teigimu, darnusis turizmas turi optimaliai naudoti gamtos išteklius ir rūpintis gamtos paveldo bei biologinės įvairovės apsauga. Vienas svarbiausių darniojo turizmo principų – atsakingas turimų išteklių naudojimas ir jų išsaugojimas ateities kartoms.

Lėtojo turistų profilis

Remiantis Italijoje ir Slovėnijoje atliktu kokybiniu tyrimu, buvo nustatytas lėto keliautojo profilis (akcentuojamas motyvas ir apsistojimo dienų skaičius). Lėtojo turistų motyvai keliauti yra poilsis, kultūra, maistas, bei apsistojimo dienų skaičius > 4 dienos¹²⁰. Ekspertų nuomone, keliautojas atitinka lėto turistų profilį tokiu atveju, jei jis bent vieną naktį praleido numatytoje kelionės vietoje. Pagal statistiką Lietuvoje didžiausias nakvynių skaičius, tenkantis vienam turistui (2019 metais¹²¹)

¹¹⁷WorldEconomicForum (2019). TheTravel&TourismCompetitivenessReport 2019. Prieiga: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2019.pdf

¹¹⁸https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism_statistics_-_nights_spent_at_tourist_accommodation_establishments#First_results_for_2019

¹¹⁹WorldTourismOrganization (2019). International TourismHighlights. Prieiga: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152>

¹²⁰Guidelines for the development of the Slow Tourismproject. http://www.slow-tourism.net/content/site/images/WP_2-3_Slides_English.pdf

¹²¹<https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=cea7b6db-d565-4699-8a58-863bab10763d#/>

buvo Alytaus apskrityje – 3,2 nakvynės. Bendrai Lietuvoje turistai (vietiniai ir užsienio) apsistoja vidutiniškai 2,2 nakvynėms (be kaimo turizmo sodybų). Kaimo turizmo sodybose vidutinė poilsio trukmė buvo 1,82 nakvynės (Lietuvos statistikos departamento 2019 metų duomenys).

Lėtojo turisto motyvai

Pagrindiniai lėtojo turisto motyvai yra: atsipalaidavimas (reiškia būseną, kai nėra spaudimo, streso, įtampos, nerimo ir susijaudinimo (nervingumo), suteikiant lengvumo, jaukumo, ramybės ir palengvėjimo jausmą), savęs pažinimas (lėtai keliaujant keliautojas gali pažinti savo vidinę būseną, įgyti išvalgų apie save, sustiprinti savęs augimo jausmą ir patirti pilnatvę), siekis atitrūkti nuo kasdienybės, naujovių ieškojimas, įsitraukimas ir atradimas (lėtų kelionių metu per naujas ir unikalias patirtis yra įgyjama žinių, ieškoma naujovių: vietose, žmonėse, pramogose – įvairiose susijusiose veiklose).¹²²

43 pav. Lėtą turizmą apimantys turizmo tipai

Lėtąjį turizmą apimantys tipai

Pirmiausia lėtasis turizmas yra apibrėžiamas kaip bendras požiūris į turizmą. Kuris yra kaip „skėtis“ – prekės ženklas apimantis skirtingus turizmo tipus.¹²³ Tyrimuose patvirtintas požiūris, kad lėtasis turizmas apima: ekologišką bei gamtos turizmą, agrarinį/kaimo turizmą, sveikatos turizmą, kultūrinį turizmą, maisto turizmą,¹²⁴ religinį turizmą bei piligriminius žygius.¹²⁵ Lėtojo turizmo

¹²²Oh, H., Assaf, A. G., & Baloglu, S. (2016). Motivations and goals of slow tourism. *Journal of Travel Research*, 55(2), 205-219.

¹²³SERDANE, Zanda, et al. Slow tourism in slow countries: the case of Latvia. 2017. PhD Thesis. University of Salford.

¹²⁴Murayama and Parker (2012)

konceptija apima visų turizmo tipų plėtros galimybių scenarijus, kurie būtų nukreipti ne į vartotojišką kultūrą, o į autentiškus išgyvenimus. Lietuvos turizmo rinkodaros strategijoje (2016-2020)¹²⁶ buvo pateikti pasiūlymai susiję su Lietuvos, kaip turistinės vietovės, žinomumo didinimu, konkurencingų turizmo produktų kūrimu, veiksmingos rinkodaros įgyvendinimo ir efektyvių komunikacijos kanalų diegimu. Tai gali būti pasiekta racionaliai panaudojant Lietuvos gamtos ir kultūros išteklius, populiarinant tradicijas ir renginius, pristatant turizmo paslaugas tarptautinėse ir vidaus rinkose.

Apibendrinimas

Analizuojant lėtąjį turizmą, būtina akcentuoti pasikeitusius vartotojų – turistų elgsenos pokyčius. Todėl nauja sritis, vadinamasis nišinis turizmas, kuomet turistai nori nekasdieniško patyrimo, naujų pojūčių, unikalių atradimų, vis didesnę rinkos dalį užima ir tampa vis populiariausnis.

Lietuva šiuo požiūriu tikrai turi, ką pasiūlyti. Todėl Lietuvos lėtojo turizmo įvaizdis galėtų būti siejamas su šalies įvaizdžiu, pagal kurį jis būtų atpažįstamas potencialių lėtojo turizmo keliautojų tarpe tiek Lietuvoje tiek užsienyje. Remiantis žemiau minimomis turizmo kryptimis, pateikiama lėtojo turizmo tendencijų, bei poreikio ir galimybių analizė.

¹²⁵Singh (2012)

¹²⁶ <http://eimin.lrv.lt/uploads/eimin/documents/files/Turizmas/Rinkodaros%20strategija.pdf>

8. Lėtojo turizmo perspektyvos Lietuvoje

Agrarinis/Kaimo turizmas/ Tautinis paveldas

Lietuvos agrarinis turizmas yra siejamas su regionuose (kaimo vietovėse) siūlomu su žemės ūkiu susijusių veiklų pasirinkimu, bei ten esančiomis pramogomis ir paslaugomis. Agrarinis bei kaimo turizmas yra tarpusavyje persipynę turizmo tipai. Lietuvos kaimo turizmo asociacijai priklauso apie 400 kaimo turizmo sodybų. Didžioji dalis Lietuvos kaimo turizmo sodybų yra įsikūrusios prie ežerų, upių ar išskirtiniuose gamtos kampeliuose. Taip pat Lietuva turi galias agrarines tradicijas – tai yra potencialas lėto turizmo kryptims. Tiek Lietuvos tiek užsienio turistai yra orientuoti ne tik į poilsį kaimo turizmo sodyboje, tačiau yra didelis poreikis papildomoms paslaugoms, kurias gali pasiūlyti Lietuva: ekologiškų produktų gamyba bei įsigijimas, unikali patirtis išbandant ūkio darbus (atsiranda vis daugiau gyvūnų ūkių siūlančių naujas patirtis su avimis, ožkomis, lamomis, danieliais, triušiais, karvėmis ar būriu naminių paukščių), galimybė susipažinti su tradiciniais įnagiais ir įrankiais (ūkiai siūlo ne tik galimybę įsigyti, tačiau taip pat ir pačiam pasigaminti dirbinius iš medžio, nusiausti juostą ir pan.), taip pat tokią galimybę siūlo specializuoti ūkiai (medaus, vaistažolių, ožkininkystės ir kt.). Lietuvoje yra įgyvendinamas projektas, kurio tikslas tradicinį kaimo turizmą padaryti kuo patrauklesnį keliautojams, bei pristatyti Lietuvos agroturizmo paveldą. Projektu yra siekiama pritraukti daugiau turistų į regionus. Agroturizmo produktai kuriami ir pristatomi sodybose, ūkiuose ir muziejuose, kuriuose puoselėjamos žemės ūkio, žuvininkystės, amatų, maisto produktų gamybos ir perdirbimo tradicijos. Pagal projektą yra sudaryta 10 turistinių maršrutų, kurie apima lankomus ūkius ir sodybas, siūlančias agroturizmo produktus (50 ūkių ir/ar sodybų Lietuvoje).¹²⁷Lietuvoje yra išplėtotas kaimo turizmas, kuriame galima rasti ne tik gražų gamtovaizdį, tačiau taip pat lėto turizmo entuziastai gali pasirinkti pramogas susijusias su plaukimu baidarėmis ar valtimis, išmokti gaminti autentiškus patiekalus ar gaminius. Šios turizmo rūšies, bei su ja susijusios infrastruktūros plėtra, ją pritaikant lėtam turizmui, yra ypatingai svarbi dėl turizmo sezoniškumo sumažinimo. Gerai išvystytas kaimo bei agrarinis turizmas, skirtingais metų laikais gali pasiūlyti skirtingus užsiėmimus.

Lietuva yra išlaikiusi galias amatų tradicijas, kurios atskleidžia mūsų tautos identitetą. Į UNESCO reprezentatyvųjų žmonijos nematerialiojo kultūros paveldo sąrašą įrašyta Lietuvos kryždirbystė ir kryžių simbolika, dainų ir šokių švenčių tradicija Baltijos valstybėse, lietuvių sutartinės, polifoninės dainos. Lėtojo turizmo šalininkai gali rinktis iš 30 Tautinio paveldo produkto ženklą turinčių tradicinių lietuviškų amatų – keliaujant protėvių išaustais tradicijų keliais galima susipažinti, bei pajusti iki šiol gyvą lietuvių darbštumą. Lietuvoje yra priimtas įstatymas, kuriuo siekiama užtikrinti tautinio paveldo produktų valstybinę apsaugą, skatinti išsaugoti bei skleisti sukauptą tradicinių amatų patirtį. Įstatymu yra siekiama sudaryti palankias sąlygas tradiciniams amatininkams kurti tautinio paveldo produktus, juos realizuoti ir populiarinti. Tautinio paveldo produktai – nemasinės gamybos sertifikuoti amatininkų dirbiniai, pagaminti rankomis iš tradicinių žaliavų arba naudojant senąsias ar jas atitinkančias naujas technologijas, išsaugant unikalias kokybines gaminių savybes ir sudėtį. Šiuo metu yra sertifikuota 2800 tradicinių gaminių, kuriuos gamina daugiau kaip 800 tradicinių amatininkų. Beveik 200 amatininkų yra atestuoti tradicinių amatų meistrai. Tradiciniai amatai padeda išsaugoti etnines kultūros vertybes. Lietuva, kaip lėto turizmo kryptis ieškantiems autentiškumo, gali būti reprezentuojama kryždirbystės, audimo, medžio drožybos, juvelyrikos gaminiiais ar kulinariu paveldu – turistai ieško ne panašumų tarp skirtingų

¹²⁷ Agroturizmo produktų vystymas, puoselėjant ūkininkavimo tradicijas. Prieiga: <https://www.atostogoskaime.lt/data/ckfinder/files/pdf-lankomi-ukiai.pdf>

tautų ar valstybių, tačiau išskirtinumo. Lietuvos tautinio paveldo atstovai puikiai geba suderinti siūlomus produktus ir paslaugas su ypatingai madingomis ekologijos bei natūralumo idėjomis. Tradiciniai amatai, tautinis paveldas yra viena iš alternatyvių lėto turizmo krypčių, kuri gali duoti nemažą teigiamą ekonominę ir socialinę naudą kaimo vietovėms ar regionams. Tačiau, siekiant lėto turizmo plėtros Lietuvos regionuose ar kaimo vietovėse yra labai svarbu orientuotis į amatininkų ir kaimo turizmo sektoriaus tarpusavio integraciją. Lėtas keliautojas būtų suinteresuotas apsistoti kaimo turizmo sodyboje, kurioje per patirtį galėtų susipažinti su autentiškais dirbiniais ar gaminamais patiekalais (produkcija).

Religinis turizmas/Piligriminiai žygiai

Religija jau labai ilgą laiką yra stiprus motyvas keliauti. Tai patvirtina UNWTO¹²⁸ duomenys - kiekvienais metais apie 300 – 330 mln. turistų apsilanko religinėse traukos vietose, pasaulyje įvyksta apie 600 mln. nacionalinių ir tarptautinių religinių kelionių, iš kurių 40 procentų vyksta Europoje. Taigi, religinio turizmo potencialas yra didelis ir jis kasmet didėja. Vis populiarėjanti autentiškų patirčių, gyvenimo pusiausvyros paieška turizmo sektoriuje skatina turizmo pokyčius. Turizmo pramonė palaipsniui tolsta nuo masinio turizmo ir orientuojasi į tam tikros rinkos vartotojų psichologinių poreikių patenkinimą. Piligriminiai žygiai ar religinės kelionės vyksta pėsčiomis, dviračiais, autobusais, automobiliais, o kelionės programos vis labiau apima elementus, susijusius su kelionės motyvais (pavyzdžiui, aplankant kitas religines vietas kelyje).¹²⁹ Ekspertai nurodo, kad ši turizmo niša yra atsparesnė ekonominiams nuosmukiams, nei bet kuri kita.

Lietuvos atveju statistikos apie religinius turistus (ar piligrimų keliones) nėra, vienintelė orientacinė statistika – 30 tūkst. Šv. Faustinos namelio (Vilniuje) lankytojų.¹³⁰ Tačiau Lietuvoje yra daugiau unikalios religinio paveldo, bei šventų vietų tikintiesiems - Dievo Gailestingumo šventovė su originaliu Dievo Gailestingumo paveikslu (Vilniuje). Lietuva taip pat turi vieną pirmųjų Marijos apsireiškimo vietų (Šiluvoje), taip pat Europoje yra didelio populiarumo sulaukęs Šv. Jokūbo kelias, kuris yra ir Lietuvoje (Šv. Jokūbo keliai Lietuvoje eina per 40 savivaldybių). 2007 -2013 metais buvo pristatyta popiežiaus Jono Pauliaus II piligrimų kelio programa¹³¹. Lietuva yra Kryžių kalno ir kitų šventų vietų šalis (Pažaislio bei Tytuvėnų bažnyčios ir vienuolyno ansambliai). Iš 20 pagrindinių Lietuvos šventų vietų didžioji jų dalis yra mažesniuose regionuose ar kaimuose, todėl religinis turizmas, bei piligriminiai žygiai yra unikalūs lėtojo turizmo potencialas Lietuvoje, o šios unikalios turizmo nišos pritaikymas lėtajam turizmui būtų puiki perspektyva skatinti regionų ekonomiką. Piligrimai dažniausiai keliauja pėsčiomis, bei jų dienos maršrutas vidutiniškai yra apie 30 kilometrų, tačiau svarbu yra vystyti ir ilgesnius maršrutus, bei infrastruktūros patrauklumą taip, kad keliautojas turėtų kur apsistoti, pajusti tos vietovės (regiono) kultūrą. Pavyzdžiui tinkamai išvysčius maršrutą iš Kryžių kalno į Šiluvą, sujungiant pagrindines Lietuvos šventoves, bei pritaikius infrastruktūrą – tokia lėta kelionė taptų traukos objektu lėto turizmo mėgėjui. Tačiau problema, kad lėtojo turizmo plėtrai, bei įvaizdžio kūrimui šis potencialas nėra išnaudojamas, nors religinis turizmas, kaip lėtojo turizmo plėtra Lietuvoje, galėtų prisidėti prie užsienio turistų skaičiaus augimo Lietuvos regionuose.¹³²

¹²⁸ <https://www.frh-europe.org/unwto-tourism-can-protect-and-promote-religious-heritage/>

¹²⁹ Liutikas, D. (2020). Catholic pilgrimage in Europe: Contemporary traditions and challenges. In Religion and Theology: Breakthroughs in Research and Practice (pp. 201-215). IGI Global.

¹³⁰ http://kurklt.lt/wp-content/uploads/2019/09/PIRMOJI-GAIRE_RT-situacijos-apzvalga.pdf

¹³¹ Į piligrimų kelią įtraukti svarbiausi sakraliniai objektai (per visą Lietuvą jų įtraukta 14), kuriuos aplankė popiežius Jonas Paulius II per vizitą Lietuvoje. Kartu buvo pristatytas lankstinukas, kuriame pateikiamos temos „Jonas Paulius II ir Lietuva“, „Jono Pauliaus II piligrimų kelias“ ir kiekviena Piligrimų kelio vieta. Jis išleistas keturiomis kalbomis.

¹³² <http://kurklt.lt/wp-content/uploads/2019/09/2019-2020-Vie%C5%A1oji-konsultacija-Religinis-turizmo-skatinimas-Lietuvoje.pdf>

Kultūrinis turizmas - kultūros vertybės ir kultūros paveldo paminklai

Turistų, kurie renkasi kultūrinį turizmą motyvacija yra mokytis, atrasti, patirti ir vartoti turistinėje vietoje esančius materialius ir nematerialius kultūros objektus/produktus. Šie objektai/produktai yra susiję su šalies (regiono ar bendruomenės) skiriamuoju materialiuju, intelektualiniu, dvasiniu ir emociniu bruožų rinkiniu, kuris apima meną, architektūrą, istorinį ir kultūrinį paveldą, kulinarinį paveldą, literatūrą, muziką, kūrybines industrijas ir vietinių gyventojų kultūrą ir gyvenimo būdą, tradicijas. Lietuvoje šis turizmas taip pat yra susijęs su keliavimu neaplenkiant kraštovaizdžio ir gamtos paveldo, tradicijų, išskirtinio gyvenimo būdo, įvykių ir kultūros renginių. Lietuvoje galima rasti beveik 2,3 tūkst. kultūros paveldo paminklų, virš 8,2 tūkst. kultūros vertybių yra saugomos valstybės, daugiau nei 24 tūkst. nekilnojamų bei daugiau nei 7,2 tūkst. kilnojamų kultūros vertybių (aktualūs 2019 metų duomenys).¹³³

Didelį turistų susidomėjimą kelia į Jungtinių Tautų Švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos (toliau – UNESCO) pasaulio paveldo sąrašą įtraukti: Vilniaus istorinis centras, Kuršių nerija, Struvės geodezinio lanko objektai, Kernavės archeologinė vietovė, taip pat į UNESCO reprezentatyvų žmonių nematerialiojo kultūros paveldo sąrašą įrašyta Lietuvos kryždirbystė ir kryžių simbolika, dainų ir šokių švenčių tradicija Baltijos valstybėse, lietuvių sutartinės, polifoninės dainos.¹³⁴

Šalia UNESCO paveldo, Lietuva taip pat yra įgyvendinusi projektą, kurio pagalba lėtas turistai gali išsirinkti iš jam patinkančių krypčių bei susipažinti su Lietuvos Sakraliąją medine architektūra. Medinė architektūra itin svarbi Lietuvos architektūrinio įvaizdžio ir palikimo dalis. Tai Lietuvos savasties istorijos metraštis, kuriame atsispindi vietos statybos tradicijos, bei regionų architektūros savitumas. Sakralinės architektūros įvairovę papildo ir kitų religijų bei konfesijų statiniai - cerkvės, sinagogos, kinesės, mečetės, kryžiai, stogastulpiai, koplytstulpiai, koplytėlės.¹³⁵ Taip pat Lietuva yra turtinga pilimis, dvarais, kurių istorija ne tik įkūnija Lietuvos valstybės, jos ūkio, visuomenės ir kultūros raidą, tačiau taip pat atspindi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės diduomenės iškilimą, jų politines karjeras, kultūrinę aplinką, stilių ar asmeninius gyvenimo niuansus. Projektas „Didikų kelias“ kviečia tiek lietuvius, tiek Lietuvą aplankančius užsienio svečius pažinti atgimstančią Lietuvos dvarų kultūrą.¹³⁶ Įvairioms kultūroms, meno kryptims ir architektūros stiliams atvira Lietuva yra sukūrusi unikalios šalies architektūrinį veidą. Gotika, renesansas, barokas, klasicizmas, avangardas – tai tik maža dalis architektūros stilių, kurie atsispindi Lietuvos dvaruose bei pilyse. Minėtų projektų leidiniai, lankytinos vietos, žemėlapiai yra pateikiami skirtingomis kalbomis (Lietuvių, Anglų, Norvegų, Švedų, Latvių). Žydų kultūrinis paveldas išskiriantis Lietuvą visoje Europoje, yra taip pat neatsiejama šalies kraštovaizdžio dalis, kuri yra atpažįstama kiekviename mieste ar miestelyje (yra beveik 100 žydų kultūros objektų visoje Lietuvoje: holokausto istorijos objektai, istoriniai žydų kvartalai, kapinės, memorialai ir muziejai, sinagogos ir kt.).¹³⁷ Platus spektras miestų, architektūros paveldo, Lietuvos istorijos požiūriu yra potencialiai įdomus tiek vietos, tiek užsienio turistui.

¹³³ <https://osp.stat.gov.lt/lietuvas-svietimas-kultura-ir-sportas/lietuvas-svietimas-kultura-ir-sportas-2019/kulturos-paveldas>

¹³⁴ UNESCO objektai Lietuvoje. Prieiga: <https://aplinka.lt/unesco-objektai-lietuvoje>

¹³⁵ <https://sakralilietuva.lt/>

¹³⁶ <https://didikulietuva.lt/didiku-lietuva/>

¹³⁷ <https://www.jewish-heritage-lithuania.org/lt/apie-projekta/>

Gamtos/Ekologiškas turizmas

Vandens telkiniai, skirtingų spalvų bei atspalvių miškų teritorijos bei šimtametės girios, kuriose yra išlikę archajiški kaimai, pelkės, natūraliai susiformavusios didingos kopos yra tik dalis, mažai žmogaus paliestų gamtos stebuklų, kuriuos Lietuvos gamta gali pasiūlyti turistams ieškantiems harmonijos su gamta. Gamtinio turizmo poreikis auga ypatingai dideliais tempais. Tai yra susiję su gerėjančiu pragyvenimo lygiu, ilgėjančia gyvenimo trukme, žmonių domėjimusi sveikata, nerimu dėl žmogaus daromos įtakos gamtai, žmonių gyvenimo tempu, noru pailsėti bei atrasti gyvenimo pusiausvyrą. Populiarejantis gamtinis turizmas yra labai svarbus Lietuvai, ypatingai jos regionams. Lietuvoje yra nuostabios gamtinio turizmo vertybės - nacionaliniai ir regioniniai parkai, saugomi gamtos paveldo objektai, ekologinis saugomų teritorijų tinklas¹³⁸ – kuris yra nuolat plečiamas¹³⁹ (Natura 2000), unikalūs kraštovaizdžiai, reti augalai, paukščių stebėjimas, siūlomos unikalios iškylos gamtoje. Lietuvos turizmo plėtros programoje (2014-2020)¹⁴⁰ bei turizmo rinkodaros (2016 – 2020) strategijoje¹⁴¹ yra nurodyta, kad gamtinio turizmo Lietuvoje pagrindas bei potencialas yra išskirtinis kraštovaizdis ir gamtos vertybių gausa, unikalus ir savitas pajūrio regionas. Prie ekologinio turizmo atskiruose regionuose aktyviai prisideda kaimo turizmas – kurdamas ekologinius turizmo produktus. Lietuva yra įgyvendinusi projektą, kuris yra patrauklus lėtas keliones mėgstančiam turistui – „Lietuvos gamta. Gamta mūsų šaknys“.¹⁴² Šio projekto pagalba turistai gali lengvai rasti informaciją apie lankytinus gamtos objektus (akmenys, atodangos ir konglomeratai, urvai, uolos, duobės, smėlio kopos, medžiai, parkai, piliakalniai, salos, pusiasaliai, vandens telkiniai). Yra pateikiami žemėlapiai, objektų istorija bei įdomūs faktai - visi objektai yra sujungti koordinatėmis. Šio projekto leidiniai yra pateikiami penkiomis kalbomis, taip pat yra sukurtas audio gidas. Lietuvos miško ir žemės ūkininkų asociacija¹⁴³ siūlo su gamta susijusius ekskursijas – pateikiami maršrutai, su jais susijusi informacija, ką yra būtina (rekomenduojama) pamatyti tiek su gidu, tiek individualiai.

Lietuvoje galima rasti platų spektrą paslaugų susijusių su ekologiniu turizmu. Turistams siūlomas apgyvendinimas ekologiškose turizmo sodybose, siūlomas vietinis ekologiškas maistas, bei siekiant kiek įmanoma sumažinti poveikį gamtai – siūlomos kelionių motorinėmis priemonėmis alternatyvos (dviračiais, pėsčiomis, vietoje greitaeigių katerių yra siūlomos vandens priemonės, kurios juda vėjo pagalba ir pan.). Žiemos metu sodybos siūlo slidinėjimą, čiuožinėjimą, kinkinius, žygius, tačiau žiemos pramogas teikiančių subjektų skaičius regionuose turėtų būti didinamas, kadangi tai padėtų išspręsti regionų turizmo sezoniškumo problemas. Regionuose įkurti edukacijos centrai siūlo dalyvauti renginiuose, susipažinti su krašto istorija, tradicijomis, papročiais bei kulinariniu paveldu (vykdomos tokios programos kaip: „Duonos kelias“, „Lino kelias“, kepami šakočiai, gaminamas medus, liejamos žvakės, gaminamos kaukės ir pan.). Kai kurių regionų turizmo sodybos (pvz. Žemaitijoje) siūlo galimybę suorganizuoti vakarienes su to regiono dainomis ir maistu – tai yra unikali patirtis išmokti bei susipažinti su vietinių gyventojų tradicijomis, kulinariniu paveldu. Šiam turizmo tipui Lietuvoje yra tinkama teisinė bazė, bei išvystyta infrastruktūra – kuri gali patenkinti net didžiausius lėto turistų poreikius.

¹³⁸ <https://saugomosteritorijos.wordpress.com/pasaulio-mastu/natura-2000/>

¹³⁹ <https://am.lrv.lt/lt/naujienos/pleciamas-natura-2000-teritoriju-tinklas>

¹⁴⁰ <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAP/TAPIS.210039/>

¹⁴¹ Lietuvos turizmo rinkodaros 2016–2020 metų strategija. Prieiga:

<http://eimin.lrv.lt/uploads/eimin/documents/files/Turizmas/Rinkodaros%20strategija.pdf>

¹⁴² <https://lietuvosgamta.lt/>

¹⁴³ Lietuvos miško ir žemės ūkininkų asociacija. Prieiga: <http://miskininkas.eu/gamtinis-turizmas-populiarejanti-pazintis-su-gamta/>

Regionų virtuvė - gastrominis turizmas

Europos, bei Lietuvos regionų iššūkis, kurį siekiama paversti unikalia galimybe, yra žaliųjų maisto kryptis. Pagal UNWTO¹⁴⁴ šiai turizmo veiklai yra būdinga lankytojo patirtis, susijusi su maistu ir susijusiais produktais bei veikla keliaujant. Kartu su autentiška, tradicine ir (arba) novatoriška kulinarija gastronomijos turizmas taip pat gali apimti ir kitą susijusią veiklą, pvz., vietinių gamintojų lankymas, dalyvavimas maisto festivaliuose ir maisto gaminimo užsiėmimai. Todėl šios turizmo veiklos prioritetas yra teikiamas regioninėms ir vietos maisto sistemoms, trumposioms maisto tiekimo grandinėms, kurios sudaro galimybes puoselėti sveikesnę gyvenimą bei stiprinti regionų ekonomiką. Gastrominis turizmas populiarėja visame pasaulyje – pinigai skiriami maistui kelionės metu sudaro daugiau nei 25 procentus viso kelionės biudžeto.¹⁴⁵ Lietuvos siekis yra neatsilikti nuo pasaulinių tendencijų, išnaudoti šį potencialą ir sukurti patrauklų Lietuvos, bei skirtingų regionų gastrominį įvaizdį.

Vietinių regionų maisto produktai yra patrauklūs dėl kelių išskirtinių savybių: pirmiausia skonio ir kokybės, vietos tradicijų, sezoniškumo bei draugiškumo aplinkai ir sveikatai. Tinkamai išvystyta regiono maisto sistemos organizavimo infrastruktūra patenkina suinteresuotų šalių poreikius – regionų savivaldybių, bendruomenių, ūkininkų ar verslo subjektų (nes vis daugiau produkcijos perdirbama, gaminama ir parduodama tam tikroje geografinėje teritorijoje), taip pat turistų, kurie ieško unikalumo, naujų potyrių ir skonių per maistą.

Lietuvą sudaro penki regionai (Aukštaitija, Dzūkija, Suvalkija, Mažoji Lietuva ir Žemaitija), kurių gyventojai skiriasi tiek savo kultūrinėmis ypatybėmis, tiek ir tradiciniais, vietiniais patiekalais, bei gaminama vietine produkcija. Dzūkija yra populiarūs grybais ir uogomis – regiono gyventojai yra laikomi pasaulio čempionais gaminant grybų patiekalus. Tradicinė baravykų sriuba duonos kubile šiame regione gaminama dar nuo 17 amžiaus. Aukštaičiai garsėja savo bulviniais patiekalais. Suvalkija – mėsos kraštas (rūkomi tradiciniai skilandžiai). Mažajoje Lietuvoje įvairiausiai būdais gaminama žuvis. Žemaitijos regionas didžiuojasi košėmis, vėžiais ir tradiciniu kastiniu. Lietuvoje yra įgyvendintas projektas ir pateikiamas „GASTROLiavimo po Lietuvą GIDAS“¹⁴⁶, kuriame yra pristatoma Lietuvoje galimų patirti skonių įvairovė, bei gastrominiai renginiai. Skirtinguose Lietuvos regionuose, galima paragauti netikėtų patiekalų, gaminamų pagal krašto tradicijas, gamintojų fantaziją – kas leidžia patenkinti lėto turistų poreikius per maistą. Lietuvoje tiek vietinis tiek užsienio turistai gali išbandyti vėžių uodegėlių sriuba, pagrabines bandeles, dilgėlių skonio ledus, gintaro arbatą, fazanų suktinukus, stručių kiaušinieneę, saldinius su alumi, kibinus su sraigiena, net apelsinų sriubą. Tokių ir panašių patiekalų galima rasti įvairiausiose Lietuvos vietovėse, o pagal pomėgius ir poreikius susidarius gastrominį maršrutą – įspūdziai bus nepamirštami.

Visame pasaulyje šiuo metu yra kuriamos strategijos kaip plėtoti teritorijų kulinarinę identitetą ir skatinti regionuose tokius pasiūlymus, pagal kuriuos jų gastronomija ir išskirtinumas galėtų daryti didelę įtaką turistų apsisprendimui atvykti. Siekiama pritraukti gastronomijos turistus, kurie nori patirti vietų kultūrą, susipažinti su patiekalų ar produktų gaminimo tradicijomis ar išbandyti naują patirtį gaminant. Šiai dienai Lietuvos regionuose, kaimo ir turizmo sodybos, bei maitinimo įstaigos siūlo platų spektrą šių paslaugų.

¹⁴⁴<https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284420957>

¹⁴⁵World food travel association. Prieiga: <https://worldfoodtravel.org/news-the-economic-impact-of-food-tourism/>

¹⁴⁶<https://www.lithuania.travel/uploads/ckeditor/default/0001/02/387d561268a4a2ec5d8a1a76f434498174511fc5.pdf>

Apibendrinimas

Apibendrinant, galima teigti, kad Lietuvoje apgyvendinimo įstaigas kuruoja Ekonomikos ir inovacijų ministerija, kultūros paveldą – Kultūros ministerija, o tautinį paveldą - Žemės ūkio ministerija, vadinasi, norint turistui pateikti patogią informaciją būtina apjungti ir ieškoti vieno tinklo - kuris išsamiai galėtų vartotojui pristatyti ką jis gali gauti vienoje ar kitoje vietoje.

9. Lėtojo turizmo galimybių įvertinimas

9.1. Turizmo išteklių pritaikymo visuomenės edukacijai ir poreikiams

2020 metais ekstremalus kelionių ir turizmo nuosmukis per COVID-19 pandemiją suteikė laiko sustoti ir apmąstyti, sustiprino poreikį galvoti apie naujus turizmo modelius ir metodus, kad turizmas patenkintų naujai besiformuojančius keliautojų poreikius. Ilgą laiką gyvavusi pagrindinė turizmo samprata „kuo daugiau pamatyti“ kinta, ir formuojasi nauja susijusi su potyriais per gamtą, kultūrą, didelio malonumo ir atsipalaidavimo kelionės samprata. Vienas iš pagrindinių lėtojo turizmo elementų yra keliautojo galimybė tapti aktyviu vietos bendruomenės nariu ir užmegzti ryšį su vieta bei savo žmonėmis, kuriant stipresnius kelionės pojūčius ir įsimintinus, prasmingus prisiminimus. Lėtas turizmas, lėti nuotykiškai yra nauji keliavimo būdai, tai yra naujas gyvenimo būdas, skirtas besiformuojančiomis naujoms turistų kartoms, kurios vis labiau rūpinasi ekologija, aplinkos apsauga ir norintiems atsipalaiduoti, pajauti natūralius ir atvirus pojūčius, kurie leidžia atsiriboti nuo technologijų ir greito gyvenimo tempo.

Marijampolės miestas ir Marijampolės kaimiškos teritorijos išsiskiria nuostabia gamta, išskirtiniais kultūros paveldo objektais, kurie vienas kitą papildydami sukuria unikalų kraštovaizdį. Kadangi lėtas turizmas yra susijęs su tvariu turizmu, daugiausiai dėmesio skiriant gamtai, bendruomenėms, kultūrai, paveldui, vietoms, kraštovaizdžiui ir pan. Todėl siekiant pritaikyti lėtojo turizmo modelį yra reikalinga bendra, skirtingus lėtojo turizmo objektus sujungianti infrastruktūra: apgyvendinimo, maitinimo, pramogų paslaugos, laisvalaikio praleidimo būdai ir kt. Taigi, šioje strategijos dalyje, pirmiausia, analizuojami turizmo ištekliai, kurie gali būti pritaikyti vystant lėtąjį turizmą minėtuose regionuose.

44 pav. Turizmo ištekliai, vystant lėtąjį turizmą

Šaltinis: sudaryta autorių

Remiantis nurodytais aspektais, bus pateiktos rekomendacijos Marijampolės miestui ir Marijampolės kaimiškoms teritorijoms, apibrėžiant teritorijas, kuriose yra tinkama išteklių santalka, infrastruktūra, tinkanti vystyti lėtąjį turizmą. Taip pat bus pateiktos gairės ir rekomendacijos

paslaugų teikėjams ir produktų gamintojams, tiekėjams, kurios pasiūlys tinkamiausius jų veiklą legalizuojančius kelius.

Lokalaus turizmo rinkos dalyviai ir ištekliai bus analizuojami Marijampolės savivaldybės ribose. Nors didžiausios turizmo išteklių sancaupos matomos Lietuvos miestuose, tačiau lėtasis turizmas skatina regionų plėtrą, vietos bendruomenių aktyvumą. Be to, minėtoms savivaldybėms priklausančių seniūnijų teritorijos dažniausiai nėra didelės, todėl jose esančius turizmo objektus ir išteklius galima pasiekti lėtajam turizmui draugiškomis priemonėmis: dviračiu, pėsčiomis, bemotorėmis transporto priemonėmis per neilgą laiko tarpą. Tai atitinka lėtojo turizmo sampratą – skatinti asmenis lėčiau keliauti į paskirties vietas, ilgiau apsistoti pasirinktoje vietoje ir mažiau keliauti. Lėtiems keliautojams kelionė į tikslą yra reikšminga kelionės patirties dalis. Taipogi, seniūnijose galima atrasti gausnes gamtos ir kultūros paveldo objektų santalkas ir įvairovę nei nedideliame miestelyje ar kaime. Taip pat, seniūnijos teritorijoje atsiranda aktyvių bendruomenių, kurios nori pristatyti savo veiklą, pritraukti turistų, perduoti/dalintis patirtimi, tradicijomis, kultūriniu identitetu, suteikti vertę kiekvienam atvykusiam į kraštą.

Vietos bendruomenėms yra svarbus jų identitetas/tapatumas, kuris išreiškiamas kultūrinėmis apraiškomis, tokiomis kaip tradicinės šventės, procesijos, muzika, šokiai, rankdarbiai, amatai, gastronomija ir kt. Tai yra tradicijos, kurios paremtos vietos kultūra – išraiška ir sąlyga, leidžiančia identifikuoti, apibūdinti ir diferencijuoti kultūras, o kultūrinis identitetas yra vienas iš būtinausių šaltinių, norint paversti bendruomenės lėtojo turizmo traukos objektu. Taigi bendrai, lėtojo turizmo pagrindas yra bendruomenės, kurios skatina teigiamą socialinį turizmo poveikį, leidžiant turistams daugiau sužinoti apie vietinę kultūrą ir pajauti autentišką kelionių patirtį. Taip pat, svarbu atkreipti dėmesį, kad lėtasis turizmas skatina teigiamą ekonominį turizmo poveikį, nes pinigai yra sutelkiami ir lieka bendruomenėje, o tai turi įtakos mažesniai turizmo nutekėjimui.

9.1.1. Marijampolės miesto ir kaimiškų teritorijų turizmo ištekliai ir autentiškumas

Teritorinis suskirstymas. Marijampolės savivaldybė administraciniu požiūriu yra Suvalkijos regiono dalis. Savivaldybė randasi Lietuvos pietvakariuose, užima pakankamai patogią geografinę padėtį – nuo Marijampolės yra 139 kilometrai iki Lietuvos Respublikos sostinės Vilniaus ir 231 kilometras nuo Klaipėdos uostamiesčio. Marijampolės savivaldybės centras – Marijampolės miestas. Tai septintas pagal dydį Lietuvos miestas, laikomas Sūduvos regiono sostine. Šešupės upė miestą skiria į dvi dalis, kurias jungia 6 tiltai. Savivaldybės teritoriją kerta tarptautinis greitkelis Via Baltica ir geležinkelio trasa RailBaltica. Teritoriniu – administraciniu požiūriu savivaldybė suskirstyta į 9 seniūnijas: Degučių, Mokolų, Narto, Gudelių, Igliaukos, Liudvinavo, Marijampolės, Sasnavos ir Šunskų.

Gamta. Marijampolės savivaldybėje žemės ūkio naudmenos sudaro daugiau nei 70 proc. visos savivaldybės teritorijos, tuo tarpu miškų dalis teritorijoje yra kiek daugiau nei 15 procentų. Lyginant su kitomis savivaldybėmis, miškai užima nedidelį teritorijos plotą. Marijampolės savivaldybė yra Užnemunės žemumoje. Marijampolės savivaldybė vyrauja lygus reljefas, kurį prieš tūkstančius metų suformavo slenkančio Nemuno ledyno plaštaka, taip išlygindama ankstesnių ledynų palikimą – kalvotą reljefą. Taip savivaldybės rytiniame krašte susiformavo neaukšti Veiverių ir Šilavoto kalvagūbriai. Marijampolės mieste yra viena valstybės saugoma gamtinė teritorija – dendrologinę vertę turintis Pašešupio parkas. Tai 27,39 ha plotą užimanti teritorija. Šį parką juosia įspūdingi Šešupės vingiai, o medžių alėjos suteikia galimybę pasivaikščioti unikaliąje gamtos apsuptyje. Marijampolės miesto teritorijoje yra priskaičiuojama 17 parkų ir 6 skverai, o bendrai

Marijampolės savivaldybės teritorija patenka į plačialapių miškų zoną, todėl plačialapiai miškai čia sudaro zoninį augalijos tipą. Miškų augalija susitelkusi miškų masyvuose, apypelkiuose, upių slėniuose, iš dalies pelkėse. Marijampolės savivaldybės teritorijoje plyti trys dideli miškų masyvai: Buktos, Varnabūdės ir Šunskų bei 4 mažesni miškai: Rudžių, Valavičių, Ivoniškio, Dalginės. Visuose miškų masyvuose gana didelius plotus užima į Lietuvos augalų bendrijų raudonąją knygą įrašytos liepinio skroblyno bendrijos bei ažuolinio guobyno, danteninio juodalksnyno bendrijos.

Marijampolės savivaldybėje **didžiausios pelkės yra Amalvas ir Galubalė**. Amalvo pelkė yra kompleksinė pelkė, kurios didesniąją dalį užima aukštapelkė, o aplink ežerą plyti žemapelkės ir tarpinės pelkės. Taigi, aukštapelkių bendrijos savivaldybės teritorijoje susitelkusios tik Amalvo pelkėje. Yra įrengtas Amalvos pažintinis takas. Šis pažintinis takas veda lankytojus į vieną didžiausių Suvalkijoje Amalvos pelkę, kurioje gamtos mylėtojai gali pasidžiaugti pelkės platybėmis ir tako informaciniuose stenduose susipažinti

su pelkės istorija bei jos ekosistema, gyvūnija ir augalija. Pažintinio tako pradžioje įrengta apžvalgos platforma, nuo kurios atsiveria nuostabi Amalvos pelkės panorama bei tolesnis Žuvinto biosferos rezervato kraštovaizdis, kuriame yra ir kitų lankytinų objektų. Anot miškininkų, tai labai natūralus ir unikalus Sūduvos gamtos kampelis, kurį būtina pamatyti.¹⁴⁷ Pasak aplinkosaugininkų, Amalvos pelkėse gyvena arti šimto paukščių, o specifinė pelkių aplinka daro didelę įtaką gyvūnijai, todėl čia galima sutikti pelkinius satyrus, paprastąsias angis, briedžius ir vilkus bei kitus žvėris, kuriuos įdomu pamatyti gamtos mylėtojams. Amalvo pelkės dalis ir ežeras, biologinė įvairovė ir būdingas kraštovaizdis bei saugomų rūšių (švygždų, tetervinų, mėlyngurklių, didžiųjų baublių, plovinių vištelių) perėjimo vietos, migruojančių paukščių susitelkimo vietos, atkuriamos pažeistos Europos Bendrijos svarbos pelkių buveinės.¹⁴⁸

Savivaldybėje telkšo 11 ežerų: Žaltytis, Amalvas, Ygla, Ivoniškio, Leiciškių, Liudvinavo, Paežerėlių, Kalnynų, Vasakų, Akelė, Katiliukas. Savivaldybės teritorija patenka į du Nemuno baseino pabaseinius: Šešupės ir Nemuno mažųjų intakų. Didesnės Šešupės pabaseinio upės ir upeliai: Šešupė, Dovinė, Sūduonia, Laikštė, Valčiuva, Žvirgždė, Sasna, Šlavanta-Amalvė. Nemuno mažųjų intakų pabaseiniui priklauso Jiesia. Didieji savivaldybės ežerai yra Žaltytis ir Amalvas. Tai ežerai pasižymintys ypatingomis ekologinėmis savybėmis, kurios sudaro palankias poilsio bei mitybos sąlygas paukščiams. Žaltyčio ežeras migruojančių paukščių gausa nenusileidžia greta esantiems migruojančių paukščių apsaugai svarbios teritorijos statusą turintiems gerokai didesnio ploto Žuvinto, Metelių ir Dusios ežerams. Šis ežeras svarbus paukščių apsistojimui per migracijas. Rudenį ir pavasarį galima matyti migruojančių vandens paukščių pulkus.¹⁴⁹ Dėl palankių sąlygų, tipinis eutrofinis ežeras turi būdingą augaliją ir gyvūnija, didžiųjų baublių, plovinių vištelių, taip pat ežeras pasižymi gausiomis migruojančių gulbių, nardančių ančių, dančiasnapių, kragų sankaupoms.¹⁵⁰ Būtent dėl šios priežasties, net sovietmečio funkcionieriai suprato tokios teritorijos unikalumą ir svarbą, todėl nuo 1960 metų šis ežeras saugotas suteikus ornitologinio draustinio

¹⁴⁷ Marijampolės Turizmo ir informacijos centras, Amalvos pelkės pažintinis takas, Gamtos paminklas. Prieiga per internetą: <https://marijampoletic.lt/lankytinios-vietos/gamtos-paminklai/amalvos-pelkes-pazintinis-takas/>

¹⁴⁸ Lietuvos saugomos teritorijos. Informacinis leidinys, Vilnius, 2019.

¹⁴⁹ Žuvinto biosferos rezervatas. Prieiga per internetą: <http://www.zuvintas.lt/gamta-ir-kulturos-paveldas/gamtos-kompleksai-krastovaizdis/vandenys>

¹⁵⁰ Lietuvos saugomos teritorijos. Informacinis leidinys, Vilnius, 2019.

statusą. Vėliau Žaltytis priskirtas prie potencialių teritorijų įrašyti į tarptautinės Ramsaro konvencijos sąrašą.¹⁵¹

Draustiniai. Marijampolės savivaldybėje yra 1 valstybinis draustinis (Varnabūdės pedologinis) ir 3 savivaldybės draustiniai (Buktos, Paželsvių ir Dalginės botaniniai). Rytinė savivaldybės dalis patenka į Žuvinto biosferos rezervato teritoriją. Kiti Marijampolės savivaldybės teritorijoje esantys draustiniai: Amalvo botaninis draustinis, Žaltyčio ornitologinis draustinis, Dalginės, Buktos ir Paželsvių botaniniai draustiniai. Taip pat gamtos paminklais yra paskelbti Gristakelio ir Buktos ažuolai. Gristakelio ažuolas yra Liudvinavo seniūnijoje, Buktos miške. Jis yra Žuvinto biosferos rezervato ekologinės apsaugos zonoje. Buktos ažuolas yra tame pačiame Buktos miške. Šiems medžiams yra suteiktas medžių milžinų statusas.

Paukščių laukinis gyvenimas saugomas Žaltyčio ornitologiniame draustinyje. Žaltyčio ežeras ir jo pelkėtos pakrantės saugomi nuo 1960 metų, kuomet buvo įsteigtas ornitologinis draustinis. Šiuo metu pats ežeras turi botaninio zoologinio draustinio statusą, yra Natura 2000 teritorija ir kaip visas Žuvinto biosferos rezervatas įrašytas į UNESCO programos Žmogus ir biosfera Pasaulinį biosferos rezervatų sąrašą. Didžioji biosferos rezervato dalis patenka į Marijampolės savivaldybę (56 proc.). Tai Liudvinavo, Igliaukos, Marijampolės, Gudelių (mažėjančia tvarka pagal patenkančią seniūnijos dalį) seniūnijų žemės.¹⁵²

Varnabūdės pedologinis draustinis. Šis draustinis įsteigtas 1988 metais. Draustinis yra 13 km į rytus nuo Sasnavos. Plotas 112 hektarų. Šiame draustinyje yra kultūros ir gamtos paveldo objektų (Gabavos senkapijai, Holokausto aukų kapai, Lietuvos partizanų žūties vieta, aviacijos inžinieriaus lakūno A. Gustaičio gimtinės vieta, paminklinė pušis), į Lietuvos raudonąją knygą įrašytų 3 paukščių rūšių lizdavietės, 4 perimvietės, 7 augalų rūšių radimvietės. Per Lietuvos partizaninį karą Varnabūdės girioje veikė Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės Lietuvos partizanai.¹⁵³ Paželsvių botaniniame-zoologiniame draustinyje saugomos etaloninės drėgnų plačialapių miškų su guobomis bendrijos, plačialapių miškų su skroblais ir blakstienotosiomis viksvomis bendrijos, juodalksnynų bendrijos, Lietuvos raudonosios knygos augalų rūšių augavietės.

Buktos miške nemažai saugomų, į Raudonąją knygą įrašytų augalų ir gyvūnų, ypač paukščių (juodųjų gandrų, tetervinų, žuvininkų, mažųjų erelių rėksnių). Buktos miškas yra Žuvinto biosferos rezervato teritorijos dalis. Miške yra 2 gamtiniai rezervatai Liūliškynės ir Buktbalės bei 2 botaniniai – zoologiniai draustiniai Paželsvių ir Želsvos juose saugoma – etaloniniai drėgnieji plačialapių miškai su liepinių skroblynų, guobynų bendrijomis, retomis ir saugomomis augalų ir gyvūnų rūšimis. Buktos miško plotas - 3200 ha, ji bene reikšmingiausia pietrytinės Sūduvos, kaip biologinės įvairovės saugykla, tai vienintelis, stambiausias miško masyvas išlikęs Marijampolės rajone. Buktos miškas priklauso Europos saugomų teritorijų tinklui – Natura 2000 ir išskirta kaip buveinių ir paukščių apsaugai svarbi teritorija, kurioje sutinkamos šios Europinės svarbos miškų buveinės: aliuviniai miškai, pelkėti

¹⁵¹ Lietuvos ornitologų draugija, Žaltyčio ežere vandens paukščių sankaupos turi būti išsaugotos. Prieiga per internetą: <http://www.birdlife.lt/zaltycio-ezere-vandens-pauksciu-sankaupos-turi-but>

¹⁵² Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos. Žuvinto biosferos rezervato planavimo schema. Taikomoji esamos būklės analizė, 2018.

¹⁵³ Visuotinė Lietuvių enciklopedija. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/varnabudes-giria/>

lapuočių miškai, pelkiniai miškai, žolių turtingi eglynai, skroblynai bei Europoje nykstantys miškų paukščiai: vidutiniai margieji geniai, baltnugariai geniai, gervės. Buktos miške galima sutikti laukinius gyvūnus ir paukščius, nuolat laikosi taurieji elniai, briedžiai, vilkai, sutinkami Lietuvoje saugomi šermuonėliai. Atokesnėse miško vietose peri saugomi paukščiai: jūriniai ereliai, ereliai rėksniai, vapsvaėdžiai, vištvanagiai, juodieji gandrai ir kt.

Marijampolės savivaldybės teritorijoje (6 kilometrai) į pietryčius nuo Liudvinavo yra įrengtas Buktos gamtinis-pažintinis takas, kurį visais metų laikais aplanko nemaža dalis lankytojų. Buktos gamtinis pažintinis takas, priklauso Žuvinto biosferos rezervatui. Pažintiniame take, miško apsuptyje yra įrengta poilsio vietė. Ji yra įkurta 700 metrų nuo pažintinio tako. Tai puiki vieta poilsiui, norint kuo daugiau laiko praleisti natūralioje aplinkoje, siekiant pažinti gamtą, augalus ar natūralios gamtos teikiamas gėrybes. Buktos giria – unikali ypač botanikams ir gamtininkams. Take galima pamatyti Natura 2000 miškų buveines, saugomas augalų ir gyvūnų rūšis. Taip pat pačiame Liudvinavo miestelyje yra parkas - Šešupės ir Sūduonios santakoje Liudvinavo dvaro teritorijoje įrengtas Liudvinavo parkas, kuriame yra estrada, pėsčiųjų takai, lauko treniruoklių zona, futbolo aikštė, teniso kortai. Minint Liudvinavo 300 metų jubiliejų, parkas buvo pasipuošęs medžio ir akmens skulptūromis.

Apibendrinimas

Unikali gamta, ežerai ir upės – neatrastos vietos, tai yra neišnaudotas lėtojo turizmo potencialas, kuriame didžiausias dėmesys skiriamas patirties lėtumui, taip pat iš to kylančioms emocijoms ir svarstymams. Marijampolės savivaldybėje, aplinkinėse kaimiškose vietovėse esantys gamtos keliai gali pasiūlyti nepakartojamų įspūdžių ir tikrų emocijų per detales, istoriją, potyrius. Marijampolės savivaldybės gamta puikiai pristatoma draustiniuose ir saugomose teritorijose, pelkių ir ežerų, saugomų teritorijų gausa sudaro palankias „nišinio“ turizmo – lėtojo turizmo potencialui. Pelkėse ir ežeruose peri ir apsistoja migruojantys paukščiai sudomintų ornitologus, gamtos mylėtojus. Gamtos draustiniai, kuriuose yra į Lietuvos augalų bendrijų raudonąją knygą įrašytos bendrijos yra puikus gamtininkų traukos objektas. Tam yra palankiai išvystyta infrastruktūra – pažintiniai takai, kuriuose pateikiama plati informacija apie lankomą gamtos objektą, bei susijusių gyvūnijos įvairovę. Tai galime laikyti lėtojo turizmo sudėtine dalimi, nes žmonės atvažiuoja susipažinti su aplinka, pajusti tikrąją gamtą, stebėti paukščių, gyvūnų gyvenimo būdą. Tikėtina, kad šiose vietose būtų galima surasti ir vietinių gyventojų, kurie galėtų papasakoti apie šių gamtos apylinkių istoriją, gamtos specifiką. Tai puikiai atspindėtų lėtojo turizmo krypties tendencijas.

Kultūros paveldas. Lėtajam turizmui tinkama vietovė yra identifikuojama pagal kelis pagrindinius aspektus, tokius kaip vietos gamybos maistas, tvarumas, aplinka, gamtos ar poilsio zonų pritaikymas judėjimui, bei kultūros paveldas.¹⁵⁴ Marijampolės mieste ir kaimiškose teritorijose esanti kultūros paveldo objektų gausa įsilieja ne tik į miestų, miestelių urbanistinį kraštovaizdį, bet ir

¹⁵⁴Vargasa, M. I., ir Gonzálezb, A. D. M. H. (2020). Cultural identity and slow tourism as a strategy to boost the living heritage of Chiapas and contribute to its development. *Heritage, Tourism and Hospitality International Conference*, p. 141.

į gamtos elementus. Marijampolės savivaldybė yra turtinga savo istoriniu ir kultūriniu paveldu. Daug objektų sietinų su Lietuvos valstybingumu bei kultūrine, švietėjiška žymių žmonių veikla, gyvenimu. Jonas Basanavičius, Vincas Kudirka, Jonas Jablonskis gimė ir mokėsi šiame regione.¹⁵⁵ Todėl Marijampolės miestas ir kaimiškos teritorijos išsiskiria kompleksiskumu ir darnia pusiausvyra tarp gamtos ir kultūros paveldo objektų. Žymi saugotinių objektų dalis yra tarpusavyje susieti vizualiniais, istoriniais ir semantiniais ryšiais. Taip susidaro ryškiausios kultūros paveldo sankaupų vietos.

Marijampolės miesto apylinkėse dar iki viduramžių pabaigos buvo jotvingių genties gyvenvietė. Apie tai mena Šešupės ardomas Marijampolės piliakalnis ir greta Marijampolės stūksantis Kumelionių piliakalnis. Taip pat iš archeologijos paminklų savivaldybėje yra žymūs: Lakinskų piliakalnis, Liudvinavo piliakalnis ir senovės gyvenvietė, Varnupių (Kirvakalnio) piliakalnis, Riečių piliakalnis, Šakališkių piliakalnis, Piliakalnių piliakalnis, Padovinio piliakalnis, Meškučių piliakalnis. Didžioji dalis piliakalnių dominuoja istoriniame kraštovaizdyje, jų prieigos – sutvarkytos, pritaikytos lankymui.

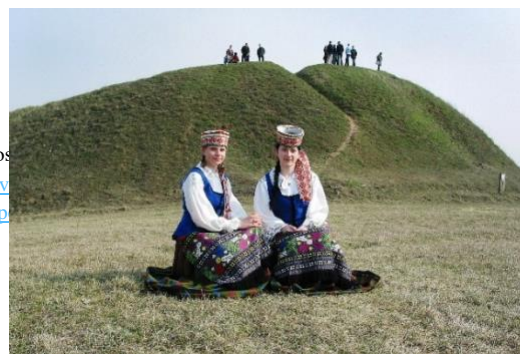

Galima būtų išskirti Šakališkių piliakalnį su gyvenviete arba Aušrakalnį, kuris su papėdės gyvenviete yra dešiniajame Šlavantos upelio krante. Šis piliakalnis aprašytas kraštotyrininko J. Radziukyno, taip pat minimas rašytojo V. Mykolaičio-Putino romane „Altorių šešėlyje“. 1972 metais piliakalnis paskelbtas respublikinės reikšmės archeologijos paminklu, 1997 metais piliakalnis su gyvenviete įrašytas į LR kultūros vertybių registro archeologinių vietų sąrašą kaip kultūros vertybių kompleksas, kuris 1998 metais LR Vyriausybės nutarimu paskelbtas kultūros paminklu, o 2005 metais pripažintas valstybės saugomu paminklu.¹⁵⁶ Kiti archeologiniai objektai dažnai neturi konkrečios ir aiškiai išreikštos formos, kuri būtų matoma, todėl juos lankant svarbus pasakojamasis naratyvas.

Kumelionių piliakalnis su gyvenviete yra prie Kumelionių kaimo, Šešupės kairiajame krante. Iš pietų ir rytų piliakalnį juosia Šešupė ir jos slėnio daubos, iš šiaurės – gilus Uosupėlio slėnis. Archeologinių tyrimų metu pylime buvo rasta gynybinių įtvirtinimų liekanų, grublėtu ir lygiu paviršiumi bei žiestos keramikos, strėlių antgalių, lipdytos ir žiestos keramikos, geležies rūdos lydymo krosnelių liekanų, molinių tiglių gabalėlių. Piliakalnis naudotas nuo I tūkstantmečio pradžios iki X a. - XI a., gyvenvietėje gyventa III a. – XI a.¹⁵⁷

Lakinskų piliakalnis yra įrengtas Šešupės dešiniojo kranto aukštumos kyšulyje. Pasak J. Basanavičiaus spėjimo, piliakalnyje stovėjo medinė pilis, kurią 1381 metais sudegino kryžiuočiai. Taip pat jis teigia, kad ant piliakalnio aikštelėje esančio akmens buvo kūrenama amžinoji ugnis Perkūno garbei. Pasakojama, kad piliakalnyje stovėjo ir nugrimzdo bažnyčia po piliakalnio aikštelėje esančiu akmeniu su “žmogaus pėda”. Jei kas nors tą akmenį nurisdavo žemyn nuo piliakalnio, tai po nakties jis vėl atsirasdavęs savo vietoje.

Liudvinavo piliakalnis ir senovės gyvenvietė 1998 metais Lietuvos Respublikos Vyriausybės

¹⁵⁵ Marijampolės regiono plėtros 2014-2020 metais galimybių studija. Regioninės plėtros

¹⁵⁶ Visuotinė Lietuvių enciklopedija. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/v>

¹⁵⁷ Marijampolės Turizmo ir informacijos centras. Prieiga per internetą: <https://marijamp>

nutarimu buvo paskelbta kultūros paminklu. Piliakalnis datuojamas I tūkstantmečiu. Varnupių (Kirvakalnio) piliakalnis, pasak padavimų yra supiltas senovės lietuvių, o aikštelės viduryje buvęs įrengtas rūšys, kuriame gyventojai paslėpė nuo kryžiuočių savo turtus. Šis padavimas buvo tik sudominęs lengvatikius lobių ieškotojus, kad jie piliakalnio viduryje buvo iškasę didelę duobę. Karo metais piliakalnio viršūnėje buvo iškasti apkasai, o šlaituose – slėptuvės. Dabar piliakalnio papėdėje, Kirvakalnio festivalio metu, rengiamos tarptautinės Gyvosios archeologijos dienos.¹⁵⁸ Ir tai tik maža dalis piliakalnių, kuriais garsus Marijampolės miestas ir kaimiškos teritorijos.

Marijampolės savivaldybė garsi kultūros paveldu. Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos imperijos karių kapai, Liudvinavo mstl. senosios kapinės, Lietuvos partizanų užkasimo vieta ir kapai (Degučių k.), Dybakalnio k. senosios kapinės (Kuktų k. Marijampolės sen.), Ivoniškio (Gudelių) dvaro sodybos fragmentai (Gudelių sen.) ir kt. Taip pat Marijampolės savivaldybėje yra rezistencinės kovos atmintinos vietos bei muziejai, įžymių valstybės bei kultūros veikėjų tėviškės, kapai ar paminklai, dvarų sodybos. Kaip vieną iš lėtojo turizmo potencialo, Marijampolės savivaldybėje, stiprybių galima įvardinti ir gerai išplėtotą kelių tinklą bei santykinai trumpus atstumus tarp lankomų objektų.

Marijampolės miestas iki II Pasaulinio karo buvo išskirtinai žydiškas miestas, tačiau dabartinių gyventojų surašymo metu surašyti vos keli žydų tautybės asmenys, liudija faktą, kad šiame mieste buvo įvykdytas masinis genocidas. Šio nusikaltimo prieš žmoniją pėdsakų apstu ne tik visame mieste, tačiau taip pat ir Marijampolės savivaldybėje, kaimiškose teritorijose. Galima paminėti kelias pagrindines rezistencinių kovų ir genocido atmintinas vietas: Marijampolės mieste paminklas Tauro apygardos partizanų, jų rėmėjų ir ryšininkų atminimui. Koplyčia niekintų ir užkastų, žuvusių Tauro apygardos partizanų bei civilių gyventojų atminimui. Paminklinis ansamblis Naujosiose Marijampolės miesto kapinėse žuvusių Tauro apygardos partizanų atminimui. Mikronių kaime (Gudelių seniūnijoje) Kryžių kompozicija, paminklas Riečių kaime Žuvinto mūšyje žuvusių Tauro apygardos Šarūno būrio partizanų atminimui. Antkapinis paminklas Gudupių kaimo kapinėse (Liudvinavo seniūnija), paminklas Liepynų kaime, šalia Padovinio kaimo kapinių pastatytas kryžius žuvusių Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės partizanų atminimui ir kt.¹⁵⁹ Šie objektai itin svarbūs ne tik Lietuvos, tačiau ir Marijampolės miesto ir kaimiškų teritorijų istorijos kelyje. Tai yra unikalūs reiškinys, primenantis apie skaudžius, bet kartu ir drąsius savivaldybės gyventojų, bei Lietuvos gyvenimo įvykius. Pastarieji objektai sulaukia labai nedaug kelionių organizatorių ir turistų dėmesio. Tačiau tai nebūtinai turi būti masinio turizmo vietos, o unikaliomis vietomis besidominčioms žmonių grupėms pritaikytas lankymas.

Atskira grupė, traukianti turistų dėmesį – miestai, urbanizuotos teritorijos, kuriuose galima rasti išskirtinių architektūros objektų, pramogų, laisvalaikio praleidimo būdų, apgyvendinimo ir maitinimo paslaugas. Marijampolės mieste išlikusio kultūros paveldo pažinimas skatina domėtis ir didžiulis krašto istorija ieškant sąsajų su šiandiena. Tam, kad suvokti visumą, lėtojo turizmo tikslas yra supažindinti ir parodyti kaip praeitis sukūrė dabartį. Autentiškumas yra plačiai pripažįstamas kaip esminė varomoji jėga, motyvuojanti lankytojus keliauti į specifinę vietą. Autentiškumas per lėtojo turizmo perspektyvą yra susijęs su kultūros paveldo turizmu.¹⁶⁰ Marijampolės savivaldybėje yra išlikusios svarbios unikalios ir tik tam kraštui būdingos architektūros vertybės.

¹⁵⁸ Marijampolės Turizmo ir informacijos centras. Prieiga per internetą: <https://marijampoletic.lt/lankytinos-vietos/gamtos-paminklai/>

¹⁵⁹ Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras. Prieiga per internetą: http://www.genocid.lt/Statiniai_Vietos/Paminklai/Marijampole_paminklai.htm

¹⁶⁰ Shang, W., Qiao, G., ir Chen, N. (2020). Tourist experience of slow tourism: from authenticity to place attachment—a mixed-method study based on the case of slow city in China. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 25(2), 170-188.

Tokios kaip Marijampolės geležinkelio stotis, kuri turi išlikusią didelę architektūrinę vertę – vienas puošniausių tokio funkcinio stiliaus objektų Lietuvoje. Kompozicijos ir stiliaus atžvilgiu stotis originali tarp šios paskirties statinių Lietuvoje. Taip pat yra Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytenio BPL bataliono statinių kompleksas, kuris išsiskiria freskų salės tapyba, yra įrengtas bataliono muziejus, taip pat atstatytas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytenio paminklas. Kvietiško dvaro sodyba, istorinę, architektūrinę ir kultūrinę reikšmę turi išlikę mediniai dvaro rūmai, pieninė, sandėlis su rūsiu, kluonas, prižiūrėtojo ir kumečių gyvenamieji namai. Taip pat buvusios mokytojų seminarijos pastatų kompleksas – viena iš dviejų pirmųjų mokytojus rengusių įstaigų nepriklausomoje Lietuvoje.¹⁶¹

Dažniausiai inžinerinio paveldo objektai, tokie kaip geležinkelio stotys, nesusilaukia aktyvaus turistų lankymo, tačiau atsiranda entuziastų, kurie domisi ir tyrinėja šį paveldą. Lėto turizmo šalininkams yra labai svarbios galimybės tyrinėti ir pasidomėti vietine kultūra bei istorija ar net ieškoti tapatybės su vieta jausmo.¹⁶² Todėl bent dalinis kultūros paveldo pritaikymas lankymui galėtų praplėsti Marijampolės savivaldybės turistinį žemėlapi.

Marijampolėje veikia kelios bažnyčios: Marijampolės Šv. Arkangelo Mykolo mažoji bazilika į kurią Lietuvos ir kaimyninių šalių piligrimai atvyksta pasimelsti prie Palaimintojo arkivyskupo Jurgio Matulaičio kapo. Bažnyčioje yra nutapytas Švč. Mergelės Marijos su Vaikeliu paveikslas, kuris garsus ne tik malonėmis, bet ir stebuklais. Tai viena didžiausių Vilkaviškio vyskupijos sakralinių vertybių. Greta veikia Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo kunigų marijonų vienuolynas, kuriame marijonai tėvai ir broliai ne tik tarnauja Dievui ir Bažnyčiai, bet ir rūpinasi, kad jis būtų prieinamas visiems piligrimams iš Lietuvos ir užsienio.

Taip pat veikia marijonų gimnazija, spaustuvė ir biblioteka. Pastarasis objektas prieš keletą metų buvo restauruotas, išsaugant visas jo vertingąsias savybes. Marijampolės Šv. Vincento Pauliečio bažnyčia (XIX a. pabaiga), priklausančios Vilkaviškio vyskupijai, Marijampolės evangelikų liuteronų bažnyčia ir pastatų kompleksas, stačiatikių Marijampolės Švč. Trejybės cerkvė, priklausanti Marijampolės Švč. Trejybės parapijai. P. Butlerienės g. stovi HaknasatOrhim arba Choralinė sinagoga, buvę žydų maldos namai. 2014 m. pastatyta Marijampolės Palaimintojo popiežiaus Jono Pauliaus II bažnyčia – tai naujausia, medinė bažnyčia (koplyčia), kurią padovanojo Vokietijos katalikai iš Lastrupo miestelio (Žemutinė Saksonija). Yra evangelikų liuteronų bažnyčia, Šv. Vincento Pauliečio bažnyčia – bažnyčia buvo pirmoji atšventinta bažnyčia nepriklausomoje Lietuvoje. Sasnavos Švč. Mergelės Marijos vardo bažnyčia tai yra vienas puošniausių sakralinių pastatų Užnemunėje.¹⁶³

¹⁶¹ Marijampolės Turizmo ir informacijos centras. Prieiga per internetą: <https://marijampoletic.lt/lankytnos-vietos/gamos-paminklai/>

¹⁶² Heitmann, S., Robinson, P., ir Povey, G. (2011). Slow food, slow cities and slow tourism. *Research themes for tourism*, 114-127.

¹⁶³ Marijampolės Turizmo ir informacijos centras. Prieiga per internetą: <https://marijampoletic.lt/lankytnos-vietos/gamos-paminklai/>

Veikia Švč. Trejybės cerkvė, yra kančių koplytėlė, kuri primena apie nukankintus ir žuvusius už tėvynę Lietuvius. Šie objektai yra didžiulis piligriminio turizmo traukos centras, kurie gali tapti ir lėtojo turizmo dalimi. Senose Marijampolės miesto kapinėse stovi antkapinis paminklas rašytojai Žemaitėi, R. Juknevičiui ir kitiems Lietuvai nusipelnusiems žmonėms. Vytauto g. stovi paminklas Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Vyteniui (stovėjo dar tarpukariu, atstatytas 2009 m.), o miesto parke – dar keli paminklai. 2010 m. pagrindinėje miesto aikštėje pastatytas paminklas lietuvių kalbai, tautai ir Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui atminti. Marijampolėje veikia „Tauro“ apygardos partizanų ir tremties muziejus, kitoje Vytauto gatvės pusėje, miesto parke, yra skulptoriaus A. V. Ambraziūno paminklas „Tauro“ apygardos partizanams. Miesto centrinėje dalyje yra Kultūros centras, jame įrengta Stankūnienės dailės galerija. Kaip jau buvo minėta, vienas iš mieste esančių parkų – Pašešupio parkas yra gamtos paveldo objektas.¹⁶⁴ Lėtojo turizmo potencialui, sakralinės vietos, gali būti panaudojamos ne tik per savivaldybėje esantį institucionalizuotą matymo lauką, tačiau taip pat per individualų, netradicinį požiūrį – per piligrimystės ir turizmo santykius. Kadangi religija ir piligrimystė apima taip pat erdves esančias už kasdienių šventų vietų.

Apibendrinimas

Marijampolės savivaldybėje yra gausu lankytinų objektų ir yra nemažai potencialo lėtojo turizmo srityje, tačiau vertėtų koncentruotis į seniūnijų teritorijas ir išskirti ryškiausias kultūros objektų santalkas, kurios reprezentuos visą savivaldybę lėtojo turizmo kontekste.

Apgyvendinimas. Lėtas turizmas, susijęs su realių ir prasmingų ryšių užmezgimu su žmonių bendruomene, savo draugais, savimi, vietomis, kultūra, maistu, paveldu ir aplinka.¹⁶⁵ Tam artimam ir jausmingam, bei svarbiam potyriui ir susitapatinimui yra svarbus aspektas – ilgesnis laiko tarpas vienoje vietoje. Todėl šiuo atveju yra labai svarbūs apgyvendinimo paslaugas teikiantys subjektai. Didžioji apgyvendinimo paslaugų koncentracija yra urbanizuotose teritorijose – Marijampolės mieste. Mieste veikia trys viešbučiai: „Mercure Marijampolė“, „Vingis“, „Sudavija“. Taip pat miesto savivakdybė ir kaimiškose teritorijose veikia penki svečių namai: „Starapolė“, „Luka“, „Eiva“, „Žilina“, „BHB“, „Keta“, „Akmeninė kerpė“ ir apartamentai „OldTownBakery“. Bei dešimt kaimo turizmo sodybų ar kempingų: Marijampolės kempingas, rezidencija „Grižulo ratai“, kaimo turizmo sodyba „Vyšniakaukis“, sodyba pas Maiklą, Žibudų sodyba, kaimo turizmo sodyba „Onixas“, „Bukonys“, „Baltaragio malūnas“, „Alaburdai“, Karpavičių sodyba. Taigi viso teritorijoje yra aštuoniolika apgyvendinimo vietų: viešbučiai, svečių, nakvynės namai, apartamentai, kaimo turizmo sodybos ir kt.

Marijampolės mieste ir kaimiškose teritorijose yra palankios sąlygos kaimo turizmui – gana geras kelių tinklas, turtinga gamta ir didelis kultūrinis bei istorinis paveldas. Tačiau savivaldybėje veikia santykinai nedaug kaimo turizmo sodybų. Nors nakvynių skaičius apgyvendinimo įstaigose nuo 2017 m. išaugo 33,6 proc. Taip pat buvo fiksuojamas (ne toks intensyvus) ir turistų skaičiaus augimas apgyvendinimo įstaigose. Poreikis ilgesnei apsistojimo trukmei augo, kadangi vienam turistui tenkantis nakvynių skaičius išaugo nuo 1,5 iki 1,8.

¹⁶⁴Ibid.

¹⁶⁵Lowry, L. L., ir Lee, M. (2016). CittaSlow, slow cities, slow food: Searching for a model for the development of slow tourism.

Apibendrinimas

Atsižvelgiant į augančius apsistojimo trukmės rodiklius, apgyvendinimo plėtra, galėtų būti vykdoma per lėtojo turizmo poreikių patenkinimą – skirtingų suinteresuotų šalių bendradarbiavimą. Bendradarbiavimas galėtų būti vykdomas su muziejais, vietiniais amatininkais, vietos kaimo bendruomenės bei kultūros centrais. Šie objektai padėtų padidinti turistų srautus. Sodyboms išplėtus savo veiklos mastą per etnografinius elementus ir tradicinius amatus, kulinarinio paveldo produktų gamybą – agroturizmą, tradicijas, kuomet lankytojai būtų supažindinami su istoriniu ar kultūros paveldu. Tai gali būti ūkio, sodybos ar muziejaus pristatymas, ekskursijos ir edukacinės programos, atskleidžiančios ūkininkavimo ir gamybos tradicines ir šiuolaikines veiklas (žuvų rūkymas, duonos kepimas, keramika ir t.t.), produktų degustacijos, interaktyvios pramogos ir kitos. Tokiu būdu savivaldybė atlieptų lėtojo turizmo tendencijas ir tokių turistų poreikius. Taigi, rinkos dalyvių bendradarbiavimas, rinkodara ir aktyvesnė informacijos sklaida atnešų didesnę naudą ir pritrauktų daugiau turistų, tame tarpe skatintų ir lėtojo turizmo potencialą.

Maitinimo paslaugos. Maitinimo paslaugų teikėjai Marijampolės savivaldybėje yra susitelkę mieste. Čia suskaičiuota 18 maitinimo įstaigų: restoranai, kavinės, picerijos ir kt. Veikia šeši restoranai: „Vingis“, „Namų“ restoranas, kuriame malkiniame pečiuje gaminamos autentiškos – itališkos picos. Azijietiškos virtuvės restoranas „MiamiWok&Sushi“, „PJazz“, vegetariškų patiekalų restoranas „Seitanas“, kuris turi patiekalų žaliavalgiams, taip pat veikia Restoranas-vyninė „TEN“. Taip pat veikia septynios kavinės: „Kambarys“, „Nica“, „Grižulo ratai“, „Kampas“, „Senamiesčio legenda“, Kultūros centro kavinė bei Kavinė „Sudūvos Arka“. Bei penki greito maisto restoranai ar picerijos: Greito maisto restoranas „Hesburger“, picerija „Campo Pizza“, „Party Pizza“, „Čili Pizza“ ir greito maisto restoranas „Big HouseBurgers“. Vakaro pramogoms, mieste veikia Kaljano namai "7 Miglos" ir baras "Winis", kuriame originalias rankų darbo medžio inkrustacijas pagal specialų užsakymą darė meistrai iš Olandijos. Baras stebina plačiu gėrimų asortimentu.¹⁶⁶

Pagal susiformavusią turizmo sampratą, turistui, apsilankiusiam tam tikroje vietoje, vietinis maistas yra tik fiziologinis atsakas į poreikį pasimaitinti, tačiau žvelgiant iš naujojo – lėtojo turizmo perspektyvos, tai gali būti pagrindinis kintamasis pasirenkant lankytiną vietą. Pirmuoju atveju turistas yra be jokios gastronomijos motyvacijos, turint omenyje, kad paskirties vietos kulinarinė tradicija jiems nėra diferencinis veiksnys. Tačiau šiai dienai, augant turistų poreikiams, kurie didžiąją dalimi yra susiję su didėjančiu keliautojo išsilavinimu, žingeidumu – motyvacija paragauti vietinės virtuvės yra skirtingas turistinės patirties struktūros veiksnys. Išskirtinai Marijampolėje galima paragauti riestainių su aromatinga gilių kava. Norintiems saldaus, būtina užsukti į prancūziško stiliaus Senąją miesto kepyklėlę Marijampolėje, kurioje pasitiks švieži kruasanai, didriestainiai, eklerai ir kiti saldieji skanėstai. Tikėtina, kad svetingi suvalkiečiai pavaišins gardžia vyšnių uogiene – tokia, kokią kadaise virdavo mama ar močiutė. Taip pat Marijampolė gali nustebinti oranžado gėrimu. Dar prieškario laikais dailiai apsirengusios miesto ponios ir išvaizdūs

¹⁶⁶ Marijampolės Turizmo ir informacijos centras. Prieiga per internetą: <https://marijampoletic.lt/lankytnos-vietos/gamos-paminklai/kneipo-terapijos-pojuciu-takas-2/>

ponai susirinkdavo Vytauto Didžiojo parke tam, jog atsigaiventų oranžado gėrimu, gaminamo iš apelsinų ir citrinos sulčių, vandens, cukraus bei mėtų.

Apibendrinimas

Marijampolėje tikrai galima rasti įdomių, tam kraštui būdingų, turinčių gilią istoriją gastronominių potyrių. Apibendrinant galima teigti, kad Marijampolės savivaldybėje yra nemažai maitinimo įstaigų, tačiau didžioji dalis įstaigų yra tinkamos masiniam turizmui ir negali patenkinti lėtojo turizmo poreikių, kuris orientuotas į patirtį. Todėl šioje situacijoje reikėtų paieškoti alternatyvų, kuriomis galėtų tapti gastrominės edukacijos ir taip išplėsti siūlomų paslaugų spektrą, atitinkantį lėtojo turistų poreikius. Tam yra palanki tiek Marijampolės istorija, tiek kultūrinė aplinka.

Pramogos/laisvalaikis. "Malonny" meno simpoziumas Marijampolėje be gausybės kitų renginių, miestą papuošė net 18-a piešinių ant sienų ir šviesos instaliacijomis J. Basanavičiaus aikštėje. Mieste yra siūloma pamatyti juos visus vos 3 km ilgio maršrute.¹⁶⁷ Tačiau keliaujant tarp piešinių, pačiame Marijampolės centre, galima surasti ir daugiau įdomių bei svarbių miestui vietų. Marijampolės mieste šalia Vytautui Kernagiui skirto paminklo „Kai sirpsta vyšnios Suvalkijoje“ yra įrengtas požeminis tunelis, jungiantis dvi miesto dalis. Visas tunelis nuklotas skirtingų žmonių portretais. Tai yra įspūdinga idėja, kuria gali didžiulis išskirtinai Marijampolės miestas ir kuri kasmet pritraukia lankytojus. Mieste taip pat yra sukurta, Lietuvių išėivijos menininko Ray Bartkaus ir Niujorko šviesos dizainerio Kacper Dolatowski, inovatyvi šviesos instaliacija, kuri atgaivino Marijampolės centre esančią J. Basanavičiaus aikštę. Šis kūrinys pagyvina ne tik čia vykstančius renginius,

bet ir kiekvieną vakarą sukuria išskirtinę atmosferą.¹⁶⁸

Dar daugiau potyrių keliaujant po Marijampolę suteiks lytėjimas. Pasak padavimų, Marijampolės miesto įkūrėja grafienė Pranciška Ščiukaitė-Butlerienė labai mylėjo ir globojo kates. Todėl pertvarkant miesto senamiestį jame atsirado su vandeniu žaidžiančios grafienės katės. Magiški katinai, įsitaisę jaukiame Marijampolės senamiesčio kiemelyje, laukia progos išpildyti svečių/lankytojų norus. Taip pat mieste galima rasti ne vieną kačių atvaizdą.

Savivaldybėje yra įrengtas Kneipo terapijos pojūčių takas. Marijampolė garsėja futbolo komanda „Sūduva“, o „Via Baltica“ einanti pro Šunskus yra viena svarbiausių transporto arterijų šiaurės-pietų kryptimi. Todėl savivaldybėje yra įrengtas refleksoterapinis takas Šunskuose, kurio ilgis 88 metrai. Šis takas įrengtas pagal vokiečių filosofo, dvasininko Sebastiano Kneipo sveikatos filosofiją, kuri remiasi 5 elementų sistema: vienas iš elementų yra judėjimas, o einant pojūčių taku basomis kojomis reikia leisti savo kūnui pajusti, ką reiškia eiti skirtingais paviršiais. Tako pradžia – sintetinė futbolo maniežo danga, toliau – kelio „Via Baltica“

¹⁶⁷Ibid.

¹⁶⁸ Marijampolės Turizmo ir informacijos centras. Prieiga per internetą: <https://marijampoletic.lt/lankytnos-vietos/gamos-paminklai/kneipo-terapijos-pojuciu-takas-2/>

asfaltas, geležinkelio „RailBaltica“ skalda, Marijampolės miesto senasis brukas. Nuo jo nužengus basomis pėdomis galima keliauti įvairiais natūraliais paviršiais, beje, vienas iš tako etapų – ekstremalus ruožas – stiklo šukės.¹⁶⁹

Norėdami aktyvesnės veiklos, savivaldybės lankytojai ir svečiai gali tai padaryti “WakeTownMiami” vandenlenčių parke. “SplashMiami” – pirmasis Marijampolės vandenlenčių parkas, įsikūręs Marijampolės Marių parke. Taip pat jėgas išbandyti “Zero Majami” vandens batutų parke. Kuriame galima rasti įdomiausias figūras, keliaujant po skirtingo sudėtingumo kliūčių ruožą. Taip pat galima išbandyti pramoginį šuolį parašiotu – šuolis parašiotu skirtas norintiems pajusti kupiną adrenalino laisvąjį kritimą. Išsiskleidus parašiotui, apie 5 min. efektingais viržais sklandoma besižvalgant po nuostabias Suvalkijos apylinkes. Aerodrome yra įrengtos pavėsinės, poilsia vietės, žaidimų aikštelės, tvenkinys su pliažu, kavinukė. Susipažinti su miestu, jo kaimiškomis apylinkėmis pasirinkus norimą maršrutą yra suteikiama galimybė tai padaryti lėtojo turizmo tendencijas atliepiančia transporto priemone – pačioje miesto širdyje, tarp dviejų nuostabių parkų įsikūręs elektrinių paspirtukų nuomos punktas. Taip pat apylinkes siūloma pažinti žvalgant iš vandens – plaukiant baidarėmis. Plaukiant baidarėmis yra galimybė pažinti apylinkes, bendrauti tarpusavyje, praleisti laiką su savimi. Tai veikla, kurios metu yra suteikiama galimybė pažinti save tiek fiziškai, tiek dvasiškai. Yra suteikiama galimybė šią pramogą ar poilsį derinti su edukacine veikla (ekskursija baidarėmis su gidu). Ekskursijos metu yra supažindinama su Marijampolės miesto istorija ir aplankomi turistiniai objektai, tuomet baidarėmis yra plaukiama Šešupės upe. Ekskursijos pradžia Marijampolės Vytauto Didžiojo parke, o pabaiga Puskelnių užtvanka. Plaukimo metu dalyviai supažindinami su Šešupės upės geografine padėtimi, senovine laivyba, upės reikšme Marijampolei ir miesto istorijos raidai. Šis maršrutas kartu su ekskursija ir edukacija atliepa lėtojo turistų poreikius, kadangi tai harmoningas ir pilnavertiškas poilsis, kupinas gamtos, kultūros, istorijos pažinimo.

Edukacija. Marijampolės kultūros centras populiarina senąsias kultūros tradicijas, papročius. Organizuoja meno mėgėjų kolektyvų, studijų, būrelių veiklą, rengia pramoginius ir edukacinius renginius, valstybines ir kalendorines šventes. Rūpinasi vaikų ir jaunimo užimtumu, meniniu ugdymu profesionalaus meno sklaidai, tenkina sociokultūrinius bendruomenės poreikius. Centre veikia dailės galerijos ir daugelis kitų erdvių, kuriose vietos savo kūrybai gali atrasti kiekvienas.¹⁷⁰

Miesto savivaldybėje veikia net dešimt (10) muziejų: palaimintojo Jurgio Matulaičio muziejus, įkurtas Marijonų vienuolyne. Šiame muziejuje yra įrengtos dvi ekspozicijos: „Baltieji marijonai“, supažindinanti su Marijampolės miesto pradžia ir vienuolyno istorija. Taip pat ekspozicija „Palaimintasis arkivyskupas Jurgis Matulaitis“, kuri atskleidžia aktyvią kunigo, vyskupo, arkivyskupo, profesoriaus, vienuolio, socialinio veikėjo, diplomato veiklą, dvasinius gyvenimo nuopelnus ir biografiją.

Marijampolės krašto ir prezidento Kazio Griniaus muziejus yra vienas seniausių muziejų Suvalkijoje, įsteigtas 1933 metais, šiuo metu įsikūręs XIX a. pab. pastatų komplekse, buvusiuose teismo rūmuose. Muziejuje yra eksponuojamos ekspozicijos, rengiamos parodos, organizuojami renginiai, aktyviai vykdoma edukacinė veikla, leidžiami muziejuje saugomų eksponatų katalogai ir kiti leidiniai. Memorialiniame K. Griniaus muziejuje lankytojai turi galimybę ne tik apžiūrėti muziejaus ekspoziciją, bet ir sužinoti daugybę įdomių faktų apie šią neeilinę

¹⁶⁹Ibid.

¹⁷⁰ Marijampolės kultūros centras. Prieiga per internetą: <https://www.marijampoleskc.lt/paslaugos/>

asmenybę. Senovinių automobilių ir motociklų muziejus „Kubilkiemis“ yra unikalus ir turtingas savo eksponatų gausa muziejus, kuris įsikūręs senos kepyklos pastate. Jame be motociklų ir automobilių demonstruojami šimtai įvairių senienų: įrankių, rakandų, prietaisų. Marijampolės Tauro apygardos partizanų ir tremties muziejuje yra saugoma pokario partizaninių kovų ir masinių tremčių atmintis. Šis muziejus yra išskirtinis tokios rūšies muziejus visos Lietuvos mastu dėl eksponatų gausos ir informatyvumo. Zuikių muziejus yra įrengtas Sasnavos seniūnijoje. Tai bendruomenės įrengtas muziejus, kuriame galima pamatyti apie 800 įvairiausių zuikių, bei susipažinti su Sasnavos miestelio pavadinimo atsiradimo istorija. Muziejuje vyksta edukaciniai užsiėmimai, kurie gali būti pritaikomi įvairioms amžiaus grupėms. Šiame muziejuje galima pagaminti zuikių meduolius, rankdarbių kambaryje – pagaminti „miego zuikutį“ ar kitą darbelį, žaisliuką su zuikučiais, šokti, mankštintis, kurti pasaką.¹⁷¹

V. Mykolaičio-Putino muziejuje yra įrengta ekspozicija „Vinco Mykolaičio-Putino gyvenimas ir veikla“, skirta šiai iškiliai asmenybei įamžinti. Galima pamatyti dokumentinį filmą apie Vincą Mykolaitį-Putiną, bei susipažinti su atsiminimų medžiaga. Yra išsamiai atskleidžiamas rašytojo gyvenimas, veikla ir kūrybos raida. Kazio Borutos muziejuje yra saugomas ir puoselėjamas kraštiečio atminimas. Muziejuje taip pat vyksta pamokos, galima susipažinti su ekspozicija, kurią sudaro nuotraukos, susijusios su literato asmeniniu ir visuomeniniu gyvenimu. Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijos istorijos muziejuje yra sukaupta per 9500 eksponatų. Ekspozicijose atsispindi senosios Marijampolės gimnazijos istorija, jos raida nuo carinės Rusijos valdymo metų iki atkurtos Nepriklausomybės, muziejuje taip pat yra rengiamos edukacijos. Su Kvietišio dvaro pastatu, kuriame yra įrengtas muziejus, siejama gili istorija, istoriniai įvykiai, bei asmenybės. Kai kurių istorikų teigimu 1807 metais dvare lankėsi Napoleono maršalas M. Nėjus, nes čia buvo imperatoriaus štabas. Svečiai, turistai ir lankytojai gali ne tik susipažinti su istoriniais pastatais, tačiau taip pat pasivaikščioti autentiško parko takais, liepų alėja.

Marijampolės savivaldybėje Kumelionių kaime įrengta Lietuviška pirtis, kurioje yra siūlomos ne tik pirties paslaugos, tačiau programa praturtina edukacijomis, papročiai ir galima susipažinti su lietuviškos pirties istorija. Lietuviška pirtis – sakrali vieta. Nuo seno lietuviai pirtį siejo su gyvenimo pradžia ir gyvenimo pabaiga. Tai tikrasis tautos paveldas, perduodamas iš kartos į kartą, per epus, šokio elementus, per audimo rašto pynes. Didžiulė gamtinė įvairovė vantų, kurių kiekviena turi savo paskirtį. Vaistažolės, aromaterapija, šiltas garas, kvapnūs vantų lapai suteikia atsipalaidavimo ir vidinės harmonijos jausmą. Lietuviška pirtis – susijungimas su gamta, naudojant keturias stichijas: ugnį, vandenį, akmenį ir medį.

Taip pat Marijampolės mieste galima patirti tikrus tradicinius gastronominius potyrius, siūlomoje degustacinėje programoje „Aukso amžius“. Tarpukaris, dar kitaip vadinamas „aukso amžiumi“ – vienas ryškiausių laikotarpių, palikusių Marijampolės mieste ryškius pėdsakus. Čia gyvenantys žmonės turėjo sukurtas šeimų susitikimų ir arbatėlių tradicijas, gamino nuostabius patiekalus. Tarpukario laikotarpiu vis daugiau žmonių domėjosi maisto kultūra, leido gastronomijos knygas, kuriose buvo gausu receptų ir naudingų patarimų namų šeiminiškėms. Namų restorane organizuojamos edukacinės programos, kurių tikslas supažindinti su „aukso amžiaus“ laikotarpiui priskiriamų patiekalų, pagamintų pagal to meto kulinarinius receptus istoriją, sužinoti apie šių patiekalų ruošimo procesą bei jų įvairovę – juos paragauti. Degustacinę programą yra siūloma derinti su pažintine ekskursija „Pajusti miesto kultūrą“.

¹⁷¹ Marijampolės Turizmo ir informacijos centras. Prieiga per internetą: <https://marijampoletic.lt/lankytinios-vietos/gamos-paminklai/kneipo-terapijos-pojuciu-takas-2/>

Marijampolės savivaldybė taip pat yra turtinga tautinio paveldo puoselėtojais. Veiklą vykdo sertifikuotų tautinio paveldo produktų tradicinis amatininkas, senojo kubilinkystės amato puoselėtojas (Duonkubiliai, Geldos, Kibirai, Kubilai, Statinės). Šakočius gamina sertifikuotų tautinio paveldo produktų tradicinis amatininkas, senojo kepimo amato puoselėtojas. Kanapių ir sėmenų aliejų gamina sertifikuotų tautinio paveldo produktų tradicinis amatininkas, senojo aliejaus spaudimo amato puoselėtojas. Taip pat yra pinamos vytelių pintinės, bei vytines juostas audžia sertifikuoto tautinio paveldo produkto (vytinės juostos) tradicinė amatininkė, senojo audimo amato puoselėtoja.¹⁷²

Apibendrinimas

Pagal lėtojo turizmo tendencijas, svarbiausi aspektai turistui yra vietos išteklių, tokie kaip kultūros paveldas, gamtinė aplinka, vietos tradicijos ar tradicinės žinios, bei patirtis. Kitaip tariant, svarbu pati vieta. Todėl svarbu orientuotis į tai, kaip pati vieta gali būti integruota į produktą ir kaip ji gali būti naudojama kaip išskirtinė patirtis, susijusi su paslauga. Šia prasme Marijampolės savivaldybės geografinis ir kultūrinis atstumas, kitaip vertinamas kaip kliūtis plėtrai, lėtojo turizmo perspektyvoje netgi gali būti paverstas turizmo patrauklumo veiksniumi. Žvelgiant iš kultūros perspektyvos, infrastruktūros, skatinančios lėtą turizmo patirtį, plėtojimas, pavyzdžiui, dviračių ar pėsčiųjų takai, gali būti pagrindinis vidinių zonų atgaivinimo būdas. Vystoma lėtojo turizmo infrastruktūra gali tapti gija, kuri sujungia unikalių išteklių grožį į bendrą sistemą. Taip pat išanalizavus lėtojo turizmo potencialą, galima daryti išvadą, jog savivaldybėje yra perspektyvių vietų, vystyti lėtąjį turizmą, tačiau, išskyla maitinimo vietų, kurios būtų pritaikytos ne masiniam turizmui trūkumas, todėl gastronominių edukacijų galimybes galima užpildyti tik iš dalies. Taip pat tradicijomis paremtos, įdomios edukacijos, tinkančios tiek vaikams, tiek suaugusiems – vienas iš kriterijų, vystant lėtąjį turizmą. Todėl norint praplėsti Marijampolės miesto ir kaimiškų teritorijų turizmo sektoriaus potencialą, muziejų edukacijos nedideliuose miesteliuose galėtų tapti perspektyviu traukos objektu.

9.2. Lėtojo turizmo galimi paslaugų teikėjai ir jų bendradarbiavimo galimybės

Marijampolės miestas ir kaimiškos vietovės puikiai atspindi to krašto gamtos, kultūros ir istorijos išskirtinumą, taip pat gali pasiūlyti ne tik tradicinių turizmo paslaugų, tačiau ir išskirtinių unikalių paslaugų, kurios galėtų patenkinti lėtojo turistų poreikius. Šio projekto rėmuose buvo išskirti galimi lėtojo turizmo paslaugų teikėjai, kurių teikiamos paslaugos buvo išanalizuotos ankstesniame skyriuje.

17 lentelė. Lėtojo turizmo galimų paslaugų teikėjų bendradarbiavimo galimybės

Lėtojo turizmo galimos bendradarbiavimo sritys	Bendradarbiavimo galimybės
Gamtos objektai, paveldas	Ekskursijų organizavimas: natūralios gamtos takais, istorinių vietų lankymas; Dviračių maršrutų plėtojimas; Žaidimų aikštynų vaikams įrengimas; Grybavimo, uogavimo konkursų rengimas;

¹⁷² Lietuvos tautinis paveldas. Prieiga per internetą: <https://www.tautinispaveldas.lt/visi-amininkai/vitalius-striugaitis/374>

	Kartu su apgyvendinimo paslaugų teikėjais naktinių žygių ir vakaronių organizavimas gamtoje.
Kultūros paveldas	Bendradarbiaujant su kaimų kultūros namais, organizuoti ir rengti bendras lietuvių liaudies šventes kaimo turizmo sodybose, kurios būtų prieinamos visiems norintiems.
Apgyvendinimo paslaugos	Kaimo muziejaus įrengimas kaimo turizmo sodybose; Etnografinių tradicijų įdiegimas sodybos veikloje: tradicinių lietuviškų vestuvių, krikštynų organizavimas, tradicijų laikymasis švenčių metu, tradicinės lietuviškos aprangos puoselėjimas; Orientavimosi trasų įrengimas greta sodybos; Tradicinių kaimo švenčių rengimas kaimo turizmo sodybos teritorijoje.
Maitinimo paslaugos	Maitinimo paslaugos išlaikant nacionalinių patiekalų paveldą, pasiūlant svečiams tradicinių kaimiškų patiekalų, įsigyti kaimiškų – ekologiškų daržovių, vaistažolių, medaus, kepinių ir kt.
Pramogos ir laisvalaikis	Ekologiškų tradicijų puoselėjimas.
Edukacijos	Bendradarbiaujant su vietos amatininkais, rengti mokomuosius užsiėmimus sodyboje – medžio drožybos, pynimas, molinių indų gamybos ir pan.

Šaltinis: sudaryta autorių

Vietinę kultūrą ir tradicijas puoselėja ne tik amatininkai ar kūrėjai, bet ir edukacijomis užsiimančias asmenys, kurie dažniausiai veikia kartu su aktyvia bendruomene. Išanalizavus apgyvendinimo paslaugų teikėjus Marijampolės savivaldybėje, išryškėjo, kad daugelio meniu dominuoja europietiški ir tradiciniais tapę lietuviški patiekalai, tik maža dalis gamina regionams būdingus kulinarinio paveldo pavyzdžius. Taigi, maitinimo įstaigų meniu yra gana stereotipiškas. Jame dominuoja europietiškas meniu, taip pat tradiciniais tapę lietuviški patiekalai, regionų ar lietuviško kulinarinio paveldo pavyzdžių stokojama. Visgi, gastronomija – tai vienas iš užsienio ir „Cittaslow“ organizacijos vienas iš esminių bruožų, todėl šioje srityje reiktų strategiškai apgalvoti, kaip praplėsti maitinimo paslaugų teikimo galimybes, ieškoti tradicinio kulinarinių paveldo vietų.

Laisvalaikis, pramogos, jų kuriamos ypatingos patirtys – tai sąlygos, nuo kurių gali priklausyti lėtojo turisto nakvynių skaičius vienoje ar kitoje vietoje. Ypatingai svarbi tampa laisvalaikio ir pramogų harmonija su poilsiu, aplinkos pažinimu. Nemaža dalis gamtos ir kultūrinio paveldo funkcijų yra harmoningos ir papildo viena kitą. Stipriausias bendras ryšys yra tarp lėtojo turizmo ir kaimiškų vietovių kraštovaizdžio puoselėjimo, tradicinių amatų vystymo, paveldo puoselėjimo, maisto tradicijų (gastronominio turizmo) skatinimo, bei tinkamos infrastruktūros tarp gamtos ir kultūrinių išteklių palaikymo. Todėl bendrai lėtojo turizmo potencialas turėtų būti vystomas pagal darnaus vystymo principus. Būtina kurti kaimiškų vietovių plėtros veikėjų kolektyvinę žinojimą, nuolatinę komunikaciją ir horizontalius bei vertikalius bendradarbiavimo ryšius, stiprinti kaimiškų vietovių gyvybingumą, tokiu būdu, per lėtojo turizmo vystymą, sudarant sąlygas didinti gyventojų užimtumą ir kaimiškų vietovių ekonominį stabilumą. Analizuojant giliau pasirinktos vietovės pasiūlą lėtojo turizmo plėtrai labai svarbu giliau išnagrinėti laisvalaikio ir pramogų galimybes, susieti su kitomis paslaugomis, formuoti paslaugų paketus. Reikėtų pabrėžti, kad kultūros ir pramogų nepakaks plėtojant šią turizmo rūšį, svarbiais aspektais tampa rekreacijos galimybės, sporto kryptis, turisto santykis su aplinka, gamta.

Lėtas turizmas yra naudingas paskirties vietai įvairiais aspektais. Keliautojas pats renka informaciją, mokosi vietos praktikos būdų ir sąmoningai siekia įsigyti vietinių produktų ir ingredientų. Šie veiksmai palaiko tikslą ir jo tapatumą su vieta. Todėl šioje perspektyvoje lėtojo

turizmo šalininkas reikalauja gamintojų, pardavėjų ir vietinių gyventojų sąveikos. Iš tiesų edukacinė lėtojo turizmo fenomeno pusė yra holistinė, kaip ir pati lėta filosofija.¹⁷³ Todėl teikiamų paslaugų tiekėjai turėtų orientuotis į edukacijas, pažinimą – tai yra lėtojo turizmo principus atitinkantys tiekėjai, kurių unikalumas kuria pridėtinę vertę teikiamai paslaugai arba tampa esminiu paslaugos išskirtinumo faktoriumi. Kadangi dalyvių dalyvavimo pagrindas yra tarpusavio bendradarbiavimas, todėl dalindamiesi gerą patirtimi, jie turi nemažą potencialą prisidėti prie naujo turizmo modelio vystymo ne tik Marijampolės savivaldybėje, tačiau ir tapti pavyzdžiu visoje Lietuvoje.

Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad visi paslaugų tiekėjai turėtų vadovautis darnaus vystymo principais, dominuoja pagarba gamtai ir juos supančiai aplinkai, tvarus požiūris į verslą. Pabrėžtina, kad paslaugų tiekėjai nutolę nedideliais atstumais, todėl siekiant darnaus vystymo visus juos būtų galima aplankyti, naudojantis dviračiais, tačiau tam reiktų paruošti ženklumą ir teikti dviračių nuomos paslaugą. Paslaugų tiekėjai pastiprina lėtojo turizmo galimybes ir padeda kurti kiekvieno krašto išskirtinį pristatymą per vietinius žmones. Vietos tradicijos, ypač gastronomijos sektoriuje, yra būtinos lėtai filosofijai. Lėta filosofija veikia kaip prarastų žinių atkūrimas, puoselėja vietinės kultūros tradicijas ir stiprina socialinius vietinių, taip pat ir turistų ryšius. Nors Marijampolės savivaldybėje yra nemažai maitinimo įstaigų, tačiau didžioji dalis įstaigų yra tinkamos masiniam turizmui ir negali patenkinti lėtojo turizmo poreikių, kuris orientuotas į patirtį. Todėl šioje situacijoje reikėtų paieškoti alternatyvų, kuriomis galėtų tapti gastrominės edukacijos ir taip išplėsti siūlomų paslaugų spektrą, atitinkantį lėtojo turisto poreikius. Tam yra palanki tiek Marijampolės istorija, tiek kultūrinė aplinka.

Bendradarbiavimas taip pat galėtų būti vykdomas su muziejais, vietiniais amatininkais, vietos kaimo bendruomenės bei kultūros centrais. Šie objektai padėtų padidinti turistų srautus. Sodyboms išplėtus savo veiklos mastą per etnografinius elementus ir tradicinius amatus, kulinarinio paveldo produktų gamybą – agroturizmą, tradicijas, kuomet lankytojai būtų supažindinami su istoriniu ar kultūros paveldu. Tai gali būti ūkio, sodybos ar muziejaus pristatymas, ekskursijos ir edukacinės programos, atskleidžiančios ūkininkavimo ir gamybos tradicines ir šiuolaikines veiklas (duonos kepimas, keramika, šakočių gamyba, kanapių ir sėmenų aliejaus gamyba, vytelių pintinių pynimas, vytinių jaustų audimas ir kt. – tai sertifikuotų tautinio paveldo produktų vystymo galimybės per edukacijas), produktų degustacijos, interaktyvios pramogos ir kitos. Tokiu būdu savivaldybė atlieptų lėtojo turizmo tendencijas ir tokių turistų poreikius. Taigi, rinkos dalyvių bendradarbiavimas, rinkodara ir aktyvesnė informacijos sklaida atneštų didesnę naudą ir pritrauktų daugiau turistų, tame tarpe skatintų ir lėtojo turizmo potencialą.

9.3. Turizmas ekonominės plėtros aspektu

Vykstant ekonominei, socialinei ir politinei globalizacijai, turizmas yra viena sparčiausiai besivystančių ūkio sferų. Turizmas sukuria du kartu daugiau darbo vietų nei finansų sektorius: 2016 m. tiesiogiai kelionių ir turizmo sektoriuje buvo 108,7 milijonų darbo vietų, o skaičiuojant susijusius sektorius ir sritis, dar daugiau – 292 mln., ir turi tendenciją toliau augti.

Nepaisant didelės turizmo reikšmės tiek esamuju, tiek prognozuojamuju laikotarpiu, šios pramonės ekonominis poveikis neretai yra paslėptas, sunkiai kiekybiškai apibrėžiamas ir apskaičiuojamas dėl turizmo įvairiapusiškumo bei fragmentiškumo, nes jame integruojami ne vien ekonominiai, bet ir socialiniai-kultūriniai bei ekologiniai aspektai.

¹⁷³Serdane, Z. (2020). Slow philosophy in tourism development in Latvia: The supply side perspective. *Tourism Planning & Development*, 17(3), 295-312.

Turizmą kaip ūkio sistemą tyrinėti sunku ir dėl to, kad jos sudedamosios dalys dažnai tarnauja ne vien turizmo tikslams. Pavyzdžiui, restoranai, viešbučiai ir bankai prekes ir paslaugas teikia ne vien turistams, bet ir vietiniams gyventojams. Turizmas yra nagrinėjamas įvairiais pjūviais, pagrindiniai yra šie:

1. Šakinė turizmo pramonės struktūra (viešbučiai, keleivinio transporto įmonės, turizmo firmos, bankai, įmonės, besispecializuojančios turistinių prekių ir paslaugų gamyboje bei prekyboje);
2. Turizmo rinka apimties atžvilgiu (maitinimo, komunalinio ūkio, buitinio aptarnavimo, miesto transporto, ryšių įmonės, reklamos agentūros, informacinės, kultūrinės įstaigos, teikiančios paslaugas ir vietas gyventojams. Tai apsunkina jų veiklos efektyvumo nustatymą);
3. Turizmo sektorių tinklo atžvilgiu (žemės ūkio, maisto pramonės ir kt. pramonės šakų įmonės, teikiančios turistinės reikšmės prekes ir paslaugas; įvairios organizacijos, statančios ir modernizuojančios turistinius objektus; įmonės, gaminančios įrangą viešbučiams ir restoranams, mokymo įstaigos, ruošiančios turizmo specialistus).

Taigi turizmo sektorius gali būti skirstomas į:

- „Grynąją“ turizmo pramonę (turizmo agentūros, turistų apgyvendinimo įstaigos, firmos, organizuojančios parodas ir mugės, vyriausybės turizmo plėtros institucijos; literatūroje ji dar vadinama pagrindine);
- Papildomąją turizmo pramonę (gamybinę –suvenyrų, poilsio prekių, turizmo leidinių ir aptarnavimo – gidai, žurnalistai, draudimo kampanijos, diplomatinės atstovybės, turizmo priemonių, įrengimų nuoma ir kt.);
- Paremiančią turizmo pramonę(gamyba – sporto prekės, rūbai, foto prekės, kosmetika, vaistai, aptarnavimo – visuomeninio maitinimo, kirpyklos, trenerių paslaugos, kultūrinio švietimo įstaigos, medicinos paslaugos).

Turizmo pramonės sektorių tinklas apima valstybinį, privatų ir visuomeninį sektorių, turizmo produktai jame tiekiami ir tiesiogiai galutiniam vartotojui, ir netiesiogiai – per brokerius arba kelionių agentus, kompleksiskai – apimant tiesioginius ir netiesioginius tiekimo kanalus. Turizmo sektoriui būdingas kompleksiskumas bei procesinis dinamiškumas. Dažnu atveju turizmo paslaugų kokybę nulemia atskirų kelionės tikslo vietovių turizmo išteklių, galimybių individualizuoti standartinius paketus ir t. t.

Turizmo sektoriaus funkcionavimo efektyvumą nulemia gamybos ir paslaugų išsivystymo lygis ir turizmo išteklių panaudojimo efektyvumas. Nors turizmo produktas skirtas eksportui, jis neišvežamas iš šalies, tačiau jo paklausa labiau nei kitais atvejais įtakojama ne ekonominių veiksnių – politinių įvykių, šalies įvaizdžio ir kt. Turizmas didina šalių socialinį, kultūrinį potencialą per teikiamą ne materialinę naudą, vartotojų įgyjamus išpūdžius ir patyrimą.

Kita vertus, turizmo sektoriaus veikla visuomet yra ribota keliais požiūriais:

1. Paklausos –kiekviena įmonė, siūlanti savo prekes ir paslaugas turistams, yra riboto gamybinio aktyvumo, susijusio su turistų finansinėmis galimybėmis;
2. Turizmo produkto – nulemtas fiksuoto gamtinių išteklių kiekio;
3. Supančios aplinkos – kai kurie maršrutai yra ypač jautrūs aplinkos pažeidimams;
4. Laiko – laisvas laikas, kurį turistai gali skirti kelionėms;
5. Juridiniai – gamtos apsaugos ir pan. įstatymai;
6. Nežinojimo – baimės siūlyti naujus produktus ir patirti nesėkmę;
7. Riboto aptarnavimo – viešbučių, lėktuvų ir pan.

Turizmo sistema – glaudžios paslaugų teikėjų ir vartotojų sąveikos sistema. Šios sąveikos, vadinasi ir turizmo sistemos funkcionavimo rezultatas yra neapčiuopiamas ir pasireiškia kaip vartotojų pasitenkinimas arba nepasitenkinimas suteiktomis paslaugomis ir poveikiu ekonomikai, sociokultūrinei bei fizinei kelionės tikslo vietovės aplinkai. Klaidingas požiūris, kad turizmas yra lengvai vystomas verslas. Toks jis tik pradiniam etape. Vėliau kyla vis didesnis aukštųjų technologijų poreikis: turėti aukšto lygio oro ir vandens transportą, visą infrastruktūrą apskritai, jo bei keleivių srautų valdymą, galimybę sumažinti sezoniskumą ir pan.

Turizmo poveikis ekonomikai yra gana sunkiai nustatomas. Problemiškas išlaidų turizmui atskyrimas nuo išlaidų kitoms prekėms, didelės išlaidos specifinės informacijos rinkimui ir apdorojimui. Kadangi labiausiai poveikis jaučiamas pirminiuose turizmo versluose, apsiribojama jų pajamų apskaičiavimu bei analize. Kita vertus, turizmo poveikio ekonomikai studijos pasižymi tendencijomis pabrėžti teigiamus turizmo sektoriaus veiklos rezultatus ir nutylėti bei apeiti neigiamus.

10. Plėtros prioritetai, priemonės ir veiksmų aprašymas

I PRIORITETAS. LĒTAJAM TURIZMUI DRAUGIŠKA SAVIVALDYBĖ

Marijampolės savivaldybė – kurioje norisi atostogauti, mėgautis poilsiu ir ramybe, atrandant naują lėtojo turizmo potencialą. Savivaldybėje bendruomeniški gyventojai rūpinasi ir puoselėja savo kraštą, kad kiekvienas čia atrastų savo nišą. Turimos turizmo paslaugos yra kokybiškos, prieinamos ir patrauklios. Tvariai vystomos savivaldybės aplinka sudaro sąlygas visiems būti sveikiems, rūpintis savo sveikata, aktyviai gyventi, sportuoti, jaustis gerai tiek fiziškai, tiek psichiškai. Diegiamos aplinkai draugiškos iniciatyvos, paslaugos bei kraštiečių sąmoningumas prisideda prie spartaus artėjimo link klimato neutralios savivaldybės, o tai kartu prisideda ir prie lėtojo turizmo sampratos.

Siekiant šio prioriteto įgyvendinimo, remiantis atlikta vidaus ir išorės aplinkos analize, išteklių analize, parengta stiprybių, silpnųjų, galimybių, grėsmių matrica (SSGG), aktyviomis diskusijomis darbo grupėse buvo nustatytos pagrindinės Marijampolės savivaldybės silpnosios vietos bei išryškintos galimybės, vystant lėtąjį turizmą.

Nuolatinis gyventojų mažėjimas – ši problema yra susijusi su gimstamumu, didėjančiu mirtingumu ir senėjančia visuomene – tai daro įtaką savivaldybės ekonominei ir socialinei raidai. Taip pat vyksta aktyvūs gyventojų išsikėlimo gyventi į priemiesines teritorijas procesai. Jaunimui trūksta atvirų erdvių.

Nepakankamas dėmesys klimato kaitai. Marijampolės savivaldybė susiduria su augančiu transporto priemonių, kurios didina sukeliama taršą, skaičius. Egzistuoja alternatyvioms transporto rūšims tinkamos infrastruktūros įrengimo ir pritaikomumo problemos.

Marijampolės savivaldybė savo stiprybėmis yra palanki vieta generuoti idėjas, tvariai ir efektyviai įgyvendinti sprendimus, kurie pritrauktų lėtojo turizmo entuziastus. Marijampolė yra maža ir kompaktiška savivaldybė – tai suteikia sprendimų lankstumą. Išvystyta susisiekimo infrastruktūra ir patogus susisiekimas su kitais miestais sausumos transportu. Išvystytos miesto erdvės, auga dviračių takų ilgis, pakankamai kokybiški esamos dangos ir mažosios architektūros elementai. Savivaldybėje ilgėja gyventojų vidutinė gyvenimo trukmė, ji didesnė nei Lietuvos vidurkis.

Dėl egzistuojančių savivaldybės stiprybių, savivaldybė yra palanki spręsti problemas, susijusias su lėtojo turizmo vystymu, o tam yra sudarytos tinkamos galimybės. Siekiant spręsti

problemas, Marijampolės savivaldybė, plėtros etapui turėtų panaudoti Europos Sąjungos fondų 2021–2027 m. programavimo periodo projektų įgyvendinimo galimybes. Tikėtina, kad mažas gimstamumas ir visuomenės senėjimas didins socialinių paslaugų poreikį, todėl savivaldybei yra labai svarbu orientuotis į „Sidabrinės“ ekonomikos – paslaugų bei produktų, skirtų vyresnio amžiaus žmonėms, plėtrą (54+). Taip pat dėl augančio infrastruktūrinių sprendimų tobulinimo poreikio savivaldybė turi toliau orientuotis į sprendimus, susijusius su taršos mažinimu, darnaus judumo gerinimu bei siekiu daryti įtaką pozityviam gyventojų įpročių formavimui, o tuo pačiu ir tapti patraukliu „lėtam turistui“.

Šiandien ne tik Marijampolėje, tačiau ir nacionaliniu, pasauliniu mastu kinta socialinių grupių poreikiai gauti informaciją. Atsižvelgiant į tai, didėja poreikis gauti informaciją internete, socialiniuose tinkluose, taip pat auga gyventojų elektroninių paslaugų poreikis, rezervacijų sistemos, nuolaidų ir kelionių paketai, kuomet turistai gali čia ir dabar įsigyti kokybiškas paslaugas.

Savivaldybė turėtų plėsti vandens turizmą, teikti kompleksines paslaugas „prie vandens“, išnaudoti ekologišką viešojo ir privataus transporto priemonių naudojimo populiarėjimo potencialą.

II PRIORITETAS. LĒTOJO TURIZMO GALIMYBIŲ SAVIVALDYBĖ

Marijampolės savivaldybės aplinka yra saugi, ji gyventojams bei vietiniams ar atvykstantiems turistams teikia galimybę jaustis laisviems, tobulėti ir gauti unikalias bei aukštos kokybės lėtojo turizmo paslaugas. Savo gyvenimo būdu, išskirtiniu charakteriu, marijampoliečiai gali prisidėti prie galimybių kūrimo sau ir ateities kartoms, yra atviri pokyčiams. Savivaldybė yra patraukli vieta novatoriškam, aplinkai draugiškam turizmo sektoriaus vystymui, siekiančiam prisidėti prie krašto tvaraus augimo bei lėtojo turizmo puoselėjimo. Ekonominė plėtra sudaro sąlygas gyventojams atsiskleisti ir kurti gerovę tiek sau, tiek vietiniams ar atvykstantiems turistams.

Yra kuriamos puikios saviraiškos sąlygos, nuolat didėjantis gyventojų, vietos verslininkų, amatininkų įsitraukimas ir bendrystė. Kultūros, sporto ir laisvalaikio renginių bei formų įvairovė skatina miestiečius aktyviai ilsėtis ir traukia apsilankyti miesto svečius. Siekiant šio prioriteto įgyvendinimo, remiantis atlikta vidaus ir išorės aplinkos analize, parengta stiprybių, silpnųjų, galimybių, grėsmių matrica (SSGG), aktyviomis diskusijomis darbo grupėse, buvo nustatytos pagrindinės Marijampolės savivaldybės spręstinos problemos ir galimybių vystymas lėtojo turizmo kontekste.

Nepatraukli viešoji infrastruktūra. Nustatyta, kad nepakankamai išnaudojamas kultūros potencialas, neužtikrinama jo kokybė ir prieinamumas, trūksta kultūrinių inovacijų, kurios būtų patrauklios ne tik vietos gyventojams, bet ir atvykstantiems į kraštą turistams. Nepakankamai išvystytos poreikius atitinkančios sporto, fizinio aktyvumo ir poilsio paslaugų pasiūla, per mažas dėmesys darnaus judumo sprendimams. Nėra išvystyta kultūrinė aplinka, trūksta patrauklių bibliotekų ir galerijų erdvių, kasmetinių, tradicinių miesto švenčių, renginių. Mažas apgyvendinimo ir maitinimo paslaugas teikiančių įstaigų skaičius. Nėra išnaudojamas sveikatinimo, vandens, aktyvaus sporto bei konferencinio turizmo potencialas. Silpnai išvystytos turizmo paslaugos, jaučiamas unikalių turizmo objektų stygius ir menkas atvykusių turistų srautas. Įmonės nėra įdiegusios technologinių inovacijų, nepakankamas šiuolaikinių skaitmeninių technologijų panaudojimo lygis turizmo reikmėms.

Nepakankamas bendradarbiavimas ir savivaldybės patrauklumas yra neafišuojamas, nėra identiteto – egzistuoja verslo, savivaldybės ir nevyriausybinų organizacijų bendradarbiavimo stoka. Jaučiamas komunikacijos trūkumas, trūksta informacijos apie turistinius objektus.

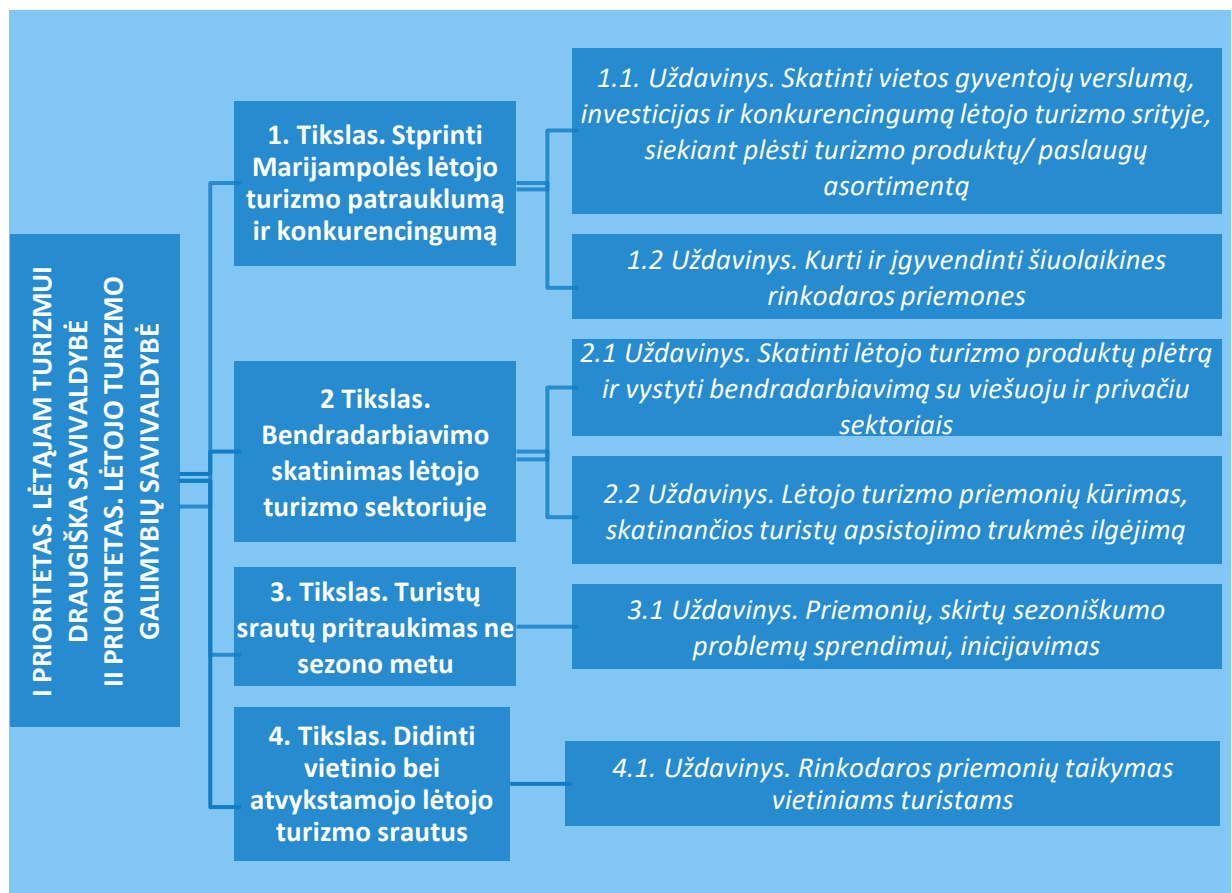
Marijampolės savivaldybės stiprybės yra palankios spręsti problemas, tvariai ir efektyviai įgyvendinti sprendimus, pritraukti lėtojo turizmo entuziastus. Savivaldybės stiprybė yra gamtos

ištekliai ir kultūros vertybių potencialas, kuris gali būti išnaudojamas aktyviam laisvalaikiui vystyti, rekreacijai, lėtojo turizmo plėtrai, o tuo pačiu ir turizmo verslo plėtrai.

Dėl egzistuojančių miesto stiprybių susidaro tinkamos galimybės vystyti lėtąjį turizmą ir spręsti su tuo kylančias problemas. Siekdama spręsti pirmiau minėtas problemas, Marijampolės savivaldybė turėtų orientuotis į savivaldybės potencialą pritraukti „turistauti“ jaunas šeimas su vaikais.

Savivaldybės rekreacijos ištekliai sudaro palankias sąlygas vystyti lėtąjį turizmą, kurti patrauklius turizmo produktus (pvz., ėjimo, bėgimo maratonai, vandens sportas ir kt.) ir didinti savivaldybės konkurencingumą. Yra galimybė plėsti turizmo, aktyvaus laisvalaikio infrastruktūrą ir tokiu būdu reklamuoti savivaldybę savo rekreacijos zonomis. Didėja vidaus ir užsienio turistų dėmesys gamtai, sveikatai, sportui ir aktyvioms pramogoms, todėl savivaldybė unikalius gamtos ir kultūros išteklius turėtų panaudoti plėtodama sveikatinimo, vandens, aktyvaus sporto ir konferencinį turizmą. Dėl COVID-19 pandemijos išaugo ne tik nuotolinio darbo poreikis, todėl savivaldybė turėtų išnaudoti nuotolinių renginių bei veiklos plėtros potencialą.

Tam, kad minėtų problemų poveikis lėtajam turizmui mažėtų ir būtų įgyvendintas I-II prioritetai, buvo suformuoti 4 tikslai, 6 uždaviniai jiems įgyvendinti ir parengtas priemonių planas. Toliau pateikiama I-II prioriteto tikslų ir uždavinių sąveikos struktūra.

45 pav. I-II prioriteto tikslai ir uždaviniai

18 lentelė. Priemonių planas

Nr.	Priemonės pavadinimas	Priemonės rodiklis	Tikslinės rinkos	Preliminarus lėšų poreikis, tūkst. Eur	Suinteresuoti asmenys
1. Tikslas. Stiprinti Marijampolės lėtojo turizmo patrauklumą ir konkurencingumą					
1.1. Uždavinys. Skatinti vietos gyventojų verslumą, investicijas ir konkurencingumą lėtojo turizmo srityje, siekiant plėsti turizmo produktų/ paslaugų asortimentą					
1.1.1.	Vietos gyventojų verslumo skatinimas lėtojo turizmo srityje	Išaugęs veikiančių ūkio subjektų skaičius apgyvendinimo sektoriuje Išaugęs veikiančių ūkio subjektų skaičius maitinimo sektoriuje Išaugęs paslaugų skaičius tradicinių amatų, edukacinių užsiėmimų ir kt. paslaugų, aktyvaus laisvalaikio sektoriuose Sukurta registravimo sistema, kurios pagalba vykdoma stebėseną Suorganizuota verslumo skatinimo renginių – 2 vnt./metus	Netiesioginė nauda visoms tikslinėms rinkoms	100 000	Savivaldybė Vietinis verslas
1.2. Uždavinys. Kurti ir įgyvendinti šiuolaikines rinkodaros priemones					
1.2.1.	Efektyvių ir šiuolaikiškų rinkodaros priemonių diegimas, siekiant mažinti sezoniskumą, didinti konkurencingumą ir krašto patrauklumą	Marijampolės kraštą reprezentuojantys video filmukai – 4 vnt./metus, kurie viešinami el. rinkodaros kanalais Mobiliosios aplikacijos sukūrimas su integruotu interaktyviu žemėlapiu ir išsamiu lėtojo turizmo potencialu Marijampolės krašte – 1 vnt.	Lietuvos rinka	50 000	Savivaldybė Turizmo informacijos centas
1.2.2.	Marijampolės savivaldybės lėtojo turizmo prekinio ženklo ir šūkio sukūrimas	Sumaketuoti reklaminiai maketai – 5 skirtingi vnt., kurie viešinami viešosiose erdvėse Įrengti informaciniai standai – 5 vnt. Šūkio sukūrimas – 1 vnt.	Netiesioginė nauda visoms tikslinėms rinkoms	15 000	Savivaldybė Turizmo informacijos centas Turizmo paslaugų tiekėjai
1.2.3.	Informacijos sklaida apie lėtojo turizmo galimybes Marijampolės savivaldybėje, bendradarbiavimo vystymas	Pagaminta naujų komplektų siuvenyrų – 4 komplektai/ metus Lėtojo turizmo strategijos sukūrimas – 1 vnt.; Suinteresuotų asmenų įtraukimas, vystant lėtąjį turizmą – 5 vnt./ metus	Netiesioginė nauda visoms tikslinėms rinkoms	15 000	Turizmo informacijos centas Turizmo paslaugų tiekėjai
1.2.4.	Efektyvių rinkodaros priemonių, pristatančių lėtojo turizmo	Atnaujinti <i>Google maps</i> žemėlapiai internetinėje svetainėje	Nauda visoms tikslinėms grupėms	1000	Savivaldybė Turizmo informacijos

Nr.	Priemonės pavadinimas	Priemonės rodiklis	Tikslinės rinkos	Preliminarus lėšų poreikis, tūkst. Eur	Suinteresuoti asmenys
	produktus, kūrimas ir plėtra				centas Turizmo paslaugų tiekėjai
1.2.5.	Informacijos apie lėtojo turizmo produktus pasiekiamumo interneto paieškos sistemų pagalba tobulinimas	Rinkodaros specialisto etato sukūrimas – 1 vnt.	Netiesioginė nauda visoms tikslinėms grupėms	20 000	Turizmo informacijos centas Turizmo paslaugų tiekėjai
1.2.6.	Informacinių leidinių publikavimas	Išleista naujo tiražo leidinių – 2 vnt./ metus	Nauda visoms tikslinėms grupėms	5000	Turizmo informacijos centas Turizmo paslaugų tiekėjai
		Publikacijų rašymas į internetinius dienraščius/ savaitraščius – 2 vnt./ mėn.	Nauda visoms tikslinėms grupėms	6000	Savivaldybė Turizmo informacijos centas Turizmo paslaugų tiekėjai
2. Tikslas. Bendradarbiavimo skatinimas lėtojo turizmo sektoriuje					
2.1. Uždavinys. Skatinti lėtojo turizmo produktų plėtrą ir vystyti bendradarbiavimą su viešuoju ir privačiu sektoriais					
2.1.1.	Lėtojo turizmo produktų kūrimas su Pagėgių rajono savivaldybe	Sukurti bendri turizmo produktai, bendradarbiaujant su Pagėgių rajono savivaldybe – 4 vnt./metus	Nauda visoms tikslinėms rinkoms	10 000	Savivaldybė Turizmo informacijos centas Turizmo paslaugų tiekėjai
2.1.2.	Vandens turizmo plėtra	Vandens turizmo pramogų pritaikymas turistų poreikiams– 1 vnt./metus	Nauda visoms tikslinėms rinkoms	30 000 – 50 000	Savivaldybė Turizmo paslaugų tiekėjai investuotojai
2.1.3.	Edukacinių programų kūrimas ir viešinimas	Sukurtos edukacinės programos – 2 vnt./metus	Lietuvos rinka	5000	Turizmo paslaugų tiekėjai
		Edukacinių programų pritaikymas užsienio turistams, programų vertimas į: latvių, rusų, anglų, lenkų kalbas	Užsienio rinka		
2.1.4.	Naujų paslaugų šeimoms su vaikais	Teminės vaikų žaidimo aikštelės – 2 vnt.;	Nauda visoms tikslinėms rinkoms	200 000 – 250 000	Savivaldybė

Nr.	Priemonės pavadinimas	Priemonės rodiklis	Tikslinės rinkos	Preliminarus lėšų poreikis, tūkst. Eur	Suinteresuoti asmenys
	Įkūrimas	Pramogų parko įkūrimas – 1 vnt. Žaidimų labirinto įkūrimas – 1 vnt.;			
2.2. Uždavinys. Lėtojo turizmo priemonių kūrimas, skatinančios turistų apsisistojimo trukmės ilgėjimą					
2.2.1.	Pažintinių ekskursijų plėtra	Sukurtos 2 vnt./metus ekskursijos	Nauda visoms tikslinėms rinkoms	2000	Turizmo informacijos centras, turizmo paslaugų tiekėjai
2.2.2.	Pramoginių renginių, trunkančių ilgiau nei 3 dienas organizavimas	Meno renginių skaičius – 5 vnt.; Festivalių skaičius – 5 vnt.; Sporto renginių – 5 vnt.;	Nauda visoms tikslinėms rinkoms	200 000 -250 000	Savivaldybė Vietos verslas
2.2.3	Bendradarbiavimo programų vystymas	Suorganizuotų susitikimų skaičius – 4 vnt./metus; Įgyvendintų bendradarbiavimo projektų skaičius – 5 vnt.	Nauda visoms tikslinėms rinkoms	7000	
3. Tikslas. Turistų srautų pritraukimas ne sezono metu					
3.1. Uždavinys. Priemonių, skirtų sezoniškumo problemų sprendimui, inicijavimas					
3.1.1.	Lėtojo turizmo plėtra, siekiant pritraukti turistų srautus	Žiemos sporto paslaugų pasiūla	Nauda visoms tikslinėms rinkoms	300 000 – 500 000	Savivaldybė
3.1.2.	Kokybiškų sveikatingumo, SPA paslaugų pasiūlos didinimas	Paslaugų pasiūlos didinimas	Nauda visoms tikslinėms rinkoms	500 000. – 800 000	Savivaldybė Verslas investuotojai
3.1.3.	Nuolaidų sistemos kūrimas, bendradarbiaujant su suinteresuotoms šalims iš Marijampolės savivaldybės ir Pagėgių r. sav.	Sukurtos – 5 nuolaidų iniciatyvos;	Nauda visoms tikslinėms rinkoms	5000	Turizmo paslaugų tiekėjai
3.1.4.	Lėtojo turizmo kelionių paketų pasiūla	Kelionių paketų „su viskas įskaičiuota“ sukūrimas – 15 vnt.	Nauda visoms tikslinėms rinkoms	5000	Turizmo paslaugų tiekėjai

Nr.	Priemonės pavadinimas	Priemonės rodiklis	Tikslinės rinkos	Preliminarus lėšų poreikis, tūkst. Eur	Suinteresuoti asmenys
3.1.5.	Bendradarbiavimo skatinimas su tikslinių rinkų kelionių agentūromis, siūlant lėtojo turizmo galimybes	Kontaktų užmezgimas ir ryšių palaikymas – 1 projektas/metus	Nauda visoms tikslinėms rinkoms	3000	Turizmo informacijos centras Turizmo paslaugų tiekėjai
4. Tikslas. Didinti vietinio bei atvykstamojo lėtojo turizmo srautus					
4.1. Uždavinys. Rinkodaros priemonių taikymas vietiniams turistams					
4.1.1.	Lėtojo turizmo produktų pristatymų vykdymas	Parengti ir užsakyti informaciniai pranešimai bei straipsniai apie naujus ir esamus turizmo produktus – 6 vnt./metus	Nauda visoms tikslinėms rinkoms	3600	Turizmo informacijos centras turizmo paslaugų tiekėjai
4.1.2.	Dalyvavimas turizmo parodose, mugėse Lietuvoje, populiarinant lėtojo turizmo idėjas ir koncepciją	Sudalyvauta parodose – 1-2 vnt./metus	Netiesioginė nauda visoms tikslinėms grupėms	10 000- 15 000	Turizmo informacijos centras turizmo paslaugų tiekėjai
4.1.3.	Populiarių asmenų pakvietimas į Marijampolės savivaldybę, siekiant skatinti lėtojo turizmo iniciatyvas	Pakviesta „influencerių“, žurnalistų, virtuvės šefų ir pan. – 12 asm./metus	Nauda visoms tikslinėms rinkoms	15 000- 20 000	Turizmo informacijos centras turizmo paslaugų tiekėjai

11. Išvados ir pasiūlymai

Siekiant užtikrinti turizmo paslaugų prieinamumą ir kokybę, toliau pateikiami siūlymai dėl strateginio turizmo sektoriaus valdymo, apimant siūlymus dėl turizmo sektoriaus efektyvaus valdymo, finansavimo, prioritetų nustatymo, turizmo išteklių naudojimo.

Bendrieji siūlymai:

Atsižvelgiant į atliktą analizę ir siekiant kryptingo Lėtojo turizmo ir apskritai turizmo sektoriaus raidos Marijampolės savivaldybėje, subalansuotai orientuojantis tiek į vietinį, tiek į atvykstantąjį turizmą, suformuotos šios bendrosios turizmo sektoriaus strateginio įtvirtinimo **rekomendacijos:**

*MARIJAMPOLĖS SAVIVALDYBĖS LĖTOJO TURIZMO
TIKSLAS – nuostabos efektą kuriantis, inovacijomis ir
naujais netradiciniais potyriais grįstas lėtojo turizmo
vystymas.*

46 pav. Marijampolės savivaldybės lėtojo turizmo tikslas

Šis išsikeltas tikslas apima:

- atsakingo ir tvaraus turizmo raidos principų užtikrinimą socialiniu, kultūros, gamtos ir ekonominiu požiūriu;
- bei kuria partnerystės/ bendruomeniškumo vertę tarp suinteresuotų šalių ir institucijų lėtojo turizmo srityje.

Savivaldybės lėtojo turizmo tikslas – tai ateities paveikslas, kuris gali būti pasiektas esant palankiausioms sąlygoms. Nustatant savivaldybės lėtojo turizmo tikslą, reikėtų atsakyti į klausimą, kokia ir kurioje pozicijoje savivaldybė turėtų būti šiame kontekste. Marijampolės savivaldybės tikslo formavimo pagrindas – susistemintos SSGG analizės išvados.

Lėtojo turizmo plėtros prioritetai formuojami SSGG pagrindu, atsižvelgiant į Marijampolės savivaldybės bendruomenės poreikius bei kitus dokumentus. Formuojant juos:

- vertintos identifikuotos savivaldybės problemos (esamos būklės analizės dalis);
- atsižvelgiama į pabrėžtas stiprybes (esamos būklės analizės dalis);

Tuo pačiu stengtasi išlaikyti lėtojo turizmo tikslo formuluotės tikslingumą, atitiktį suinteresuotų šalių lūkesčius.

Siūloma sudaryti prielaidas lėtojo turizmo sektoriaus diversifikavimui ir toliau plėtoti/ vystyti šias turizmo rūšis: kultūros, gamtos, sveikatos, verslo ir tarptautinių renginių.

Siekiant užtikrinti kryptingą Marijampolės savivaldybės Lėtojo turizmo vystymą ir atsižvelgiant į ribotus išteklius, siūloma skatinti savivaldybes bendradarbiauti tarpusavyje (pavyzdžiui, savivaldybių, apskričių lygmeniu) ir iš nacionaliniu lygiu nustatytų prioritetinių turizmo krypčių pasirinkti vieną ar kelis bendrus prioritetus geriausiai išnaudojant turimus pranašumus, savitumą ir mažinant konkuravimą dėl turistų srautų, ir pasirinktas turizmo kryptis kryptingai vystyti ilguoju laikotarpiu. Tokiu būdu šalies mastu sukuriant turizmo produktų ir paslaugų pasiūlos įvairovę, orientuojantis į integralų unikalios turisto patirties kūrimą ir valdymą.

12. Priedai

1 priedas. Prašymas išduoti apgyvendinimo paslaugų klasifikavimo pažymėjimą

Forma patvirtinta
Valstybinės vartotojų teisių
apsaugos tarnybos direktoriaus
2019 m. vasario 20 d. įsakymu Nr. 1-71

Valstybinei vartotojų teisių
apsaugos tarnybai

PRAŠYMAS IŠDUOTI APGYVENDINIMO PASLAUGŲ KLASIFIKAVIMO PAŽYMĖJIMĄ

_____ (data)

_____ (vieta)

_____ (paslaugų teikėjo duomenys: fizinio asmens vardas, pavardė, asmens kodas, adresas / juridinio asmens teisinė forma, pavadinimas, juridinio asmens kodas, buveinės adresas)

Telefono Nr. _____ El. pašto adresas _____

_____ (apgyvendinimo paslaugų teikimo adresas – gatvė, Nr., kaimas, seniūnija, rajonas, miestas)

_____ (viešbučio / svečių namų / motelio / kempingo pavadinimas)

Prašau išduoti apgyvendinimo paslaugų klasifikavimo pažymėjimą (pažymėti tinkamą):

1. Viešbučio paslaugoms
2. Svečių namų paslaugoms
3. Motelio paslaugoms
4. Kempingo paslaugoms

Objektas klasifikuojamas (pažymėti tinkamą):

- pirmą kartą
- ne pirmą kartą Suteiktos žvaigždutės _____
- Turimo klasifikavimo pažymėjimo išdavimo data _____ Nr. _____
- Turimas klasifikavimo pažymėjimas galioja iki _____

Prašau suteikti klasifikuojamam objektui(pažymėti tinkamą):

1. 1 žvaigždutė
2. 1 Plius žvaigždutė (taikoma tik viešbučiams)
3. 2 žvaigždutės
4. 2 Plius žvaigždutės (taikoma tik viešbučiams)
5. 3 žvaigždutės
6. 3 Plius žvaigždutės (taikoma tik viešbučiams)
7. 4 žvaigždutės
8. 4 Plius žvaigždutės (taikoma tik viešbučiams)
9. 5 žvaigždutės (taikoma tik viešbučiams ir kempingams)
10. 5 Plius žvaigždutės (taikoma tik viešbučiams)

Bendras klasifikuojamo objekto: kambarių (aikštelių, namelių) skaičius _____ (įrašyti);
vieta skaičius _____ (įrašyti).

Apyvadinimo paslaugos planuojamos teikti nuo _____
(data)

Klasifikavimo anketa

pridedama

Patvirtinu, kad:

1. Prašyme ir jo prieduose nurodyta informacija yra teisinga.
2. Esu susipažinęs (-usi) su Lietuvos Respublikos turizmo įstatyme ir jį įgyvendinančiuose teisės aktuose nustatytais reikalavimais apgyvendinimo paslaugų teikėjams.

Man žinoma, kad:

1. Klasifikuojamąsias apgyvendinimo paslaugas gali teikti apgyvendinimo paslaugų teikėjas, turintis išduotą galiojantį apgyvendinimo paslaugų klasifikavimo pažymėjimą.
2. Pasikeitus prašyme pateiktiems duomenims, per 10 darbo dienų nuo to momento, kai ši informacija tapo man žinoma, turiu pateikti Tarnybai patikslintą informaciją;
3. Nutraukus (sustabdžius) apgyvendinimo paslaugų teikimą, apie šį faktą informuoti Tarnybą per 10 darbo dienų nuo apgyvendinimo paslaugų teikimo nutraukimo (sustabdymo) dienos;
4. Interneto svetainėje www.vvtat.lt skelbiamas klasifikuojamųjų apgyvendinimo paslaugų teikėjų sąrašas, kuriame nurodomi šie duomenys: apgyvendinimo paslaugų teikėjo – fizinio asmens – vardas, pavardė ar juridinio asmens pavadinimas, juridinio asmens kodas, apgyvendinimo paslaugų teikimo adresas, telefonas, el. pašto adresas, apgyvendinimo paslaugų rūšis, apgyvendinimo paslaugų objekto pavadinimas, žvaigždučių skaičius, klasifikavimo pažymėjimo numeris ir jo galiojimo data, taip pat informacija apie Vyriausybės įgaliotos institucijos sprendimą panaikinti apgyvendinimo paslaugų klasifikavimo pažymėjimo galiojimą.

Prašau išduotą klasifikavimo pažymėjimą siųsti adresu:

_____ (pareigos)

_____ (parašas)

_____ (vardas, pavardė)

2 priedas. Svečių namų paslaugų ir motelio paslaugų klasifikavimo anketa

Forma patvirtinta
Valstybinės vartotojų teisių
apsaugos tarnybos direktoriaus
2019 m. rugsėjo 24 d. įsakymu Nr. 1–252

SVEČIŲ NAMŲ PASLAUGŲ IR MOTELIO PASLAUGŲ KLASIFIKAVIMO ANKETA

_____ (data)

Svečių namai / Motelis (pabraukti tinkamą) _____
(pavadinimas)

Adresas _____

Tel. Nr. _____, el. paštas _____

Interneto svetainės adresas _____

Suteiktos žvaigždutės _____ Prašomos žvaigždutės _____

BENDRA INFORMACIJA	
Pastatas (patalpos)	Atskiras statinys, patalpos pastato dalyje (pabraukti tinkamą)
Aukštų skaičius:	
Bendras kambarių (numerių) skaičius:	
iš jų vienviečių kambarių (numerių)	
iš jų dviviečių kambarių (numerių)	
iš jų kitų kambarių (numerių)	
Bendras vietų skaičius:	

Nr.	Reikalavimai	Taip / Ne (įrašyti tinkamą)	*	**	***	****
I. BENDRIEJI REIKALAVIMAI						
1.	Nepriekaištinga švara ir higiena yra esminės visiems objektams keliamos sąlygos		M	M	M	M
2.	Visi mechanizmai ir įrengimai veikia ir yra nepriekaištingos būklės		M	M	M	M
3.	Visos paslaugos turi būti teikiamos kompetentingo, su vidaus tvarkos ir darbo taisyklėmis susipažinusio personalo		M	M	M	M
II. REGISTRATŪRA IR PASLAUGOS						
4.	Vizualiai atskirta erdvė arba priimamasis yra patogus svečiams priimti		M	M	M	M
5.	Vestibiulis su trijų dalių baldų komplektu		M	M	M	

6.	Registratūros poilsio baldų komplektas					M
7.	Telefonas svečiams (naudotis viešai)		M	M	M	M
8.	Atvykstančiųjų ar išvykstančiųjų svečių bagažo saugojimo paslauga		M	M	M	M
9.	Liftas (taikoma svečių namams ir moteliams, kai pastate yra daugiau nei trys aukštai)					M
10.	Bagazo paslaugos pagal pageidavimą				M	M
11.	Galimybė naudotis registratūros paslaugomis (susisiekti) telefonu iš vidaus ir išorės visą parą		M	M		
12.	Registratūra veikia 14 valandų, yra galimybė naudotis registratūros paslaugomis (susisiekti) telefonu iš vidaus ir išorės visą parą				M	M
13.	Dvikalbis personalas <i>Nurodyti kalbas:</i>			M	M	
14.	Trikalbis personalas <i>Nurodyti kalbas:</i>					M
15.	Higienos prekių pasiūla (pvz., dantų šepetėliai, dantų pasta, skutimosi reikmenys)			M	M	M
16.	Įrenginys batams blizginti, valyti motelyje / svečių namuose arba priemonės avalynei valyti kambariuose(<i>pabraukti tinkamą</i>)					M
17.	Saugojimo registratūroje galimybė		M	M		
18.	Seifas registratūroje arba seifas kambaryje (<i>pabraukti tinkamą</i>)				M	M
19.	Atsiskaitymas mokėjimo kortelėmis				M	M
20.	Vietos informacinė medžiaga registratūroje				M	M
21.	Interneto prieiga viešojoje erdvėje (pvz., plačiajuostis, belaidis ryšys („Wi-Fi“))(<i>pabraukti tinkamą</i>)				M	M
22.	Kopijavimo / skenavimo paslauga registratūroje					M
23.	Skalbimo, lyginimo priemonės pagal pageidavimą			M	M	
24.	Skalbimo, lyginimo arba cheminio valymo paslaugos (<i>paslaugos teikėjais gali būti tretieji asmenys</i>)					M
25.	Kasdienis kambarių valymas		M	M	M	M
26.	Kasdienis rankšluosčių keitimas pagal pageidavimą		M	M	M	M
27.	Patalynės keitimas ne rečiau kaip kartą per savaitę		M	M	M	
28.	Patalynės keitimas ne rečiau kaip du kartus per savaitę					M
29.	Kasdienis patalynės keitimas pagal pageidavimą					M
30.	Automobilių serviso paslauga (<i>taikoma tik moteliams</i>)		M	M	M	M
	III. KAMBARIAI					
31.	Visi kambariai su higienos patalpa (praustuve, tualetu, vonia ar dušu)				M	M
32.	Kambariai be higienos patalpos, kai higienos patogumai skirti tik aukštui (ne daugiau kaip 50 proc. bendro kambarių skaičiaus) <i>Nurodyti tokių kambarių skaičių:</i>		M			

33.	Kambariai be higienos patalpos, kai higienos patogumai skirti tik aukštui (ne daugiau kaip 30 proc. bendro kambarių skaičiaus) <i>Nurodyti tokių kambarių skaičių:</i>			M		
34.	Galimybė užtemdyti kambarį (pvz., užuolaida)		M	M	M	M
35.	Tinkamas kambario apšvietimas		M	M	M	M
36.	Stalinė lempa (apšvietimas) prie lovos			M	M	M
37.	Staliukas / lentyna prie lovos				M	M
38.	Prieinamas elektros lizdas kambaryje		M	M	M	M
39.	Prieinamas elektros lizdas prie lovos				M	M
40.	Stalas, rašomasis stalas arba darbo stalas				M	M
41.	Kėdė kiekvienam svečiui		M	M	M	M
42.	1 patogi vieta atsisėsti (minkšta kėdė / kušetė)					M
43.	Šiuokšliadėžė		M	M	M	M
44.	Veidrodis		M	M	M	M
45.	Telefonas kambaryje su instrukcija valstybine kalba ir ne mažiau kaip viena užsienio kalba <u>pagal pageidavimą</u>				M	
46.	Telefonas kambaryje su instrukcija valstybine kalba ir ne mažiau kaip viena užsienio kalba					M
47.	Televizorius pagal pageidavimą			M		
48.	Televizorius su nuotoliniu valdymu				M	M
49.	Interneto prieiga kambaryje (pvz., plačiajuostis, belaidis ryšys („Wi-Fi“)(<i>pabraukti tinkamą</i>)					M
50.	Rašymo priemonė ir bloknotas				M	M
51.	Svečių namų / motelio informacija, kurioje nurodytas bent pusryčių, išsiregistravimo laikas, informacija apie teikiamas paslaugas)		M	M	M	M
52.	Lygintuvas su lyginimo lenta pagal pageidavimą arba lyginimo kambarys				M	M
53.	Viengulės lovos. <i>Nurodyti išmatavimus:</i>		M	M	M	M
54.	Dvigulės lovos. <i>Nurodyti išmatavimus:</i>		M	M	M	M
55.	Pagal šiuolaikines technologijas pagaminti ir tinkamai prižiūrimi čiužiniai		M	M	M	M
56.	Pagal šiuolaikines technologijas pagaminta ir tinkamai prižiūrima antklodė kiekvienam svečiui		M	M	M	M
57.	Pagal šiuolaikines technologijas pagaminta ir tinkamai prižiūrima pagalvė kiekvienam svečiui		M	M	M	M
58.	Papildoma nedekoratyvinė pagalvė pagal pageidavimą				M	M
59.	Papildoma antklodė pagal pageidavimą				M	M
60.	Kabliukai drabužiams pakabinti (ne rūbų spintoje)		M	M	M	M
61.	Speciali drabužių kabykla arba drabužių spinta		M	M		
62.	Talpi drabužių spinta arba niša				M	M
63.	Drabužių pakabos (ne mažiau kaip 4 kiekvienam svečiui)				M	M

IV. VONIOS PATALPOS						
64.	Dušas / vonia su užuolaida / širma (pertvara)		M	M	M	M
65.	Praustuvė			M	M	M
66.	Veidrodis		M	M	M	M
67.	Plaukų džiovintuvas				M	M
68.	Tualetinis popierius (atsarginis)		M	M	M	M
69.	Vonios reikmenų lentynėlė		M	M	M	M
70.	Dantų šepetėlių stiklinė		M	M	M	M
71.	Muilas prie prausyklės		M	M	M	M
72.	Kūno prausiklis arba dušo gelis			M	M	M
73.	Šampūnas			M	M	M
74.	Kosmetinės valymo servetėlės (popierinės)				M	M
75.	Po vieną vonios rankšluostį kiekvienam svečiui		M	M	M	M
76.	Po vieną rankų rankšluostį kiekvienam svečiui			M	M	M
77.	Skalbiamas vonios kilimėlis (kojašluostis)					M
78.	Tinkamas apšvietimas prie praustuvės		M	M	M	M
79.	Prieinamas elektros lizdas prie veidrodžio				M	M
80.	Skersiniai arba kabliukai rankšluosčiams pakabinti		M	M	M	M
81.	Šildymo sistema arba šildomi rankšluosčių skersiniai					M
82.	Šiukšliadėžė		M	M	M	M
V. MAITINIMAS						
83.	Valgomasis / pusryčių kambarys arba sudaryta galimybė pasigaminti pusryčius patiems ir (arba) pusryčių tiekimas į kambarius (<i>pabraukti tinkamą</i>)		M	M	M	
84.	Restoranas arba kavinė (<i>pabraukti tinkamą</i>)					M
85.	Lengvi pusryčiai kiekvieną dieną (šviežia duona, sviestas (margarinas), džemas, virtas kiaušinis arba kiaušininė, kava ir arbata, sultys)		M	M	M	M
86.	Savitarnos pusryčiai arba lygiavertė pusryčių meniu kortelė					M
87.	Pietūs ir vakarienė: kiekvieną dieną kompleksas (<i>d'hote</i>) ar meniu kortelė (<i>a la carte</i>)					M
88.	Maitinimo kambariuose paslaugos (restorano ar kavinės darbo laiku)					M

Pastaba. Norint gauti pageidaujimą skaičių žvaigždučių, apgyvendinimo paslaugos (objektas) turi atitikti visus be išimties privalomus reikalavimus, kurie žymimi M raide.

(pareigos)

(parašas)

(vardas, pavardė)